

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE

**SCIENCE IN THE CONTEXT
OF MODERN CHALLENGES: PROBLEMS
AND DEVELOPMENT PRIORITIES**

June 9-10, 2023

Proceedings of the Conference

**Riga, Latvia
2023**

UDK 001(08)

Sc936

International Scientific Conference **Science in the Context of Modern Challenges: Problems and Development Priorities**: Conference Proceedings, June 9-10, 2023. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 104 pages.

ISBN: 978-9934-26-318-7

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7>

The conference materials are devoted to the study of the peculiarities of the development of the scientific space in the context of modern challenges. General issues of technical sciences, economic sciences, military, political and legal sciences, pedagogical and philological sciences, cultural studies, etc. are considered. The publication is intended for scientists, lecturers, postgraduates, students, as well as for a wide audience.

© Publishing House “Baltija Publishing”, 2023
© Authors of the articles, 2023

Contents

MILITARY SCIENCES

FEATURES OF THE USE OF THE DEFENSE FORCES IN THE CONDITIONS OF MILITARY CONFLICTS, IN THE CONTEXT OF COVERING OBJECTS FROM AIR ATTACK MEANS Mikhailo Brechka, Andriy Bologov	1
THE PROTECTION CONCEPT OF THE AIR DEFENSE WEAPON OF THE GROUND FORCES AGAINST A POWERFUL ELECTROMAGNETIC IMPULSE Pavlo Kalnytskyi	4

ENGINEERING SCIENCES

PECULIARITIES OF ELECTRICITY CONSUMPTION BY HOUSEHOLDS Vitalii Horsky	8
PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE FACILITIES AGAINST THE DESTRUCTIVE INFLUENCE OF AIR ATTACK MEANS Heorhii Dementiiuk, Maksym Iasechko	13
APPROACH TOWARDS BUILDING INFORMATION INFRASTRUCTURE BASED ON SERVICE-ORIENTED ARCHITECTURE Hanna Lytovchenko, Alexandr Golovchenko	15
A PROMISING SYSTEM FOR ELECTRONIC MODULE COOLING BASED ON PULSATING HEAT PIPES Yurii Nikolaenko, Dmitrii Kozak	19
STATEMENT OF THE PROBLEM OF ADAPTIVE MANAGEMENT OF THE DISTRIBUTION OF ENERGY (TIME) RESOURCES OF MULTIFUNCTION RADAR IN MODE OF EXPOSURE IN THE DETECTION MODE Serhii Riazantsev, Andrii Chekanov	23
ABOUT THE THERMAL STRESS STATE OF THE BEARING LAYERS OF A BRIDGE STRUCTURE UNDER THE INFLUENCE OF THERMOMECHANICAL PARAMETERS Lyudmyla Shevchuk, Yulia Zaets	25

MEDICAL SCIENCES

THE FUTURE OF MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE:
MAKING OPPORTUNITIES TO MODERNISE

Eleanor J Hothersall, Kamilla Mahrlamova 28

BIOLOGICAL SCIENCES

LOCAL RECYCLED MATERIALS
AS AN ALTERNATIVE TO TRADITIONAL FERTILISERS

Volodymyr Gavryliuk, Anastasiia Shekel 31

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

FEATURES OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP
IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Oleksandr Hontaruk 33

CULTURAL STUDIES

PORCELAIN BY THE KYIV EXPERIMENTAL CERAMIC
AND ART FACTORY IN THE MUSEUM OF DECORATIVE
AND APPLIED ARTS OF THE KYIV REGION
OF THE PEREIASLAV NATIONAL HISTORICAL
AND ETHNOGRAPHIC RESERVE

Iryna Dunaina 37

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

PECULIARITIES OF CORPORATE CULTURE
IN SMALL ORGANISATIONS

Oksana Gassab 41

PSYCHOLOGY OF THE CREATIVE PERSONALITY

Olha Urazovska 45

PEDAGOGICAL SCIENCES

ABOUT THE RELATIONSHIP BETWEEN
SOCIAL PEDAGOGY AND PRASOLOGY IN THE SPANISH
DISCOURSE OF THE TURN OF THE XIX–XX CENTURIES

Nataliia Zaichenko 49

DEVELOPING PUPILS' SKILLS TO COUNTERACT
NEGATIVE SOCIAL PHENOMENA

Inna Kovalchuk, Volodymyr Kobylanskyi 53

PHILOLOGICAL SCIENCES

PLACE AND MONEY: THE PROBLEM OF CLASSIFICATION OF
BORROWINGS (BASED ON SECULAR MONUMENTS OF THE OLD
UKRAINIAN LANGUAGE OF THE XIV–XV CENTURIES)

Yuriy Mishchenko57

MULTIMODAL MEANS IN DEPICTING TIME AND SPACE

Iryna Shyrokovska60

SOCIAL COMMUNICATIONS

ARTISTIC PORTRAIT IN PROFILE: A THEORETICAL SKETCH

Malvina Voronova63

POLITICAL SCIENCES

EU-US RELATIONS IN THE CONTEXT
OF THE DEVELOPMENT OF CSDP

Olga Romanova.....67

LAW SCIENCES

THE INSTITUTION OF MEDIATION. ITS FORMATION
AND ROLE IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

Roman Nuryshchenko71

THE TERM “RUSSIA” AND ITS INTERPRETATION AGAINST
THE BACKGROUND OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Artem Skyrta.....75

ECONOMIC SCIENCES

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE INNOVATION
AND INVESTMENT STRATEGY FOR THE RESTORATION
OF THE UKRAINIAN ENERGY SECTOR

Vadym Konashchuk79

THE NEED FOR ADDITIONAL APPRECIATION OF DOCTORS:
A REMNANT OF THE POST-SOVIET PAST OR A MEANS
OF OBTAINING QUALITY MEDICAL SERVICES

Vasyl Matviyiv83

INVESTIGATION OF INVENTORY RESULTS
AT ENTERPRISES IN WAR TIME IN THE CONTEXT
OF FORENSIC ECONOMIC EXAMINATIONS

Olena Sbytnieva, Olena Pomircha87

CROSS-CULTURAL MANAGEMENT IN THE PERSONNEL
ADMINISTRATION OF A MODERN COMPANY
Aleksandra Soroka..... 91

THE IT MARKET OF UKRAINE IN WAR CONDITIONS:
CHALLENGES AND PERSPECTIVES
Tetiana Stroiko, Vadym Myronenko..... 96

MILITARY SCIENCES

FEATURES OF THE USE OF THE DEFENSE FORCES IN THE CONDITIONS OF MILITARY CONFLICTS, IN THE CONTEXT OF COVERING OBJECTS FROM AIR ATTACK MEANS

Mikhailo Brechka¹
Andriy Bologov²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-1>

Based on the experience of local wars and military conflicts of recent decades, NATO military experts focus on the ever-increasing role of troop air defense in modern combat (operations) and, in this regard, highlight the emerging trend of attracting more and more forces and means to suppress it. Therefore, in recent years, the military-political leadership of each country has specified tasks, revised views on its organization, construction and development of means [1–3].

It is concluded that when developing military air defense systems, more attention should be paid to the development of anti-aircraft systems capable of forcing an air enemy to descend to extremely low altitudes (less than 100 m), where it is very difficult to break through the air defense system. Here are the most difficult conditions for aviation operations: the flight range is reduced, piloting and navigation become more complicated, and the possibilities of using airborne weapons are limited. Thus, the probability of detecting targets by an aircraft flying over a flat area at a height of about 60 m at a speed of 300 m/s is 0.05. And this is unacceptable for air combat operations, since only one out of every 20 targets will be detected and possibly fired upon. In general, it is believed that it is advisable to "tightly close" large heights, and leave small ones "partially open". Reliable overlapping of all heights is a complex and expensive matter [4].

Given the above, as well as the fact that it is practically impossible to create continuous and highly effective air defense at all altitudes in a theater of operations, the emphasis is on reliable cover for the most important groupings of troops and objects due to multi-layered zones of destruction. To implement this principle, it is planned to use long-range, medium-range and short-range

¹ Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

² Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

air defense systems, portable air defense systems and anti-aircraft artillery systems. Based on the high mobility of troops and the maneuverability of combat operations, rather stringent requirements are imposed on all fire and support means in terms of mobility, noise immunity, operational reliability, and the ability to conduct continuous autonomous combat operations in any weather conditions. The air defense groupings created on the basis of such complexes will be capable of hitting air targets at distant approaches to covered objects in a wide range of altitudes and flight speeds. At the same time, an important role is given to portable air defense systems, which have high mobility, quick response and are a means of direct cover from air strikes from extremely low and low altitudes. Subunits armed with them can be used to cover combined-arms units and subunits, positions of artillery, missile units and subunits, command posts and rear facilities both independently and in combination with other air defense systems.

Since air defense systems are not enough for the simultaneous and reliable protection of all objects, the priority in providing cover is set based on their operational-tactical importance, which can change in each specific situation. Their most typical ranking is as follows: troops in concentration areas and on the march, command posts, rear facilities, airfields, artillery units and subunits, bridges, advancing reserves, and critical infrastructure facilities [5–6].

With the advent of new weapon systems and their adoption into service, we should expect a change in the organizational structure of air defense units and units. Currently, for example, they include divisions (batteries) of mixed composition, consisting of short-range air defense systems and anti-aircraft artillery systems, as well as portable air defense systems platoons.

A set of such measures will strengthen the air defense system.

References:

1. Toropchyn, A. Ya., Romanenko, I. O., Danyk, Ju.G h. and Pashhenko, R. E. (2003) *Dovidnyk z protypovitrianoi oborony* [Air Defense Reference Book]. Kyiv, 368 p.
2. Drobakha, H. A., Henov, B. A. and Zubrytskyi, H. M. (2014) Vzaiemodiiia taktiko-vohnevnykh pidrozdiliv zenitnykh raketnykh viisk ta protypovitrianoi oborony sukhoputnykh viisk pry vyryshenni zavdan protypovitrianoi oborony [Interaction of tactical-firing units of anti-aircraft missile troops and air defense of ground forces in solving the tasks of air defense]. *Science and Technology of the Air Force of Ukraine*, no. 1(14), pp. 90–93.
3. Yarosh, S. P. (2016) Analiz operatsii uhrupovannia Zbroinykh Syl Rosiiskoi Federatsii u Siriiskii Arabskii respublitsi [Analysis battle-operation of group of Armed Forces of the Russian Federation in the Syrian Arab Republic]. *Science and Technology of the Air Force of Ukraine*, no. 2(23), pp. 13–22.
4. Yarosh, S. P. (2014) Obgruntuvannya ratsional'noho variantu boyovoho poryadku zenitnykh raketnykh pidrozdiliv pry vidbytti udaru krylatykh raket

[Substantiation of a rational variant of the combat order of anti-aircraft missile units in repelling the impact of cruise missiles]. *Science and Technology of the Air Force of Ukraine*, no. 2(15), pp. 79–85.

5. Yarosh, S. P. and Rogulya, O. V. (2019) Analyz taktiky boyovogo zastosuvnnya krylatykh raket pri nanesenni udariv po vazhlyvym derzhavnym ob`ektam [Analysis of the tactics of military use of cruise missiles in striking important state targets and groups of troops]. *Scientific Works of Kharkiv National Air Force University*, no. 3(61), pp. 35–44. DOI: <https://doi.org/10.30748/zhups.2019.61.06>

6. Drobakha, H. A., Henov, B. A. and Zubrytskyi, H. M. (2014) Vzaiemodiia taktyko-vohnevykh pidrozdiliv zenitnykh raketnykh viisk ta protypovitrianoi oborony sukhoputnykh viisk pry vyrishenni zavdan protypovitrianoi oborony. *Science and Technology of the Air Force of Ukraine*, no. 1(14), pp. 90–93.

THE PROTECTION CONCEPT OF THE AIR DEFENSE WEAPON OF THE GROUND FORCES AGAINST A POWERFUL ELECTROMAGNETIC IMPULSE

Pavlo Kalnytskyi¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-2>

The spread of technologies, used for the creation of electromagnetic weapons and the availability of elements of devices for generating an electromagnetic pulse of ultra-short duration puts on the agenda the protection of radio-electronic equipment of anti-aircraft weapons of the Ground Forces, control systems of energy and information means, and people from the effects of electromagnetic factors of natural and man-made origin, and domestic terrorism, capable of causing great economic damage due to the failure of electronic systems, communication devices, explosions and fires of flammable substances, and electrical wiring short-circuits, therefore the protection of radio-electronic equipment from the effects of electromagnetic weapons is an urgent problem today.

Known samples of electromagnetic weapons, which are in service with the Russian Federation and are widely used during the Russian-Ukrainian war, are the mobile automated complex "Leer-2" based on the armored car "Tigr", "Shypovnyk-AERO", "Krasukha-4", "Peresvet", R-330M1P "Diabazol" system, automated jamming station R-330Zh "Zhitel", complex "Judoist". This weapon systems significantly interferes with the normal functioning of anti-aircraft weapons of the Ground Forces air defense and are capable of disabling radio-electronic equipment, so the enemy is left without radio-electronic means, weapons and control [1; 10].

These weapons can track radiation sources in the frequency range from 30 to 2700 MHz, has a radiation power of 200 W, this indicates that the enemy has the ability to influence the electromagnetic pulse of ultra-short duration on the radio-electronic equipment of anti-aircraft weapons of the Ground Forces, which significantly hinder to the normal functioning of anti-aircraft weapons of the Ground Forces.

Today, the protection of radio-electronic equipment is one of the main directions, which includes the full modern modernization of weapons and military equipment by implementing the latest, more stable radioelements or partially replacing the old radioelement base with modern radioelements.

¹ Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

It is no exception that the radio-electronic equipment of anti-aircraft weapons of the Ground Forces has problems with its operation.

Such elements as resonance dischargers are used in samples of anti-aircraft weapons of the Ground Forces for protection against the destructive effects of electromagnetic radiation. The RR-173 resonant discharger protects the input devices of the receiving system of the target detection station. It is used to protect the receiving system from powerful probing pulses of the transmitter and signals reflected from inhomogeneities of the high-frequency energy path in the transmission mode [3; 6]. The RR-185 resonance discharger is used to protect the input devices of the receiving system of the target tracking station and missile sighting stations. The reliability of the protection of the input devices of the missile sighting stations and the target tracking stations by the RR-185 dischargers from the leaking pulses of the transmitter of the command transmission station is ensured by the fact that the RR-185 discharger as bandpass filters in the wave range of the command transmission station have an additional energy attenuation of approximately 20-30 dB [4; 6].

The impulse breakdown characteristic of gas dischargers was considered to be 10 kV/ns, and for idealized electric network lines, it is 3 to 10 times more.

Disadvantages of protective dischargers are a long operating time and insufficient resistance to the energetic action of an electromagnetic pulse of ultra-short duration. It is known that electromagnetic weapons have time characteristics of an electromagnetic pulse of an ultra-short duration of less than 5 ns, which does not allow resonant dischargers of anti-aircraft weapons of the Ground Forces to protect the receiving tracts.

Protection of the object at the stage of its operation is possible only based on the application of construction methods [9]. The shielding method based on the absorption or reflection (removal) of damage energy is considered as the main construction method [5; 7].

The main requirements for anti-aircraft defense equipment of the Ground Forces against the influence of electromagnetic weapons are [8]:

1. The range of working wavelengths is from 1 mm to 100 km.
2. Reducing the energy level of electromagnetic radiation at the entrance to the access points in the radio electronic equipment to 10^{-8} J.
3. Operation time is less than 10^{-9} s to protect against powerful electromagnetic pulse of ultra-short duration.
4. The ability to work in a wide temperature range (240-2000 K).
5. Workability, taking into account the possibility of artificial pressure changes within a wide range of physical application conditions (air pressure up to 4000 mm Hg).
6. Minimum mass per unit area.
7. High strength characteristics.

Taking these into account, the most comprehensive requirements for the means of protection of anti-aircraft weapons of the Air Defense of the Ground Forces against the influence of electromagnetic weapons will allow to reduce the influence of electromagnetic weapons on the radio-electronic equipment of the anti-aircraft weapons of the Air Defense of the Ground Forces [2].

Thus, an analysis of existing electromagnetic weapons was carried out, and it was determined that electromagnetic weapons have the ability to generate an electromagnetic pulse of ultra-short duration from 10^{-5} to 10^{-19} s. An analysis of anti-aircraft armament of the Ground Forces and existing means of protection against an ultra-short duration electromagnetic pulse was carried out, and it was found that they are not sufficiently fast-acting than the ultra-short-duration electromagnetic pulse of modern electromagnetic weapons. The necessity to create modified means and methods of protecting the radio-electronic equipment of anti-aircraft weapons of the Ground Forces from the destructive influence of electromagnetic weapons is substantiated. The requirements for protection means against the destructive influence of electromagnetic weapons have been developed, by following which it is possible to ensure the normal (under the influence of electromagnetic weapons) functioning of anti-aircraft weapons, taking into account the operational efficiency with the artificial change in pressure, which is a further task for research.

References:

1. Iasechko M. N., Ochkurenko A. V., Kovalchuk A. A., Maksiuta D. V. (2015) Sovremennyye radyotekhnicheskyye sredstva borby s bespylotnyymi letatelnyymi apparatamy v zone provedeniyya ATO [Contemporary Radiotechnical Medium of Borbi with Sleepy Fithole Apparatus in the Zone of Anti-Terrorist Operation]. *Zbirnyk naukovykh prats Kharkivskoho universytetu Povitryanykh Syl*, no. 3, pp. 54–57.
2. Kalnytskyi P. P., Iasechko M. M. (2023) Requirements for means of protection of anti-aircraft weapons of the Ground Forces against the destructive effects of electromagnetic weapons. *The latest technologies for airspace protection: XIX International Scientific Conference of the Kharkiv National University of the Air Force named after Ivan Kozhedub* (Kharkiv, April 12-13, 2023). Kharkiv, p. 335.
3. Zapadpribor Discharger RR-173 website. Available at: <https://zapadpribor.com/rr-173/> (accessed 16 May 2023).
4. Zapadpribor Discharger RR-185 website. Available at: <https://zapadpribor.com/rr-185/> (accessed 16 May 2023).
5. Kalnytskyi P. P., Iasechko M. M. (2016) Analysis of existing methods of protection of radio-electronic equipment of anti-aircraft weapons against powerful electromagnetic radiation of electromagnetic weapons and substantiation of requirements for protection means. *Actual problems of combat use and operation and repair of samples of weapons and military equipment*: coll. theses add. All-Ukrainian science and technology Internet Conf. Vinnytsia, November 17-18. Vinnytsia: VNTU, pp. 201–205.

6. Kalnytskyi P., Dementiuk H., Babych O., Bazilo S., Iasechko M. (2023) Analysis of electromagnetic impulse weapons: aspect of protection of radio electronic equipment protection of air defense weapon of the Ground Forces. *Suchasni aspekty modernizatsiyi nauky: stan, problemy, tendentsiyi rozvytku: materialy XXIX Mizhnarodnoyi naukovopraktychnoyi konferentsiyi / za red. I. V. Zhukova, Ye. O. Romanenka. Teplitse (Chekhiya): HO "VADND", 07 lyutoho 2023 r. P. 356–366.*

7. Iasechko M., Turinskyi O., Burdin M., Larin V., Gnusov Y. (2019) Protection of board radioelectronic equipment from the destructive powerful electromagnetic radiation with the use of natural technologies. *IJETER*, no. 7 (11), pp. 542–548.

8. Iasechko M., Gnusov Y., Manzhai I., Uhrovetskyi O., Manoylo V., Iesipov A., Zaitsev O., Volk M., Vovk O. (2019) Determination of requirements for the protection of radio-electronic equipment from the terroristic influence by electromagnetic radiation. *IJETER*, no. 7 (12), pp. 772–777.

9. Iasechko M. M., Kurseitov T. L., Saliy O. Y. (2020) Metody zakhystu radioelektronnykh zasobiv ozbroynyya i viyskovoyi tekhniki vid vplyvu elektromahnitnoho vyprominyuvannya zbroyi na novykh fizychnykh pryntsyapkakh [Methods for the protection of radio-electronic weapons and military equipment from the impact of electromagnetic radiation of weapons on new physical principles]. *Trudy universytetu : Zbirnyk naukovykh prats*. Kyiv: Natsionalnyy universytet oborony Zbroynykh Syl Ukrayiny im. I. Chernyakhovskoho. № 2(158)-t. Tayemno. Inv. № 49981. P. 71–83.

10. Kovtunenکو O. P., Bohucharsky V. V., Slyusar V. I., Fedorov P. M. (2006) *Zbroya na netradytsiynykh pryntsyapkakh diyi (stan, tendentsiyi, pryntsyapy diyi ta zakhyst vid neyi)* [Weapons on unconventional principles of action (state, trends, principles and protection against it).] [Arkhivovano 6 kvitnya 2020 u Wayback Machine.]. Poltava: PVIZ, 248 p.

ENGINEERING SCIENCES

PECULIARITIES OF ELECTRICITY CONSUMPTION BY HOUSEHOLDS

ОСОБЛИВОСТІ СПОЖИВАННЯ ЕЛЕКТРОЕНЕРГІЇ НАСЕЛЕННЯМ

Vitalii Horsky¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-3>

Особливістю системи енергоспоживання у сфері житлово-комунального обслуговування населення є її висока залежність від попиту населення на різноманітні послуги підприємств і установ різного підпорядкування, тобто обсяг використання палива та енергії залежить від способу життя. Крім того, на енергоспоживання впливають такі зовнішні фактори, як кліматичні та регіональні умови, озеленення міст, селищ міського типу та сільських поселень, їх планування та забудова, інженерне обладнання будівель.

До внутрішніх факторів, що впливають на споживання енергетичних ресурсів, відносяться особливості використання енергії в житлово-комунальному секторі, вплив на енергоспоживання соціальних, економічних та екологічних показників його розвитку, обсяг і структура послуг, рівень енергозабезпеченості населення, ефективність і можливість реалізації резервів паливно-енергетичної економії, характеристики енергоспоживаючих установок, обладнання та пристроїв, режими їх роботи тощо.

У свою чергу, зовнішні та внутрішні фактори можна класифікувати на фактори, що зменшують і збільшують споживання енергії. Ці знижувальні коефіцієнти є переважно енергозберігаючими заходами, реалізація яких впливає на організаційно-технологічні аспекти житлово-комунальної сфери, а в окремих випадках досягнення економії палива та енергії призводить до якісної перебудови надання послуг. Фактори, зумовлені соціальним прогресом, збільшують попит на енергоресурси, насамперед на перетворення енергії та природний газ.

Вирішення питань впровадження енергозберігаючих заходів та їх ефективності потребує оцінки комплексу енергетичних, економічних та

¹ General Energy Institute of National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

екологічних показників. Метод енергетичного аналізу дозволяє визначити енергетичні показники, за якими оцінюється можлива економія палива та енергії, масштаб реалізації заходу (питомі витрати енергоресурсів на послуги, коефіцієнти корисної діяльності та корисного використання енергоресурсів, енергетичні характеристики установок тощо).

В роботі [1] наведено розроблені автором алгоритми прогнозування енергоспоживання по кожній вершині структури енергоспоживання сфери житлового та комунально-побутового обслуговування населення та модифіковані відомі алгоритми визначення потреби в електроенергії на освітлювальні процеси та в теплоенергії – на опалення та гаряче водопостачання.

Для проведення досліджень проблеми енергозбереження та енергоспоживання зібрано систему показників за ретроспективу із визначенням динаміки споживання електроенергії населенням за напрямками. Структура та об'єми споживання електроенергії за напрямками наведено у табл. 1 та 2.

Таблиця 1

**Структура споживання електроенергії населенням
за напрямками використання в період 2016–2019 рр., %**

Рік	Усього	Опалення житлових приміщень	Кондиціонування житлових приміщень	Підігрів води	Приготування їжі	Освітлення і живлення побутових пристроїв	Інше
2016	100	2,1	1,6	8,2	7,0	80,9	0,2
2017	100	5,3	1,9	10,4	8,6	73,6	0,2
2018	100	5,3	2,3	10,4	8,5	73,3	0,2
2019	100	5,2	2,8	10,3	8,5	73,0	0,2
2020	100	5,7	3,1	10,4	12,1	68,5	0,2

Джерело: [2]

Таблиця 2

**Споживання електроенергії населенням за напрямками
використання в період 2016–2019 рр., млн кВт·год**

Рік	Опалення житлових приміщень	Кондиціонування житлових приміщень	Підігрів води	Приготування їжі	Освітлення та живлення побутових пристроїв	інше
2016	754,26	574,68	2 945,22	2 514,21	29 057,10	71,83
2017	1 858,41	666,22	3 646,69	3 015,53	25 807,32	70,13
2018	1 905,71	827,00	3 739,50	3 056,32	26 356,26	71,91
2019	1 832,27	986,61	3 629,31	2 995,06	25 722,28	70,47
2020	2 083,59	1 133,18	3 801,64	4 423,06	25 039,63	73,11

Джерело: [2]

Проаналізувавши зміну структури споживання електроенергії населенням за ретроспективу, та дослідивши можливі фактори що могли впливати на її зміну, можемо зробити наступні висновки: впевнено зростає частка на кондиціонування житлових приміщень, що цілком очікувано із зміною клімату та збільшенням середньо добової температури повітря; частка на приготування їжі має значне збільшення у 2017 році відносно 2016, та майже незмінна в наступні роки, така динаміка за рахунок надання переваги електричним варильним поверхням замість газових, де ціна на блакитне паливо зіграла не останню роль у виборі споживачів, а також збільшення багатоповерхової забудови де неможливо підвести газ для побутових потреб. У 2020 році частка збільшується, що зумовлено COVID пандемією та карантинними обмеженнями, коли населення змушене було перебувати дома; Частка освітлення впевнено зменшується, за рахунок переходу на більш економічні освітлювальні прилади, а також збільшення автоматизації увімкнення/вимкнення світла; Також різке збільшення частки на нагрів гарячої води, обумовлений масовим встановленням електричних водонагрівачі замість використання центральної мережі гарячого водопостачання. Причиною зміни джерела гарячого водопостачання більшою мірою була незадовільна якість гарячої води та висока ціна, а також тривалі періоди відключення ГВП під час аварій або профілактичних робіт; Частка на опалення житлових

приміщень має різке збільшення та поступове зменшення із кожним роком. Така динаміка пояснюється використанням великої кількості електричних опалювальних приладів у багатоквартирних будинках для догріву або опалення у міжсезоння. Також в цей період великої популярності набуває використання теплових насосів для опалення приватних будинків та подекуди адміністративних. Із врахування зміни ціни на газ та електроенергію, а також програм про енергозбереження та зменшення використання органічних видів палива для опалення, цей напрямок буде досить популярним і надалі.

Для вибору напрямів скорочення споживання ПЕР у домогосподарствах було вивчено Керівництво з відбору проектних технологій для житлово-комунального господарства України [3], розроблене за проектом USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні». Слід зауважити, що після повоєнного відновлення України будуть використовуватися нові технології та можливості, оскільки ремонтувати пошкоджене устаткування, яке морально застаріле, не має сенсу та не відповідатиме вимогам по скороченню енергоспоживання.

В системах водопостачання рекомендовано [3] такі найбільш поширені заходи щодо підвищення ефективності систем водопостачання та водовідведення: заміна зношених водопровідних та каналізаційних мереж на мережі з полімерних матеріалів, впровадження енергоефективних насосів з автоматичними системами управління на базі частотного регулювання. Економія електроенергії можлива у розмірі 30-50% від споживання насосними установками, що використовують зміну кількості працюючих агрегатів для регулювання подачі води.

Для систем освітлення рекомендовано [3] впровадження енергоощадних ламп, зокрема світлодіодних (LED). Така заміна систем освітлення у першу чергу необхідна у бюджетних установах, а також для населення. Проведене дослідження [3] показало, що при впровадженні енергоощадних ламп на заміну існуючих у кількості 326,5 млн одиниць, можливо щорічно економити 40 млрд кВт·год електроенергії.

У системах тепlopостачання доцільно використовувати відновлювальні джерела енергії на базі теплових насосів та геліотермальних колекторів. Дані рішення на сьогодні можуть ефективно вирішувати проблеми розвитку систем централізованого і децентралізованого тепlopостачання для потреб опалення та гарячого водопостачання.

Використання зазначених технологій можуть суттєво знизити питомі енерговитрати на опалення житлових будинків на перспективний період до 2040 року до рівня 60-80 кВт·год/м² площі у рік проти 250-400, які відповідають величинам вітчизняних житлових будинків в 2017 році. Для

порівняння на цей рік в Германії питомі витрати склали 180, а у країнах Скандинавії – 150 [3].

Обсяг споживання електроенергії домогосподарствами залежать від використання електрозберігальної побутової техніки. Як наприклад в табл. 3 приведено значення мінімального та максимального попиту на електроенергію на одну особу за рік характерних для країн Європи [3].

Таблиця 3

Мінімальний та максимальний попит на електроенергію на одну людину в країнах Європи

Вид операцій споживання	Мінімум, кВт. год.	Максимум, кВт. год.
Освітлення	100	100
Охолодження продуктів	225	575
Приготування їжі	70	125
Прання білизни	100	380
Миття посуду	90	290
Інші	100	100
Разом	685	1570

Джерело: [3]

Список використаних джерел:

1. Агєєва Т. П. Методичні основи оцінки енергозбереження та прогнозування енергоспоживання в сфері житлового та комунально-побутового обслуговування населення України : автореф. дис. ... канд. техн. наук : 05.14.01 / Ін-т заг. енергетики НАН України. Київ, 2002. 20 с.
2. Державна служба статистики в Україні. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2023).
3. Краці з доступних технологій для житлово-комунального господарства України. Проект USAID «Муніципальна енергетична реформа в Україні». Керівництво з відбору технологій / Під ред. С. Єрмолова. Київ : «Полігра ПЛЮС», 2016. 134 с.

PROTECTION OF CRITICAL INFRASTRUCTURE FACILITIES AGAINST THE DESTRUCTIVE INFLUENCE OF AIR ATTACK MEANS

Heorhii Dementiuk¹
Maksym Iasechko²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-4>

The creation of means of protection of critical infrastructure objects, taking into account the main characteristics [1–5], peculiarities of the use and functioning of air attack means, should be aimed at the optimal combination and implementation of the following principles:

- lack of influence of protection means on the process of functioning of critical infrastructure facilities;
- instant reaction of the application (providing the necessary speed code, taking into account the notification of the launch of a missile strike);
- energy independence or minimum acceptable energy costs;
- multiple use;
- distortion of the source information of the critical infrastructure object, which is used as a reference image of the cruise missile navigation system;
- allowable increase in the weight and overall characteristics of the critical infrastructure object;
- practical implementation and possibility of application in urban conditions.

On the basis of the works [6–8] the main requirements for means of protection of civil infrastructure objects from the destructive effect of air attack means are:

1. High speed.
2. Active use of an electromagnetic shield over civil infrastructure objects.
3. Minimum mass per unit area.
4. High strength characteristics.
5. Resistance of the frequency range $\lambda = 3 \mu\text{m}$, $\lambda = 8 \mu\text{m}$.
6. Changing the reference image of the cruise missile navigation system by changing the radar signal reflected from the object.

Considering the above, the most complete requirements for critical infrastructure facilities to protect against the destructive impact of cruise missiles can be satisfied with the use of protective electromagnetic shields.

¹ Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

² Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

References:

1. Vorobyov O. M. (2010) Analysis of the energy impact of electromagnetic pulse weapons on changes in the technical state of weapons and military equipment. *Prospects for the development of weapons and military equipment of the Ground Forces: III Vseukr. science and technology conference, April 13-14 2010: coll. theses add.* Lviv, p. 46.
2. Vorobyov O. M. (2010) The use of electromagnetic radiation energy to damage equipment in modern armed conflicts. *Collection of scientific works of the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Service of Ukraine*, no. 52, pp. 43–46.
3. Demydenko G. P., Kuzmenko E. P., Orlov P. P. (1989) *Protection of objects of national economy from weapons of mass destruction.* Kyiv: Vyshcha Shk., 287 p.
4. Yasechko M. M., Kuznetsov O. L. (2016) Functional suppression and damage of small-sized aircraft. *Prospects for the development of armaments and military equipment of the Land Forces: National Academy of the Land Forces: theses addendum. international science and technology conf.* Lviv, p. 120.
5. Yasechko M. M., Ponamar A. V., Korobko M. A. (2017.) Prospective means of electromagnetic influence on radioelectronic devices. *Justification of expedient ways of solving problematic issues of operation and use of the latest (modernized) samples of weapons and military equipment by military units (subdivisions) of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine, preparation for their use: Khar. national Univ. Air Forces named after Ivan Kozhedub, October 25-27. 2017: theses add. scientifically – practically. conf.* Kharkiv, p. 147.
6. Ricketts L. U., Bridges D. E. (1979) *Electromagnetic pulse and methods of protection.* Moscow: Atomizdat, 327 p.
7. Balyuk N. V., Kechiev L. N., Stepanov P. V. (2007) *Powerful electromagnetic pulse: impact on electronic devices and methods of protection.* Moscow: LLC "IDT Group", 478 p.
8. Shpylovy V. S., Shutyy D. O. (2016) Protection of information by the method of shielding the premises. *Information security of Ukraine: Collection. of science add. and theses of the scientific and technical conference; Kyiv, April 21-22, 2016.* Kyiv: Taras Shevchenko Kyiv National University, pp. 48–49.

APPROACH TOWARDS BUILDING INFORMATION INFRASTRUCTURE BASED ON SERVICE-ORIENTED ARCHITECTURE

ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ОСНОВІ СЕРВІС-ОРІЄНТОВАНОЇ АРХІТЕКТУРИ

Hanna Lytovchenko¹
Alexandr Golovchenko²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-5>

Основоположним питанням побудови архітектури інформаційної інфраструктури є визначення ІТ-стратегії. У завданні вибору ІТ-стратегії можна виділити два основних складових елементи:

- визначення стратегії розвитку прикладних ІС;
- визначення стратегії управління та експлуатації ІТ-інфраструктури.

Кожен з напрямків має свої власні цілі і інструменти аналізу та управління. Так, для прикладних ІС важливо визначити те, як виконується підтримка функціональних процесів. У зв'язку з цим розробка стратегії розвитку ІС тісно пов'язана з розумінням стратегічних напрямків розвитку функціональних процесів. При цьому прикладні ІС – це зона відповідальності споживачів з боку функціональних процесів, тобто потреба в конкретній функціональності ІС визначається потребами її користувачів, а не спеціалістами ІТ-служби.

Діяльність по експлуатації ІТ-інфраструктури і забезпечення її працездатності сфокусована в основному на технологіях і найчастіше слабо пов'язана з функціональними процесами. При цьому акцент робиться на сьогodenних, щоденних проблемах забезпечення спеціалістами ІТ-служби функціонування ІТ-сервісів.

Говорячи про відмінності двох напрямків ІТ-стратегії, слід зазначити різні підходи до їх оцінки. З причини того, що стратегія розвитку прикладних ІС тісно пов'язана з функціональними процесами, то при їх оцінці увага повинна бути сфокусована в першу чергу на якості підтримки функціональних процесів відповідними прикладними ІС і, таким чином, відповідність ІТ-служби в цілому потребам користувачів.

¹ Ivan Chernyakhovsky National Defense University, Ukraine

² Ivan Chernyakhovsky National Defense University, Ukraine

При оцінці стратегії експлуатації IT-інфраструктури на увазі стає орієнтація на рішення щоденних завдань IT-службою, що повторюються, оцінку яких слід проводити з точки зору якості управління функціонуванням IT-інфраструктури.

Для реалізації складової IT-стратегії, пов'язаної з управлінням IT-інфраструктурою, стандартними підходами є управління на основі методології ITIL і аудит діяльності IT-підрозділу за допомогою стандарту COBIT.

З точки зору формування стратегії розвитку прикладних ІС, таких однозначних підходів немає. У зв'язку з цим особливо важливою бачиться роль етапу, що визначає, які інформаційні технології та прикладні рішення будуть забезпечувати ключові функціональні процеси в рамках обраної стратегії.

Згідно з принципами, описаним вище, розробка стратегії розвитку прикладних ІС повинна вестися в безпосередньому зв'язку зі стратегією підтримки функціональних процесів.

При розробці IT-стратегії необхідно відштовхуватися від поточного стану інформаційної інфраструктури і існуючих прикладних ІС. На підставі аналізу існуючих ІС і цільової функціональності можна отримати опис якої функціональності бракує, яку зараз слід реалізовувати в рамках впровадження нових ІС, тобто визначити цільові елементи стратегії за допомогою аналізу ситуацій AS-IS – «як зараз» і TO-BE – «як має бути».

Зовнішнє середовище при цьому також робить істотний вплив на цільову функціональність, визначаючи обмеження на вартість і функціональні можливості ІС. Дана інформація про можливості і витрати на впровадження і експлуатацію ІС може бути отримана одним із таких способів:

- безпосередньо від постачальників ІС (запит пропозиції);
- на основі доступної інформації в відкритих джерелах;
- пробної експлуатації ІС в тестовому або демонстраційному режимі;
- на основі експертного аналізу.

Істотний вплив на формування стратегії розвитку прикладних ІС надає IT-архітектура, яка є тим фундаментом, на якому будуються і функціонують прикладні системи. В рамках IT-архітектури встановлюються принципи функціонування апаратної платформи, операційних систем, СУБД, засобів розробки, мов програмування, прикладних систем проміжного шару, систем безпеки, мережевої інфраструктури.

Однією із перспективних моделей розвитку IT-архітектури є сервісна модель взаємодії між ІС в рамках сервісно-орієнтованої архітектури (COA).

Під сервісом (в даному випадку – ІТ-сервіс) розуміється визначення в термінах бібліотеки ІТІЛ, як сукупності програмних і апаратних засобів, що забезпечують підтримку (автоматизацію) певних функціональних процесів.

Якщо розглядати СОА з технологічної точки зору, то необхідно вказати на ряд характерних особливостей, якими повинні відповідати ІТ-сервіси та технологія їх взаємодії. Основними принципами СОА є:

- 1) архітектура не прив'язана до якоїсь певної технології;
- 2) незалежність від використовуваної обчислювальної платформи;
- 3) незалежність організації системи від вживаних мов програмування;
- 4) використання ІТ-сервісів, незалежно від конкретних ІС, з однаковими інтерфейсами доступу до них;
- 5) організація ІТ-сервісів як слабо-пов'язаних компонентів для побудови систем.

В рамках СОА ІТ-сервіс може розглядатися як окремий компонент ІС або окремий зовнішній ІТ-сервіс, який забезпечує виконання взаємопов'язаних функцій і взаємодіє із зовнішньою інфраструктурою за допомогою певних інтерфейсів.

В результаті підтримка функціональних процесів може бути реалізована або за допомогою окремого ІТ-сервісу, всередині якого буде реалізована вся логіка, або за рахунок організації взаємодії декількох ІТ-сервісів. Таку взаємодію забезпечують спеціальні інтеграційні платформи, що містять набір необхідних технологічних сервісів, таких як інтеграційна шина, а також процедури аудиту і моніторингу одержаного рішення.

З технічної точки зору, СОА по своїй суті є набором ІТ-сервісів, які обмінюються інформацією один з одним. Комунікація може означати як просту передачу даних, так і координування будь-якої активності двома або більше ІТ-сервісами.

Постачальник ІТ-сервісу, на підставі заздалегідь визначеного інтерфейсу, реєструється за допомогою реєстру ІТ-сервісів в каталозі (репозиторії) доступних ІТ-сервісів. У момент, коли споживачеві необхідно скористатися ІТ-сервісом, наданих постачальником, він робить запит до реєстру і отримує так званий дескриптор постачальника ІТ-сервісу – покажчик на конкретного постачальника сервісу, що надає необхідний ІТ-сервіс. Після цього споживач може використовувати вказаний ІТ-сервіс, не володіючи знаннями про внутрішню реалізацію ІТ-сервісу. Відзначимо, що в якості споживача ІТ-сервісу може виступати як користувач, так і інший ІТ-сервіс, а в якості постачальника ІТ-сервісу можуть виступати окремі ІС, модулі ІС або інші ІТ-сервіси.

Таким чином, SOA являє собою модель, в якій різні функціональні модулі компонентів взаємодіють за допомогою уніфікованих інтерфейсів. IT-сервіси можуть виступати як прикладні системи, або їх окремі функціональні модулі, або віддалені програмні компоненти, що надаються у вигляді сервісу. При цьому важливим є той факт, що всі функції ІС (як локальних, так і віддалених) повинні бути визначені як IT-сервіси з чітко визначеними завданнями і можливостями повторного використання іншими системами. На архітектурному рівні звернення до IT-сервісу є інваріантним, тобто не має значення, є він локальним або віддаленим, який протокол передачі даних використовується при взаємодії і які з елементів IT-інфраструктури задіяні при цьому. Отже, з точки зору архітектури, IT-сервіс виглядає як єдине ціле, незалежно від його внутрішньої структури.

Список використаних джерел:

1. What is ITIL Best Practice. ITIL. AXELOS. Available at: <https://www.axelos.com/best-practice-solutions/itil/what-is-itil>
2. COBIT 5: Creating Buy-in and Empowering Teams to Change By Paul Wilkinson and Gary Hardy. Available at: <http://www.isaca.org/COBIT/focus/Pages/cobit-5-creating-buy-in-and-empowering-teams-to-change.aspx>
3. SOA Principles of Service Design / Guide to the Systems Engineering Body of Knowledge (SEBoK) // v. 1.9 released 17 November 2017. Available at: https://sebokwiki.org/wiki/SOA_Principles_of_Service_Design/

A PROMISING SYSTEM FOR ELECTRONIC MODULE COOLING BASED ON PULSATING HEAT PIPES*

Yurii Nikolaenko¹

Dmitrii Kozak²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-6>

Modern electronic systems include a large number (sometimes up to several thousand) of powerful electronic modules. When the efficiency of powerful electronic components (transistors, microcircuits, etc.) is 25...40 %, a significant part of the electrical energy consumed by the electronic module is converted into heat. As a result of an increase in the temperature of active electronic components, their reliability and the reliability of the electronic module as a whole are reduced. In this connection, the development of effective cooling systems for electronic modules of various purposes remains an urgent problem.

The purpose of this work is to develop a new effective air-cooling system for the electronic module based on highly efficient two-phase heat transfer devices – pulsating heat pipes (PHPs), which operates in a wide range of ambient temperatures, from -50 to $+50$ °C.

For this purpose, The National Technical University of Ukraine “Ihor Sikorskyi Kyiv Polytechnic Institute” has developed a new promising design of a cooling system based on PHPs [1], which can be used to remove heat from the transmit/receive modules of radar stations. The structural diagram of the cooling system is shown in Figure 1. Base 1 of the cooling system is made of aluminium alloy. Its mounting surface accommodates powerful transistors 2, and cooling fins 8 are located on the heat exchange surface.

Effective removal of heat from powerful transistors 2 to cooling fins 8 is carried out using zigzag-shaped PHPs 6 and 7 with interconnected ends. Liquid coolant located in the evaporation zones 11 and 12 of the PHP begins to boil, while intensively absorbing the supplied heat. An increase in vapour pressure in the evaporation zones leads to the formation of a pulsating movement of a vapour-liquid projectiles in the condensation zones 9 and 10 of the PHP, owing to which the heat flow with a minimum thermal resistance ($0.1...0.5$ °C/W) is effectively transferred along the length of the PHP to all cooling fins 8, regardless of their location.

* This work was supported by the National Research Foundation of Ukraine under the grant of research projects No. 2020.02/0357

¹ National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine

² National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine

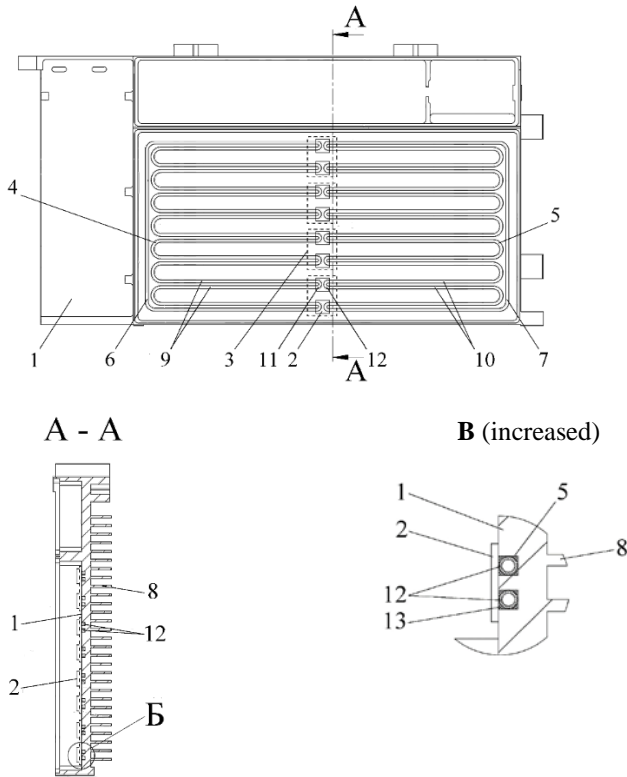

Figure 1. System for electronic module cooling based on PHPs:
1 – base; 2 – heat-releasing element; 3 – board with two elements;
4, 5 – open channels; 6, 7 – PHPs; 8 – cooling fin;
9, 10 – PHP condensation zone; 11, 12 – PHP evaporation zone;
13 – heat-conducting glue

Since the operating temperature range of the electronic module can be very wide, for instance, from -50 to $+50$ °C, for the PHPs of the cooling system one should choose coolants with a low melting point (see Table 1).

Thermal characteristics of a PHP depend on many factors, in particular, on its inner diameter and thermophysical properties of the coolant. Since there is no data in the literature on the operation of the PHP with the specified coolants at low operating temperatures, for the design of the cooling system it is important to determine the range of values of the PHP inner diameter, which ensures a stable pulsation-projectile in the PHP.

Table 1

Characteristics of possible freons for PHPs

Coolant	Freon 123	Freon 134a	Freon 141b	Freon 142b
Formula	$C_2HCl_2F_3$	C_2HF_4	$C_2H_3Cl_2F$	$C_2H_3ClF_2$
Melting point, °C	-107.15	-103.30	-103.30	-130.43
Boiling temperature, °C	27.82	-26.07	32.05	-9.15

Source: [2, p. 627–628]

It is shown in [3] that in order to maintain a stable pulsation-projectile mode in the PHP, its inner diameter D must meet the condition:

$$D \leq 2 \cdot \sqrt{\frac{\sigma}{g \cdot (\rho_l - \rho_v)}}, \quad (1)$$

where σ is the coefficient of surface tension, N/m; $g - 9.81 \text{ m/s}^2$; ρ_l and ρ_v are the density of liquid and vapour of the coolant, respectively, kg/m^3 . In [4], it is proposed to choose a narrower range of values of the PHP inner diameter, namely, from the maximum value D_{\max} to the minimum D_{\min} , defined as:

$$D_{\max} = 1,84 \cdot \sqrt{\frac{\sigma}{g \cdot (\rho_l - \rho_v)}}, \quad (2)$$

$$D_{\min} = 0,7 \cdot \sqrt{\frac{\sigma}{g \cdot (\rho_l - \rho_v)}}. \quad (3)$$

With regard to the temperature dependence of the thermophysical properties σ , ρ_l and ρ_v of the coolant, using formulae (2) and (3), we have constructed the graphical dependences necessary for the design of the cooling system to find the inner diameter of PHPs operating in a wide temperature range (Figure 2). The expansion of the upper temperature range to $+100 \text{ }^\circ\text{C}$ on the graphs is due to the possibility of reaching such temperature values by the coolant vapour when PHPs are operating under a high thermal load at an air temperature of $+50 \text{ }^\circ\text{C}$.

The given graphic dependences can be used to choose the diameter of pulsating heat pipes when designing a new advanced cooling system, for instance, for transmit/receive modules of antenna systems of radar stations.

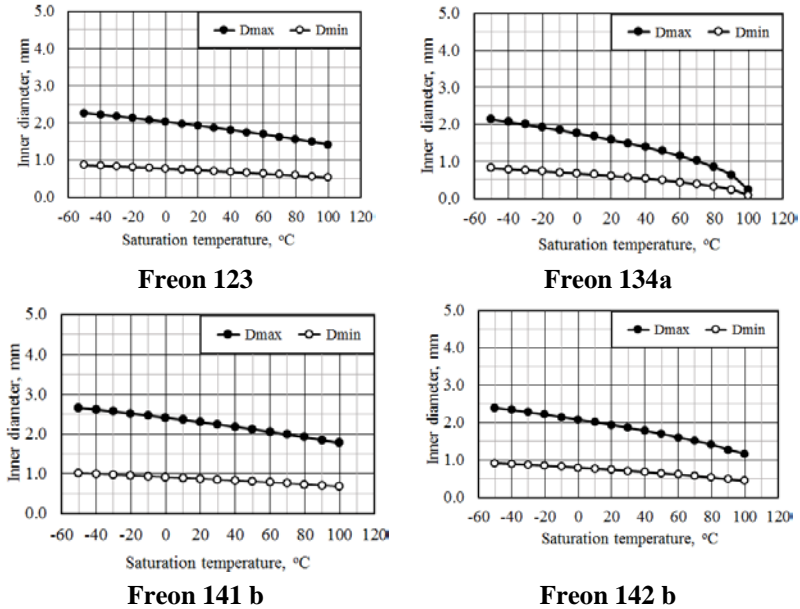

Figure 2. Dependence of the maximum D_{\max} and minimum D_{\min} values of the PHP diameter on the pressure of saturated vapour of freons

References:

1. Korpus modulia antennoi reshitky [Antenna array module housing]: pat. 145511 Ukraine: Int. Cl. (2006): H01Q 21/00, F28D 15/02 (2006.01), H05K 7/20 (2006.01). No. u202005144; dec. 10.08.2020; publ. 10.12.2020, bul. No 23. 8 p. (in Ukrainian)
2. Bezrodny M. K., Pioro I. L., Kostyuk T. O. (2005) *Protsessy perenosa v dvukhfaznykh termosifonnykh sistemakh. Teoriya i praktika* [Transport processes in two-phase thermosyphon systems. Theory and practice]. Kyiv: Fakt, 704 p. (in Russian)
3. Khandekar S., Groll M. (2004) An Insight Into Thermo-Hydrodynamic Coupling in Closed Loop Pulsating Heat Pipes. *International Thermal Sciences*, vol. 43, pp. 13–20.
4. Lin Y. H., Kang S. W., Wu T. Y. (2009) Fabrication of Polydimethylsiloxane (PDMS) Pulsating Heat Pipe. *Appl. Therm. Eng.*, vol. 29, pp. 573–580.

**STATEMENT OF THE PROBLEM OF ADAPTIVE
MANAGEMENT OF THE DISTRIBUTION OF ENERGY (TIME)
RESOURCES OF MULTIFUNCTION RADAR IN MODE
OF EXPOSURE IN THE DETECTION MODE**

**Serhii Riazantsev¹
Andrii Chekanov²**

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-7>

Combat actions in the east of Ukraine are characterized by new forms, the nature of the armed struggle and the use of the latest types of weapons and equipment, which have a new technical level and continue to develop rapidly.

Taking into account the changes in the nature of the armed struggle, as well as the intensive development of promising air defense systems in the advanced countries of the world, these circumstances determine the urgency of the leadership of the State and the Armed Forces of Ukraine to continue the search for effective directions for increasing the combat capability of the Armed Forces of Ukraine and the air defense system, and the development and improvement of air defense systems (radar stations), which are in service with the Armed Forces of Ukraine.

In this situation, one of the promising ways to develop radar technologies is, firstly, to increase the amount and quality of information provided by radar, and, secondly, to use radar devices in those areas where they have unique capabilities.

One of the ways to improve the effectiveness of radar operation is to increase its throughput, which is understood as the intensity of the flow of objects (targets and missiles) that are being serviced (the number of objects that are serviced during the control cycle) with quality indicators not lower than those specified [1–3]. At the same time, maintenance refers to the full range of operations performed by the radar in accordance with its functional purpose [4].

Currently, the most effective means of obtaining radar information are radar stations (radar) with active phased antenna arrays, which are called multi-functional radar stations abroad. Thanks to two-dimensional electronic scanning, such radars can implement a sectoral survey of space, a short time for tying tracks and a high tracking rate.

In addition, the detection range can be increased, including under the influence of obstacles, by increasing the exposure time in a given direction.

¹ Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

² Ivan Kozhedub Kharkiv National Air Force University, Ukraine

All this together ensures an increase in the quality of radar information when working in a complex target and jamming environment. However, despite the higher efficiency of the multi-functional radar stations compared to the circling radar, a complex contradiction arises during the operation of such radars due to its simultaneous operation in target search and tracking modes, as well as missile guidance [5].

The contradiction lies in the optimal distribution of his limited energy and time resources between these modes. At the same time, it is necessary to ensure the necessary target detection characteristics. With a large number of targets, there comes a time when the multi-functional radar stations will be forced to either reduce the target detection range to reduce the time for the search mode, or reduce the tracking rate for a certain number of targets to reduce the time for the tracking mode.

As a result, in a complex target and obstacle environment, the capabilities of the BF radar are not fully realized in any of the main modes of operation.

One of the ways to solve this situation is the use of adaptive control of multi-functional radar stations modes.

References:

1. Kuzmin S. Z. (2000) *Digital radar. Introduction to the theory*. Kyiv: KVITS, p. 428.
2. Leonov S. A. (1988) *Radar means of anti-aircraft defense*. Ministry of Defense. P. 180.
3. Reshetnyk V. M., Mozhar M. K., Grishin I. Y. (1994) Problems of managing air defense systems. *Science and defense*, pp. 29–32.
4. Alekseev Y., Danilov O. (2006) Status and development prospects of foreign air defense systems of large and medium range. *Foreign military review*, no. 11, pp. 35–43.
5. Reshetnyk V. M., Mozhar M. K., Grishin I. Y. (1994) Problems of managing air defense systems. *Science and defense*, no. 4, pp. 25–32.

ABOUT THE THERMAL STRESS STATE OF THE BEARING LAYERS OF A BRIDGE STRUCTURE UNDER THE INFLUENCE OF THERMOMECHANICAL PARAMETERS

ПРО ТЕРМОНАПРУЖЕНИЙ СТАН НЕСУЧИХ ШАРІВ МОСТОВОЇ КОНСТРУКЦІЇ ПІД ВПЛИВОМ ТЕРМОМЕХАНІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ

Lyudmyla Shevchuk¹

Yulia Zaets²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-8>

В термомеханіці дорожніх конструкцій, що складаються з композитів та шаруватих масивів, міцність системи залежить від неоднорідності полів термонапружень та їх концентрації, на значення яких впливає неоднорідність та несумісність їх термомеханічних параметрів. До них можна віднести: коефіцієнт теплопровідності, коефіцієнт теплового лінійного розширення, модуль пружності, коефіцієнт Пуассона та ін.

В роботах [1–5] показано, що спроба укріплення асфальтобетонного шару дорожнього покриття металевими і неметалевими армируючими стрижнями з відмінними (несумісними) термомеханічними параметрами може приводити до несподіваних негативних ефектів, пов'язаних з збільшенням термонапружень в зонах сполучення контактуючих тіл.

Особливий випадок у термомеханіці шаруватих середовищ виникає, якщо середовище має малий коефіцієнт теплопровідності, а температура навколишнього середовища швидко змінюється з часом. Тоді виникає температурний високоградієнтний граничний шар, який призводить до великих напружень зсуву та сприяє руйнуванню конструкції, коли температура не встигає швидко вирівнятися [1].

На базі теорії термопружності розглянуто задачу про термонапружений стан двошарового фрагмента мостової конструкції, що складається з металевої основи та асфальтобетонного верхнього шару, в умовах зміни температури навколишнього середовища при різних значеннях термомеханічних характеристик у них нерідко спостерігаються суттєві спотворення форми, локальні розшарування та загальна термодеструкція [2]. Причому спроби зниження термонапруження у таких системах шляхом збільшення товщин різних шарів або їх модуля

¹ National Transport University, Ukraine

² National Transport University, Ukraine

пружності приводить лише до погіршення ситуації. У зв'язку з цим представляє науковий та практичний інтерес питання щодо зниження рівня термонапруження в асфальтобетонному шарі верхнього покриття металевого їздового полотна мостової конструкції. У випадку, коли матеріали асфальтобетонного покриття та металеві основи мають різні значення коефіцієнтів теплового лінійного розширення, то при сезонних та добових змінах температури навколишнього середовища елементи кожного з цих матеріалів розширюються та вкорочуються по-різному, приводячи до їх різних несумісних деформацій та переміщень на поверхні їх контакту. Для суміщення цих деформацій і переміщень, в зоні контакту цих елементів генеруються істотні дотичні напруження, що забезпечують відсутність їх взаємного проковзування і розшарування та спільне деформування.

Скінченно-елементне моделювання системи показало, що найбільші дотичні напруження між шарами асфальтобетону та металеві основи концентруються в крайовій зоні системи, а нормальні поздовжні напруження переважають на центральних ділянках системи.

Це являється одним із факторів, за допомогою якого встановлюється причина інтенсивного відшарування асфальтобетонного шару від металеві основи у зимово-весняний період. Інтенсивність зазначених міжшарових дотичних напружень визначається в першу чергу різницею значень коефіцієнтів теплового лінійного розширення та товщиною асфальтобетонного шару, які впливають на несумісність деформацій та переміщень контактуючих конструктивних фрагментів, що піддаються поєднанню. При цьому товщина металеві шару бруківки, очевидно, відіграє меншу роль у зв'язку з низькою пружною деформативністю сталі.

Виконано аналіз впливу значень термомеханічних параметрів на напружено-деформований стан системи. Величини термонапружень суттєво зростають із зростанням різниці значень коефіцієнтів теплового лінійного розширення асфальтобетонного покриття та металеві основи мосту. Причому найбільш помітною є концентрація дотичних напружень у крайовій зоні площини контакту шарів. Цей ефект може бути причиною явища початкового і подальшого розшарування системи, що часто спостерігається на практиці.

Список використаних джерел:

1. Гуляев В. И., Гайдачук В. В., Мозговий В. В., Заєць Ю. О., Шевчук Л. В., Шлюнь Н. В. Термопружний стан багатошарових дорожніх покриттів. Київ : НТУ, 2018. 272 с.
2. Radovskiy B., Mozgovoy V. Ways to reduce low temperature cracking in Asphalt Pavements. In: 4th Eurobitume Symposium, Madrid. 1989.

3. Yoder E. J. Principles of pavement design. New York. John Wiley & sons, INC. London. Chapman & Hall, Ltd. 1991.

4. Huliaiev V. I., Haidaichuk V. V., Hustieliev O. O., Shevchuk L. V. Thermal Stress State of Layered and Inhomogeneous Pavement. *International Applied Mechanics*. 2021. Vol. 57. № 1. P. 86–96.

5. Gaidaichuk V. V., Mozgovyi V.V., Zaets' Y.O. Certain Mechanisms of Thermostress Field Variations in Layered Pavement Structures. *Strength of Materials*. 2020. Vol. 52(6). P. 930–938.

MEDICAL SCIENCES

THE FUTURE OF MEDICAL EDUCATION IN UKRAINE: MAKING OPPORTUNITIES TO MODERNISE

Dr Eleanor J Hothersall¹

Kamilla Mahrlamova²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-9>

The impact of the invasion of Ukraine on medical education

Medical education in Ukraine has been significantly disrupted since February 2022, due to the invasion of Russian forces. However, despite the conditions, educational institutions continue to work. At time of writing (March 2023), 3145 educational institutions have been damaged by bombings and shelling in Ukraine of which 415 have been completely destroyed, in addition to kindergartens, orphanages, and schools. (1) Additionally, 22 vocational educational institutions have been destroyed and 124 were damaged. The regions where educational institutions were mostly damaged are Donetsk, Luhansk, Kharkiv, Dnipro and Mykolaiv [2].

Ukrainian health care has faced enormous change. A great number of medical buildings and facilities have also been destroyed. Many institutions have been forced to move their teaching online, and most medical schools have been unable to provide clinical teaching for students at times, if not altogether, since the invasion. The Ukrainian healthcare system is currently searching for the ways out of the crisis situation and using the opportunity to build an improved model of delivery where possible. International cooperation is a key element of the integration of medical education. It is this interaction of universities that opens the way to the creation of a single educational space, and forming unity of approaches to licensing and accreditation. While the situation in Ukraine remains highly challenging, there are opportunities created through new international relationships which can be utilised to improve the provision of education within Ukraine in the future.

UK support to develop medical education in Ukraine

Medical education in Great Britain, particularly in Scotland, is the subject of considerable academic and organisational effort. Developments in the training of future doctors are at the forefront of international standards [3], emphasizing the

¹ University of Dundee, United Kingdom

² Dnipro State Medical University, Ukraine

vital role that doctors play in society, and despite changed relationship with the European Union due to Brexit, the prestige of British universities among the youth of both Western and Eastern Europe remains high. For Ukraine, the experience of Great Britain is extremely relevant, where the training of future doctors is carried out in accordance with world standards and doctors are highly respected and trusted within society [4]. Higher education institutions in Great Britain also score very highly among world rankings [5; 6].

In April 2022, UK medical schools were offered the opportunity to twin with medical schools in Ukraine for an initial five-year period, to offer whatever support was needed to maintain medical education during the war [7]. The University of Dundee was twinned with Dnipro State Medical School.

The collaboration between DSMU and Dundee university has been initiated the aim of improving the Ukrainian system of education through:

- Creating and developing professional education with new thinking, ideas, adaptive curriculum, modern materials, and interactive digital education;
- Collaborative working between faculty at Dundee University and those at DSMU, to support curriculum redesign, ongoing professional development, and innovative digital technologies into the educational process;
- Expansion of international partnership programmes in the field of science and medicine through research collaboration and shared expertise;
- Supporting international academic mobility, which also supports requirements of accreditation for DSMU.

One key outcome of this is that students of DSMU can undertake a 6-week internship in Dundee medical school, using elective placements offered by NHS Tayside. The first students have had placements in the departments of surgery and emergency care and have returned home with new practical skills. This increased clinical exposure helps the students with their clinical understanding, but also allows them the opportunity to assist Ukrainian doctors in the city of Dnipro on their return.

At the same time the Universities have begun a series of teaching exchange visits, to allow development of advanced pedagogical experiences. The educational and methodological goal of these exchanges is to identify, characterize and adopt the theoretical-methodological, structural-content, organizational and methodological features of the professional training of future doctors in the higher medical educational institutions of Great Britain. This will allow the creative implementation of innovative ideas from the British experience to develop the medical education system of the State Medical University and Ukraine in general.

Next steps

Ukraine's ambition is to create courses for European integration, by improving the quality of professional training in accordance with world

standards. The aim is to strengthen the competitiveness of domestic higher medical education, and increase appeal internationally. These improvements and adaptations to society in the 21st century will ensure that Ukrainian students and teachers can be competitive in the international labour market, supporting the Ukrainian economy in its recovery.

These initial stages will be followed by further development of close relations and the search for common scientific interests for future cooperation and development of scientific projects, participation in international exchange programs within the framework of signing an agreement on cooperation and the organization of mutual relations. It is intended that student internships, and staff exchange visits continue.

After the end of war in Ukraine, faculty from University of Dundee plan to visit DSMU to deepen the relationship which in developing, and to support the implementation of changes to curriculum and assessment in the future. This active international cooperation will contribute to raising the status and strengthening the authority of DSMU in the system of higher medical education, and will activate its further integration into the world educational and scientific community.

References:

1. Ministry of Education and Science of Ukraine. Save Schools. Available at: <https://saveschools.in.ua/> (accessed 29 March 2023).
2. Ministry of Education and Science of Ukraine. *Ukraine: support to education and science in wartime*. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/diyalnist/mizhnarodna-dilnist/pidtrimka-osviti-i-nauki-ukrayini-pid-chas-vijni> (accessed 29 March 2023).
3. General Medical Council. *Introduction to proactive quality assurance*. Available at: <https://www.gmc-uk.org/education/how-we-quality-assure-medical-education-and-training/proactive-quality-assurance/introduction-to-proactive-quality-assurance> (accessed 5 May 2023).
4. IPSOS. *IPSOS veracity index 2022*. Available at: <https://www.ipsos.com/en-uk/ipsos-veracity-index-2022> (accessed 5 May 2023).
5. QS World University Rankings. *QS World University Rankings 2023: Top global universities*. Available at: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2023> (accessed 5 May 2023).
6. Shanghai Ranking. *2022 Academic Ranking of World Universities*. Available at: <https://www.shanghairanking.com/rankings/arwu/2022> (accessed 5 May 2023).
7. Cormack Consultancy Group. *Twinning*. Available at: <https://www.consultcormack.com/twinning-1> (accessed 5 May 2023).

BIOLOGICAL SCIENCES

LOCAL RECYCLED MATERIALS AS AN ALTERNATIVE TO TRADITIONAL FERTILISERS

МІСЦЕВА ВТОРИННА СИРОВИНА ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ТРАДИЦІЙНИМ ДОБРИВАМ

Volodymyr Gavryliuk¹

Anastasiia Shekel²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-10>

На сьогоднішній день для України, за умов гострого ресурсного забезпечення, використання як добрив місцевої вторинної сировини є ефективним агрохімічним заходом, здатним забезпечити високу врожайність сільськогосподарських культур. Ще однією перевагою використання місцевої сировинної бази в якості добрив, є його доступність багатьом господарствам у фінансовому плані.

Органічні побічні продукти промислових процесів є цікавим джерелом поживних речовин, особливо для органічного землеробства. У цьому відношенні барда є продуктом великого сільськогосподарського інтересу через вміст органічної речовини, N і K. Оскільки барда багата калієм (K) її застосування має додаткову перевагу, оскільки вона сприяє переробці поживних речовин і заощаджує кошти завдяки заміні дорогих мінеральних добрив. Вона також має потенціал для покращення фізико-хімічних властивостей ґрунту. Дослідники повідомляють, що барда покращує утримання вологи, пористість і статус калію в ґрунті на додаток до біологічної активності, і також виявили, що застосування барди призвело до збільшення вмісту органічної речовини в ґрунті, агрегатної стабільності та здатності до інфільтрації.

Барда мелясна є кінцевим побічним продуктом цукрової та спиртової промисловості. Характеризуються темним кольором, кислим рН, високою електропровідністю, великою кількістю органічної речовини та високими концентраціями зважених і летких твердих речовин і іноді містять важкі метал. З цукрових буряків отримують кристалічний цукор, жом і патоку.

¹ Polisska Experimental Station of National Scientific Center "Institute for Soil Science and Agrochemistry Research named after O.N. Sokolovsky", Ukraine

² National Scientific Center "Institute for Soil Science and Agrochemistry Research named after O.N. Sokolovsky", Ukraine

Останні додатково переробляються шляхом бродіння до спирту. Після видалення спирту дистиляцією матеріалом, що залишився, є бардою. У процесі дистиляції спирту і, як і в результаті нагрівання в процесі дистиляції, в м'якоті буряка відбуваються реакції конденсації і розриву молекул, переважали в основному розриви молекул, що спричиняє високу концентрацію фульвокислоти в цьому побічному продукті. Однак вплив певних органічних відходів на властивості ґрунту, втрату та відновлення ґрунту залежить від його хімічного складу.

Ми пропонуємо використовувати барду як добриво, через високий вміст поживних речовин для рослин, а також органічних речовин.

Доведено, що використання органічних відходів у сільському господарстві сприяє збереженню природних ресурсів шляхом переробки вуглецю та мінеральних елементів. Органічні залишки, вироблені цукровою та спиртовою агропромисловістю, мають великий потенціал для використання в сільському господарстві. Місцева вторинна сировина, така як барда, може використовуватись як органічне добриво, тобто заміник неорганічних фосфорних і калійних добрив. Однак використання цих відходів у сільському господарстві потребує конкретних рекомендацій для кожного ґрунтового клімату, щоб запобігти шкоді навколишньому середовищу.

PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

FEATURES OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP IN THE FIELD OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

ОСОБЛИВОСТІ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

Oleksandr Hontaruk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-11>

В Україні донині не сформовано ринку фізкультурно-спортивних послуг, відсутні ефективні заходи щодо створення механізму поєднання державного, громадського та приватного секторів сфери фізичної культури і спорту, недосконалість системи державного управління, що приводить до низького рівня реалізації проектів державно-приватного партнерства (далі – ДПП), а також відповідно низького рівня залучення внутрішніх та іноземних інвесторів [1, с. 123].

В нинішніх умовах повномасштабного військового вторгнення рф в Україну найбільш постраждалою виявилася сфера фізичної культури і спорту. Нині агресором зруйновано 343 об'єкта спортивної інфраструктури, 248 з яких мають суттєві або часткові пошкодження і 95 повністю зруйновано або знищено. Найбільша кількість зруйнованої спортивної інфраструктури в областях становить: Луганська – 89, Донецька – 60, Харківська – 47 та Миколаївська – 50 об'єктів.

З огляду на це важливими завданнями у процесі розробки та планування відбудови України, існує потреба у створенні умов для вирішення нагальних проблем та подальшого розвитку фізичної культури і спорту, залучення професійних спеціалістів, менеджерів та управлінців, професіоналізація спортивної діяльності, реалізація державної політики в процесі взаємодії державних і недержавних інституцій, а також залучення інвестицій для подальшого зростання економічного потенціалу.

Відомо, що механізм ДПП є одним із головних пріоритетів держави для залучення інвестицій у розвиток економічної і соціальної інфраструктури [2, с. 634].

Зазначимо, що сфера застосування ДПП у спорті передбачена відповідним законом, який визначає організаційно-правові засади

¹ National University of Ukraine on Physical Education and Sport, Ukraine

взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи ДПП на договірній основі [3]. Використання ДПП сприятиме реалізації якісно нових проєктів, зокрема створення та функціонування спортивної інфраструктури, що забезпечить приріст інвестицій, розвине кадровий потенціал на ринку, сформує нові робочі місця та сприятиме зростанню надходжень до бюджетів усіх рівнів.

У Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року визначено пріоритети державної політики, зокрема стимулювання створенню спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі, удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а також сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля [4].

Водночас у цій Стратегії не визначено жодних механізмів застосування ДПП, а також відсутні завдання, реалізація яких може бути здійснена за участю приватного та/або громадського секторів.

Зауважимо, що для відбудови спортивної інфраструктури у післявоєнний період, а також стимулювання ефективного партнерства в Україні найважливішим є розроблення дієвих механізмів ДПП, створення особливих умов для прозорості процедури відбору інвесторів, визначення критеріїв відповідності, економічної ефективності та результативності реалізації проєктів з урахуванням інновацій, соціальної спрямованості та життєздатності.

Тож на національному та місцевому рівнях має діяти спрощена процедура підготовки проєктів ДПП для реалізації у сфері фізичної культури і спорту.

Для покращення реалізації ДПП необхідно встановити конкретні ключові показники ефективності проєктів (KPI), які чітко підтверджуватимуть ефективність використання коштів (Value-for-Money), а також комерційну та економічну життєздатність. При цьому Агенція з питань підтримки державно-приватного партнерства (далі – Агенція) в системі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України має вжити заходів щодо системного вдосконалення механізмів ДПП за оцінками результатів, отриманих під час підготовки та впровадження проєктів у сфері фізичної культури і спорту.

Перш за все, для підвищення ефективності реалізації проєктів ДПП Агенція спільно з центральним органом виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері фізичної культури і спорту, повинні встановити та сформувати пріоритети проєктів ДПП (PPP project pipeline).

Впровадження нових технологій, форм та методів державного впливу у розвиток галузі, а також формування ринку послуг, вимагає потребу у створенні інституційного середовища для розвитку фізичної культури і спорту на засадах ДПП. Центральний орган виконавчої влади, реалізуючи повноваження у сфері фізичної культури і спорту, має стимулювати розробку й впровадження ДПП, систематично взаємодіяти з приватним або/та громадським секторами, щоб покращити економічну ефективність партнерської діяльності.

Наприклад, повноцінне впровадження проектів ДПП може відбуватися на основі здійснення платежів за доступністю (Availability-based PPP model). Це дасть змогу державі розподілити з інвестором ризики, зокрема фінансування інфраструктурних проектів у розстрочку.

Для подолання складних бюрократичних процедур, застарілих методів та інструментів управління вбачається важливим здійснення діджиталізації і цифрової трансформації сфери фізичної культури та спорту. Оскільки проекти ДПП є достатньо складними і трудомісткими, то нові цифрові технології та рішення можуть допомогти оптимізувати процеси підготовки та реалізації проектів ДПП.

Для прискорення формування та розвитку ринку фізкультурно-спортивних послуг та ринку спортивних товарів і обладнання важливим і ефективним засобом є впровадження електронної системи торгівлі під час реалізації ДПП.

Цифрова трансформація також сприятиме розвитку цифрової спортивної інфраструктури, зокрема цифрових платформ, необхідних для підготовки та реалізації проектів ДПП, створення мережі фізкультурно-спортивних об'єктів в Україні.

Процес цифровізації спорту прискорить розробку та реалізацію цифрових проектів як на національному, так і на місцевому рівні, створить умови для розвитку інформаційних технологій щодо впровадження інновацій у сфері фізичної культури і спорту.

Отже реалізація ДПП у зазначеній сфері має бути спрямована на досягнення важливих результатів (outcomes), а саме:

- оновлення та прогнозований розвиток спортивної інфраструктури;
- формування нових ринкових відносин та розширення доступу до ринку фізкультурно-спортивних послуг;
- підвищення економічної ефективності та впровадження інновацій в умовах зростання конкуренції;
- створення умов для розвитку масового спорту та спорту вищих досягнень за визначеними пріоритетами відповідних видів спорту;
- стимулювання розвитку системи кадрової підготовки та професіоналізації спортивної діяльності;

- зменшення соціальної нерівності та несправедливості;
- сприяння розвитку подальших партнерських проєктів;
- покращення екологічного стану та забезпечення зберігання навколишнього середовища.

Таким чином ДПП має відіграти важливу роль у відбудові України, що дозволить державному та приватному секторам оптимізувати свої ресурси, а також розподілити можливі ризики у сфері фізичної культури і спорту.

Розвиток інституційної спроможності вимагає удосконалення чинного законодавства, а також створення нової системи підготовки фахівців, які забезпечать впровадження ДПП у сфері фізичної культури і спорту та реалізації інших партнерських проєктів в умовах ринкової економіки.

Для відбору пропозицій інвесторів, визначення економічно вигідного результату цих інвестицій, необхідно створити прозорі умови щодо реалізації проєктів ДПП та їх пріоритетність (PPP project pipeline) відповідно до потреб і розвитку фізичної культури і спорту.

Ініціативи ДПП повинні бути зосереджені на довгострокових результатах, що створюють кращу, стійку та стабільну інфраструктуру, а також спрямовані на покращення економіки як на місцевому, так і національному рівнях.

При впровадженні ДПП ефективним є здійснення цифрової трансформації. Це дає змогу забезпечити відповідність сфери фізичної культури і спорту сучасним тенденціям розвитку у світі, а також можливість виконувати завдання зручними і оптимізованими методами з використанням сучасних інформаційних технологій.

ДПП є ефективним механізмом для післявоєнної відбудови України у середньостроковому плануванні проєктів, що забезпечить створення мережі спортивної інфраструктури та відновлення ринків послуг.

Список використаних джерел:

1. Гонтарук О. М. Інституційні відносини партнерства держави і приватного сектора у сфері фізичної культури і спорту та їх взаємодія в умовах ринку. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2017. № 1. С. 123–128.

2. Гонтарук О. М. Проблеми та особливості розвитку сфери фізичної культури і спорту в контексті державно-приватного партнерства. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 3 (22). С. 634–641.

3. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 року № 2404: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>

4. Постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2020 № 1089 «Про затвердження Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-п#Text>

CULTURAL STUDIES

PORCELAIN BY THE KYIV EXPERIMENTAL CERAMIC AND ART FACTORY IN THE MUSEUM OF DECORATIVE AND APPLIED ARTS OF THE KYIV REGION OF THE PEREIASLAV NATIONAL HISTORICAL AND ETHNOGRAPHIC RESERVE

ПОРЦЕЛЯНА КИЇВСЬКОГО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО КЕРАМІКО-ХУДОЖНЬОГО ЗАВОДУ В МУЗЕЇ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА КИЇВЩИНИ НАЦІОНАЛЬНОГО ІСТОРИКО-ЕТНОГРАФІЧНОГО ЗАПОВІДНИКА «ПЕРЕЯСЛАВ»

Iryna Dunaina¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-12>

Музей декоративно-ужиткового мистецтва Київщини – один з найперших тематичних музеїв, який був створений на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» (надалі НІЕЗ «Переяслав»). Сам музей розмістився у будинку кін. XIX ст. дрібнопомісного дворянина із села Старовичі Іванківського району, що на Київщині, перевезеного в 1973–1974 роках. НІЕЗ «Переяслав» володіє достатньо цікавою колекцією предметів декоративно-ужиткового мистецтва. Лише невеличка частина цієї колекції розмістилась у п'ятих залах музею. Нині музейна збірка налічує понад 800 предметів традиційного народного та професійного декоративного мистецтва України, від XVIII століття до наших днів. До колекції ввійшли різноманітні за матеріалом, формою, способом оздоблення і призначенням предмети з дерева, текстилю, кераміки, скла, фаянсу, порцеляни. Це, перш за все, надходження авторських робіт з Республіканських, Всесоюзних та Дирекції художніх виставок України.

У складі кераміки особливо вирізняється збірка фарфору та фаянсу, яка досить різноманітна. Вона налічує близько 170 одиниць зберігання, що датуються другою половиною XX ст. Це вироби фарфорових заводів України та авторські роботи. Колекція комплектувалася стихійно і не систематично за рахунок предметів придбаних під час експедицій, виготовлених на замовлення музею (для створення експозицій),

¹ National Historical and Ethnographic Reserve "Perejaslav", Ukraine

переданих з Митної служби України, надходжень від громадян, передачі предметів з інших музеїв, Дирекції художніх виставок України, дарунків іноземних та вітчизняних делегацій [1]. Чільне місце в Музеї займають вироби Київського експериментального кераміко-художнього заводу (далі – КЕКХЗ) та авторські роботи провідних митців.

КЕКХЗ був заснований у 1924 як експериментальна майстерня керамічних фарб і деколей. З 1934 року фабрика органічно увійшла до складу новоствореного Укрфарфорфаянстресту. Завод був головною художньою лабораторією фарфорової промисловості України, розробляв унікальні виставкові та подарункові вироби. На заводі випускалися сервізи, вази, тарілки, набори різноманітного призначення, сувеніри, декоративна скульптура [2].

У Музеї декоративно-ужиткового мистецтва Київщини представлені унікальні вироби: декоративна скульптура, вази, декоративні тарелі, ложки, сервізи в авторському виконанні провідних митців заводу – Владислава Щербини (1926–2017), Леонтини Лозової (1958 р. н.), Віри Павленко (1912–1991), Марфи Тимченко (1922–2009), Георгія Антоненка (1960 р. н.), Катерини Устименко (1957 р. н.), Катерини Нікітаєвої (1950 р. н.). Більш чисельно експонуються роботи головного художника заводу Владислава Щербини, який зробив значний внесок у розвиток українського образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Народився митець 27 жовтня 1926 р. у Вознесенську Миколаївської області. У 1950 р. закінчив скульптурне відділення Одеського художнього училища. Будучи студентом віддав перевагу скульптурі малих форм. Після навчання пов’язав свою долю з порцеляновим виробництвом. Певний час працював на Городницькому та Баранівському порцелянових заводах, а з 1954 по 1988 роки на Київському експериментальному кераміко-художньому заводі, де створив більше 1000 скульптур малих форм та сувенірів. Впродовж багатьох років був головним художником заводу. В Музеї представлено 10 робіт митця. Надійшли вони до музею від Дирекції художніх виставок України та безпосередньо були придбані у самого скульптора протягом 60-80 рр. ХХ ст. Напрямки української етнографії представлені у його фарфоровій пластиці – «Наречені» (1969), «Козак грає, дівка мліє» (1979), «Наречена» (1979) створені в розписі та бісквіті. Із всіх українських скульпторів Владислав Щербина найбільше своїх творів присвятив українській пісні, передавши її красоту та характер дуже витончено і різноманітно. Як правило, назвами творів слугували перші рядки пісні. Її поетичний характер він відтворив у скульптурах розписаних підгلاзурним кобальтом – «Ой, за лужком за темненьким» (1984), «Ой, лети зозуленька» (1984). Крім того, в Музеї демонструються ще три роботи митця: поетичний образ хлопчика-підлітка, виготовлений у бісквіті «Мені тринадцятий минало...» (1961), де автор створив інтерпретацію епізоду автобіографічного вірша Т.Г. Шевченка, що

був написаний поетом у 1847 році. Реалістичне зображення маленького Тараса постає перед глядачами в постолох, світі, рукавичках, шапці з дерев'яним відром у лівій руці. Вражає психологічною виразністю скульптури «Юний геолог» (1957) та «Боян» (1977), виконані в підполив'яному розписі. Владислав Іванович залишився вірним порцеляні до кінця своїх років та був визнаним одним з найкращих фахівців у царині малої пластики.

Успішно займалась малою пластикою та була ученицею В. Щербини його дочка, Леонтіна Лозова. Народження у сім'ї київських скульпторів вплинуло на її майбутній вибір. Вона отримала освіту в Українському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова як художник-графік. У віці 28 років Л. Лозова прийшла працювати на КЕКХЗ. Спочатку вона створювала зразки для деколі, який підкреслював білий колір порцеляни. На жаль, у Музеї експонується лише одна робота цієї авторки «Дівчина біля тину» купленою у В. Щербини в 1988 році. Сам твір відзначається якістю композиційно-сюжетного задуму. Образ дівчини біля тину є традиційним для українського професійного та народного мистецтва, та є натяком на одвічну сцену побачення закоханих. Мрійливе зображення дівчини, виконане Лозовою в бісквіті, надає скульптурі легкості та витонченості.

В експозиційному залі Музею представлено всього дві роботи визначних народних майстринь петриківського розпису, Віри Павленко та Марфи Тимченко – це декоративні тарелі. У 1944 році керівництво КЕКХЗ на відновленому після розрухи виробництві вирішило запровадити нові види розпису для декорування порцеляни. Для цього були запрошені до Києва Віра Павленко, Ганна Паленко, Марфа Тимченко із села Петриківка, що на Дніпропетровщині, для спроби застосувати декоративний розпис характерний для цього регіону, на виробах який виготовляв завод. Петриківський розпис став візитівкою київського заводу. Таріль Марфи Тимченко «Жар-птиця» була створена в 70-роках минулого століття. На рослинно-квітковому орнаменті майстриня зобразила фантазійного птаха, використовуючи для цього м'яку кольорову гаму з доповненням золота. Марфа Тимченко – найбільш титулована представниця когорти петриківських майстрів, що працювали на КЕКХЗ. Творчість Віри Павленко розпочалась на київському заводі в 1944 році. В своїх роботах активно використовувала кольорові сполучення, розробляла незвичні форми квітів. Її творам була притаманна яскравість, вільне трактування композиційних елементів. Для декоративної тарелі, яка була створена в 1974 році, мисткиня використала для квітового сюжету незвичне розмаїття кольорів з кобальту, пурпуру та золота.

Катерина Нікітаєва була найбільшою прихильницею петриківського розпису у традиційному виконанні. Під час навчання у Дніпропетровському художньому технікумі освоїла спеціальність майстра з розпису порцеляни. В 1972 році вона була направлена до Київського експери-

ментального кераміко-художнього заводу. В колекції Музею її творчість репрезентована вазою (1982) та набором для пиття «Весняний букет» (1982). Творам майстрині притаманний витончений смак, відчуття кольору, багата фантазія, знання петриківського орнаменту, українських народних традицій. У своїх роботах мисткиня використала багату кольорову гаму в поєднанні з позолотою. Набір для пиття «Весняний букет» був створений у співавторстві з Яною Козловою (1927 р. н.) – автором форми. Складається він з глечика і трьох кувалів. Малюнок виконаний в синьо-зелених тонах з використанням позолоти. Твори Нікітаєвої були придбані музеєм у автора в кінці 80-тих років минулого століття. Доповнення в творах до квіткового орнаменту декоративних елементів на білій порцеляні, викликають у відвідувачів напрочуд дивовижні відчуття.

Творчість Катерини Устименко та Георгія Антоненка репрезентована авторськими декоративними ложками (1988). Катерина Устименко вивчала петриківський розпис у Миргородському керамічному технікумі, який закінчила в 1977 році і була направлена до КЕКХЗ, на якому працювала до 1996 року. Вона обіймала посаду копіювальниці у художній лабораторії, але часто виконувала авторські твори на замовлення. Для своїх виробів авторка використала пастельні кольори – від ніжно-бірюзових, рожевих до сіро-голубих, які теж ніжно поєднала з білим тлом порцеляни. Георгій Антоненко три роки навчався на курсах декоративного розпису, які вела корінна петриківчанка Поліна Глушенко. У 1977 році, після закінчення школи, він прийшов працювати на КЕКХЗ учнем у живописний цех. Згодом Антоненко отримав III розряд майстра-копіювальника і в 1986 році перейшов на роботу до художньої лабораторії. Будучи творчою особистістю і незважаючи на посаду, майстер виконав значну кількість власних авторських робіт. Власне його порцелянові ложки вражають вишуканим квітковим мотивом.

Створюючи красу в порцеляні, майстри Київського експериментального кераміко-художнього заводу залишили помітний слід в історії нашого декоративного мистецтва та зробили вагомий внесок до скарбниці української художньої культури [3].

Список використаних джерел:

1. Інвентарні книги НІЕЗ «Переяслав» загальних матеріалів № 1-5, «Кераміка» № 1-4, «Науково-допоміжний фонд» № 1.
2. Київський експериментально кераміко-художній завод // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. Лампека М. Модельники Київського експериментального кераміко-художнього заводу: художня культура виконання форм, специфіка авторської праці. Мистецтвознавство України : зб. наук. праць / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України; редкол. : А. Чебикін (голова), О. Федорук (гол. ред.), М. Яковлев та ін. Київ : Фенікс, 2013. Вип. 13. С. 195–204.

PSYCHOLOGICAL SCIENCES

PECULIARITIES OF CORPORATE CULTURE IN SMALL ORGANISATIONS

ОСОБЛИВОСТІ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В МАЛИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

Oksana Gassab¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-13>

Корпоративна культура є важливим елементом будь-якої організації, незалежно від її розміру. У малих організаціях, корпоративна культура може мати особливу важливість, оскільки кожен працівник може мати значний вплив на неї, бути творцем і носієм корпоративної культури одночасно.

Корпоративна культура має свої особливості. Основні характеристики корпоративної культури в малих організаціях можуть включати:

1. Персоналізований підхід. У малих організаціях керівники можуть звернути більше уваги на індивідуальні потреби працівників та налагодити більш тісний контакт з ними.

2. Гнучкість та швидкість реакції на зміни. У малих організаціях зазвичай більш швидко впроваджуються зміни та нововведення, оскільки комунікація між працівниками та керівниками є більш прямою та безпосередньою.

3. Командний дух. У малих організаціях можуть розвиватися дуже сильні командні зв'язки між працівниками, які забезпечують співпрацю та підтримку один одного.

4. Підтримка балансу між роботою та особистим життям. У малих організаціях може бути більша гнучкість в графіку роботи та наданні персональних днів відпочинку, що допомагає підтримувати баланс між роботою та особистим життям.

5. Підтримка інновацій. У малих організаціях керівники можуть бути більш відкриті до інноваційних ідей своїх працівників та швидше їх реалізовувати [2, с. 25].

Оскільки малі організації зазвичай мають меншу кількість працівників та менший бюджет, вони можуть мати обмежені матеріальні ресурси на

¹ National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

підтримку корпоративної культури. Але це не заважає створенню позитивної та здорової корпоративної культури, що допоможе зберегти та залучити талановитих працівників.

Процес творення та інтеграції корпоративної культури є складним і тривалим у різних за величиною компаніях. Для того, щоб створити корпоративну культуру в малих організаціях, можуть використовуватися наступні підходи:

- створення місії, цінностей та стандартів організації. Важливо, щоб керівники встановили місію, цінності та стандарти організації, щоб працівники мали чітке розуміння того, що очікується від них;

- спільні заходи та розваги. Важливо створювати спільний час для працівників, де вони можуть познайомитися один з одним поза робочим місцем. Це може бути спільний обід, турнір зі спорту або корпоративна вечірка [1, с. 160];

- залучення працівників до прийняття рішень. Керівники можуть залучати працівників до прийняття рішень, щоб вони відчували себе частинами команди та були більш залучені до діяльності організації;

- навчання та розвиток. Важливо підтримувати навчання та розвиток працівників, щоб вони могли розвиватися та зростати в організації. В компанії варто організувати обов'язкове навчання для усіх працівників, а також давати можливість кожному обирати варіанти свого професійного вдосконалення;

- розповсюдження позитивного настрою. Керівники можуть створювати позитивну атмосферу на робочому місці, нагадуючи працівникам про важливість їхньої роботи та виявляючи вдячність за їхній внесок в організацію. Це може включати слова подяки, нагороди, відзнаки та інші форми визнання. Тобто це матеріальна та не матеріальна мотивація в організації;

- забезпечення чесної та відкритої комунікації. Важливо створювати комунікаційну культуру, в якій працівники можуть відкрито обговорювати свої ідеї, проблеми та пропозиції з керівництвом. Така відкритість допомагає створювати відчуття довіри та співпраці в команді;

- залучення до соціальних проектів. Корпоративна відповідальність може бути важливим елементом корпоративної культури, особливо в малих організаціях, які можуть мати міцні зв'язки зі своєю громадою. Залучення працівників до соціальних проектів та благодійних заходів може стати сильним фактором об'єднання команди та сприяти розвитку позитивної корпоративної культури. Корпоративна соціальна відповідальність властива великим організаціям, але малі організації можуть реалізовувати локальні соціальні проекти [3, с. 42].

Важливо також зазначити, що корпоративна культура в малих організаціях повинна бути пристосована до конкретних потреб та характеристик організації. Немає універсального рішення для створення корпоративної культури, що підходить для всіх малих організацій. Кожна організація має свої унікальні особливості, що потребують індивідуального підходу та визначення власної корпоративної культури.

У організаційній психології поняття «малої організації» зазвичай відноситься до компаній або підприємств, які мають невеликий розмір, обмежений бюджет та малу кількість співробітників. Зазвичай це організації з менше, ніж 50 співробітників, хоча точна кількість може відрізнятись залежно від контексту та країни.

Малі організації мають свої особливості, які відрізняють їх від більших організацій. Наприклад, вони зазвичай мають більш просту структуру, менший рівень бюрократії та більшу гнучкість. Також вони можуть мати більш простий процес прийняття рішень, а також більш прямий особистий контакт між керівником та співробітниками.

Організаційні психологи вивчають різні аспекти малої організації, такі як комунікація, лідерство, мотивація та згуртування команди. Їх дослідження можуть допомогти керівникам малих організацій краще розуміти їхніх співробітників та створювати ефективніші та успішніші команди.

Корпоративна культура в малій організації може бути корисна з багатьох причин: по-перше, корпоративна культура може створити спільну ідентичність та згуртувати команду. В малих організаціях, де співробітників мало, створення спільної ідентичності може бути особливо важливим для створення продуктивного та сприятливого робочого середовища. По-друге, корпоративна культура може стати механізмом передачі цінностей та норм, які підтримуються організацією. У малій організації, де зазвичай немає багатьох формальних структур та процедур, цінності та норми можуть бути передані через корпоративну культуру. По-третє, корпоративна культура може допомогти залучати та зберігати талановитих співробітників. Якщо мала організація має прогресивну корпоративну культуру, то це може бути привабливо для потенційних працівників. По-четверте, корпоративна культура може допомогти встановити та підтримувати високі стандарти поведінки та етики. В малій організації, де співробітники можуть мати прямий контакт з керівництвом, корпоративна культура може допомогти утримати високі моральні стандарти та етичні принципи.

Отже, корпоративна культура може мати багато позитивних впливів на малу організацію, від створення спільної ідентичності та згуртування команди до залучення талановитих співробітників та встановлення

високих стандартів етики та поведінки. Проте, для досягнення цих позитивних результатів необхідно, щоб корпоративна культура була ретельно пророблена та зрозуміла для всіх співробітників.

Корпоративна культура важлива і для малих організацій, якщо вона ретельно пророблена, реалістична та прийнята всіма співробітниками. Вона може створити сприятливе робоче середовище, згуртувати команду та допомогти встановити високі моральні та етичні стандарти серед співробітників, що в свою чергу може позитивно відобразитись на роботі організації та її репутації.

Крім того, корпоративна культура може допомогти малим організаціям залучати та зберігати талановитих співробітників. Коли компанія має сильну корпоративну культуру, це стає однією з ключових переваг при привабленні та утриманні кваліфікованого персоналу. Співробітники більш схильні працювати в компанії, де вони відчуваються комфортно та відчувають, що їхні цінності та інтереси співпадають з цінностями організації.

Нарешті, корпоративна культура може допомогти малим організаціям розвиватись та досягати поставлених цілей. Коли у компанії панує спільна культура, співробітники працюють як єдиний організм, що може дозволити досягати кращих результатів та розвиватись відповідно до стратегії компанії.

Список використаних джерел:

1. Виходець О. М. Соціальні комунікації в культурі української організації : монографія. Одеса : Олтех, 2010. 285 с.
2. Захарчин Г. М., Любомудрова Н. П., Винничук Р. О., Смолінська Н. В. Корпоративна культура : навчальний посібник. Львів : «Новий Світ – 2000», 2011. 342 с.
3. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність : навч. посіб. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут», 2015. 180 с.

PSYCHOLOGY OF THE CREATIVE PERSONALITY

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ

Olha Urazovska¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-14>

Вам знайомий вираз «Вище голови не стрибиш»?
Це помилка. Людина може все.
Нікола Тесла

Початок ХХ століття ознаменувався дослідженням проблем психології творчої особистості у працях Т. Рібо, П. Енгельмейера, І. Лапшина. З'являються роботи С. Грузенберга «Психологія творчості: вступ до психології і теорії творчості» (1923) та «Геній і творчість» (1924) [1]. У 1925 році виходить праця видатного вченого Л. Виготського «Психологія мистецтва», однак опублікували її лише в 1965 році, через сорок років після її написання [2]. На Заході в 1930-ті роки дослідження психології творчості зосереджуються у сфері вивчення інтелектуальної обдарованості і тестування окремих здібностей. У 1940-х роках з'являється монографія Б. Теплова «Психологія музичних здібностей» (1947). У 1950 році з'являється новий інтерес до психології творчості, зумовлений початком науково-технічної революції. Починаються дослідження закономірностей творчого мислення, особливостей творчої особи, розробляються тести, що діагностують творчі здібності. Це були праці американського психолога Д. Росмана та радянського П. Якобсона, присвячені аналізу винахідницької діяльності. Вже пізніше сюди додалися ще й праці цілої плеяди українських дослідників, що працювали у вперше створеній СРСР лабораторії психології творчості в Київському інституті психології [1].

Н. Вишнякова – відома дослідниця у сфері творчої акмеології, виділила рівні психологічної зрілості творчої особистості – починаючи знизу: ресурсна (підсвідома) сфера творчої зрілості; фізична зрілість; особистісна (ментальна, когнітивна); міжособистісна, професійна, креативна, духовна зрілість. Вчена розташувала ресурсну сферу творчої зрілості як перший шар, включивши до неї творчий потенціал (оригінальність мислення, уява, інтуїція, чуттєвий досвід, обдарованість, ініціативність), а також підсвідому сферу (природні задатки) [1].

¹ Рада адвокатів Одеської області, Україна

Серед природних передумов розвитку творчих особистостей дискусійним є питання спадковості та вроджених здібностей. Говорячи, про природні передумови таланту, необхідно зазначити, що у кожного індивіда існують задатки, тип нервової системи, темперамент, що визначається власним генотипом. Від цього залежать потенційні можливості досягнення того чи іншого рівня в конкретній сфері діяльності. Наприклад, загальновідомі приклади сімейства математиків Бернуллі, композиторів Бахів та ін. начебто переконують відносно впливу спадкового фактору на творчий потенціал людини. Проте, не відомо, чи було це генетично зумовлено, чи все ж таки виявилось наслідком творчої атмосфери у згаданих сім'ях. О.В. Кульчицька заперечує гіпотезу відносно вирішального впливу спадковості, оскільки є немало свідчень, що люди, які стали геніями народилися в простих, малоосвічених сім'ях [3].

І. Львова виокремлює чотири групи особистісних якостей творчої людини (які становлять творчий потенціал особистості): 1) світоглядні якості: активна життєва позиція, оптимізм, гармонійність, гуманність, відданість своїм ідеалам і принципам, високе почуття обов'язку, патріотизм, високий рівень розвитку естетичних почуттів, прагнення до процесу творчості, відкриттів, духовного зростання, самопізнання, самовираження; 2) ціннісні якості: доброзичливість, тактовність, щирість, працьовитість, милосердя, толерантність (терпимість до інших людей), критичність; 3) інтелектуальні якості: далекоглядність (уміння передбачити події, вчинки, дії), допитливість, спостережливість, почуття гумору, гнучкість розуму (здатність до ухвалення адекватних рішень, у залежності від ситуації), варіативність мислення, незалежність і самостійність думки, високий рівень розвитку інтуїції, ерудованість, захопленість змістом діяльності, здатність до аналізу і синтезу, оригінальність, метафоричність мислення, ініціативність; 4) вольові якості: цілеспрямованість, наполегливість, сміливість, уміння доводити розпочату справу до кінця, здатність до самоствердження, витримка, мужність і стійкість (здатність переносити життєві поразки та негаразди), неабияка енергійність, впевненість у собі [1].

Цікавими є роботи вченого О. Савенкова, він зазначає, що першими почали виділяти особливості мислення і специфічні поведінкові характеристики талановитих людей історики і біографи. Більшість із них зробили висновок про те, що в дитинстві у багатьох видатних людей (Леонардо да Вінчі, Рембрант, Г. Галілей, І. Ньютон, Г. Гегель, Н. Бонапарт, Ч. Дарвін і інші) найчастіше зустрічались такі характеристики: 1) 90% із них володіли високим інтелектом, допитливістю, задавали багато запитань, прагнули виділитися; 2) 75% видатних людей були надзвичайно розвинуті в розумовому відношенні, виділялись моральністю, критичністю, прямолінійною чесністю, були серйозними; 3) майже 90% із них були

наполегливими, володіли сильною волею і яскраво вираженим прагненням до високих досягнень; крайньою мірою 75% були старанними трудівниками, добре переносили самотність і відзначались непохитністю. Вони отримували задоволення від своєї роботи, були експресивними, відкритими для духовного досвіду і фантазій [1].

Неможливо не відмітити творчий потенціал та високі розумові (інтелектуальні, креативні) здібності українців. Щорічно українські вчені створюють близько 15 тис. винаходів. Завдяки їм з'явилися і такі, які зараз активно використовуються в Україні та світі (всі винаходи і їх винахідників перерахувати неможливо, їх дуже багато, зазначу декілька цікавих) [4]: гелікоптер (винахідником гелікоптеру є київський авіаконструктор, який емігрував до США, Ігор Сікорський. У 1931 році він запатентував проект машини з двома пропелерами – горизонтальним на даху і вертикальним на хвості. У вересні 1939-го почалися випробовування гелікоптера VS-300 спочатку на прив'язі, а 13 травня 1940-го конструктор вперше підняв свою машину у вільний політ. Такий успіх сприяв отриманню першого замовлення від американської армії. Поступово скромна фірма Сікорського перетворилася на потужний концерн, який щороку випускає сотні гвинтокрилів цивільного й військового призначення. Понад півстоліття всі президенти США користуються послугами гелікоптерів Сікорського. І. Сікорський – людина, яка втілила мрію Леонардо да Вінчі. Ще хлопчиком він почув розповіді про генія XV століття Леонардо да Вінчі та про його ідею створити «залізного птаха» – літаючу машину, що мала підніматися в повітря під дією потужного гвинта без будь-якого розгону. І. Сікорський в своєму навчанні і винахідницькій діяльності завжди мав підтримку батьків, що є важливим психологічним елементом при становленні особистості) [5]; вакцини проти чуми та холери (винайшов лікар Володимир Хавкін в 1896 році, який спочатку працював у лабораторії Мечникова в Одесі, але уряд царської Росії відмовився застосовувати винахід політичного противника московської імперії. Хавкін з 1896 року жив і працював в Індії. Цікавим моментом і психологічною характеристикою особистості В. Хавкіна є те, що експерименти з винайденими вакцинами Хавкін найчастіше проводив на своєму організмі. Так, в Індії було вакциновано понад 4 мільйонів людей. Видатний вчений був призначений головним бактеріологом країни та директором Бомбейської протичумної лабораторії. Пізніше ця лабораторія була перетворена в Інститут Хавкіна) [6]; ракетний двигун і перший супутник Землі (уродженець Житомира Сергій Корольов – український вчений у галузі ракетобудування та космонавтики, перший головний конструктор ракетно-космічних систем у СРСР, де перед цим був в'язнем концтаборів ГУЛАГ. Перехворів на тиф, переніс трепанацію черепа, в січні 1931 року його було визнано інвалідом. Маючи нелегку долю

(ув'язнення і хворобу) С. Корольов, завдяки рішучості і наполегливості, енергійності, самовідданості, таланту доводить свою справу, і у 1957 році запускає на навколосемну орбіту перший в історії штучний супутник Землі) [7]. Неможливо оминати і не згадати винахідників Євгена та Бориса Патонів (Батько і син, винаходи яких використовує весь світ. Євген Патон – винахідник різних методів електрозварювання. Його методи використовують досі. Борис Патон пішов шляхом батька і теж вивчав електрозварювання. Але він зайшов куди далі, його ідея – зварювання живих тканин. Це неймовірно важливе відкриття для медицини) [4]. Із сучасних винаходів – біонічний протез зі штучним інтелектом (автори – компанія Esper Bionics, цей винахід увійшов до переліку найкращих винаходів людства 2022 року. Засновник стартапу Дмитро Газда – лікар-дерматолог за спеціальністю. У 2006 році Дмитро проходив хірургічну практику в американській лікарні, де познайомився з дівчиною, що втратила руку внаслідок аварії. Це знайомство надихнуло Дмитра на створення протезу. Це перший робот-протез на базі штучного інтелекту. Ні серійного виробництва, ні системних продажів у Esper Bionics наразі немає. Але є великі амбіції засновників, Дмитро Газда зазначив, що через два роки буде готовий повноцінний протез ноги, через п'ять – перші імпланти для вдосконалення людського тіла) [8].

На основі аналізу літератури з психології творчості, можна дати визначення творчої особистості як особистості, яка внаслідок впливу зовнішніх чинників і власної активності набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють досягненню творчих результатів в одному або кількох видах творчої діяльності. Особистість із розвинутим творчим потенціалом характеризується високим рівнем внутрішньої потреби в самореалізації і саморозвитку.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Н. А. Психологія творчості : навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 156 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/347/1/>
2. Лев Виготський: Психологія мистецтва / Л. С. Виготський під ред. В. В. Іванова. 3-є вид. Москва : Мистецтво, 1986. 573 с.
3. Кульчицька О. І. Соціально-психологічні фактори формування таланту. *Практична психологія та соціальна робота*. 2007. № 1. С. 1.
4. Винаходи українців, які відомі світові. URL: https://espresso.tv/article/2015/07/24/top_22_ukrayinskykh_vynakhody
5. Сікорський І. І. URL: <https://kpi.ua/sikorsky-about>
6. Хавкін В. А. URL: <https://uain.press/blogs/volodymyr-havkin-vynahidnyk-vaktsyn-proty-chumy-ta-holery-1197117>
7. Корольов С. П. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Корольов_Сергій_Павлович
8. URL: <https://forbes.ua/innovations/>

PEDAGOGICAL SCIENCES

ABOUT THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL PEDAGOGY AND PRASOLOGY IN THE SPANISH DISCOURSE OF THE TURN OF THE XIX–XX CENTURIES

ПРО ЗВ'ЯЗОК СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ІЗ ПРАСОЛОГІЄЮ В ІСПАНЬСЬКОМУ ДИСКУРСІ МЕЖІ XIX–XX СТОЛІТЬ

Nataliia Zaichenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-15>

Своєрідним теоретичним підґрунтям іспанської педагогіки на межі XIX–XX століть, зосередженої на дослідженні духовного та фізичного виховання людини, виступала психологія (емпірична і раціональна). Один із трьох провідних напрямів емпіричної психології, що вивчала зовнішні прояви людської душі (відчуття, розум, воля), – прасологія (телезілогія) – був особливим чином пов'язаний із соціальною педагогікою.

В «Елементарній філософії» (Барселона, 1896) Х. Ароласа (Juan Arolas Juani) стверджувалося, що терміни «прасологія» і «телезілогія» є старогрецького походження; перший походить від еллінського «прасеос» («працювати»), інший – від слів «телезіс» («воля») та «логос» («вчення»). Прасологія, або телезілогія, – це «вчення про волю» [1, с. 35].

У «Курсі зі психології, логіки і філософії моралі» (Логроньо, 1892) Л. Морено Бустаманте (Luis Moreno Bustamante) вказувалося, що «прасологія – це частина психології, яка стосується волі, це наука, яка досліджує активне начало всіх наших дій» [2, с. 86].

Коло питань, які вивчає прасологія, включає в себе питання про діяльність особистості в цілому, про волю, про свободу, про звички, про добро та щастя [2, с. 86].

У трактаті «Антропологія або філософія людини» (Мадрид, 1915) І. Діас (Isidoro Diaz) підкреслював, що «прасологія – то є вчення про волю», а воля – це «здібність або безпосереднє начало дій, які означають бажати, не бажати, прагнути, обирати та з якими ми спрямовуємося на добро, про що раніше усвідомлюємо розумом» [3, с. 203].

¹ T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium", Ukraine

Акцентувалася увага в «Антропології...» і на тому, що волею людина наділена, щоби прагнути до загального добра [3, с. 203]; що вольові дії діляться на необхідні й вільні та обрані й імперативні [3, с. 205]; що волі завжди властива свобода [3, с. 208].

У праці «Елементи філософії. Психологія» (Барселона, 1912) Ф. Далмау Гратакоса (Federico Dalmau u Gratacos) пояснювалося, що в центрі вивчення прасології – воля людини – здібність, якою вона наділена від природи, передовсім задля того, щоб усвідомлено поширювати добро [4, с. 252].

Для іспанської теоретичної педагогіки на зламі століть XIX і XX прасологія була підвалиною при висвітленні питань морального (і ширше – духовного) виховання – його цілей, змісту та цінностей. Нарівні з іншими напрямками емпіричної психології (естезіологія, ноологія) прасологія бралася іспанськими педагогами за основу при побудові концепції духовного виховання, або виховання душі особистості. Що є воля, яким чином вона впливає на чинення людиною добра, як вона пов'язана зі свободою особистості та її щастям – питання, які досліджувалися на межі XIX–XX століть у контексті прасології. Без відповідей на них іспанська педагогіка була би безсилою пояснити, як необхідно розвивати й спрямовувати волю індивіда – унікальну душевну людську здібність.

В іспанському дискурсі межі XIX–XX століть із прасологією найтіснішим чином пов'язувалася і соціальна педагогіка, яка, щоправда, ще тільки оформлювалася як самостійний науковий напрям. Соціальна педагогіка в той час протиставлялася індивідуальній педагогіці і розумілася як «педагогіка мас», «педагогіка народна», що передовсім передбачає інтеграцію виховних зусиль суспільства задля підвищення культурного рівня населення. Найважливішими завданнями соціальної педагогіки на зламі століть XIX і XX, зокрема в іспанському дискурсі, ставилися формування суспільної свідомості, колективного духу та народної волі.

У фундаментальній праці «Соціальна педагогіка. Теорія виховання волі на основі спільності» німецький мислитель Пауль Наторп (Paul Gerhard Natorp) (Штутгарт, 1899) наголошував: «При цьому [соціальна педагогіка] не розуміється як окрема частина теорії виховання поряд, наприклад, з індивідуальною педагогікою, але розуміється конкретно як проблема педагогіки в цілому та педагогіки волі зокрема. <...> Соціальні умови культури, отже, і культурні умови суспільного життя – то є предмет цієї науки» [5, с. 106].

Іспанський педагогічний дискурс межі XIX–XX століть пронизаний ідеями творення колективної громадянської волі та колективного народного духу. То був час екзистенціального вибору для громадянського

суспільства Королівства Іспанії – підтримувати власну цілісність і життєздатність чи навіки втратити консолідаційну силу – «іспанськість».

Видатний філософ Хосе Ортега-і-Гассет (Jose Ortega y Gasset) у промові «Соціальна педагогіка як політична програма» на зібранні Товариства «El Sitio» в м. Більбао 12 березня 1910 року зазначав: «Якщо виховання є перетворення реальності в значенні певної ідеї покращити наявний стан і виховання не може не бути соціальним, то маємо педагогіку за науку змінювати суспільства. Раніше ми сказали стосовно політики: так, політика для нас є справою соціальної педагогіки, і іспанська проблема є проблемою педагогічною» [6, с. 264].

На переконання мислителя, на розв'язання «іспанської проблеми», на подолання «загальнонаціональної катастрофи» має спрямуватися колективний дух народу та вся його воля. Тоді тільки по-справжньому розбудуватиметься батьківщина – «не земля батьків, а земля дітей» [6, с. 259].

Публіцист Х. Ортега Мунілья (Jose Ortega Munilla) стверджував, що найважчою перешкодою для іспанського народу на його шляху до регенераціонізму є відсутність твердої волі, «туберкульоз волі». Аби йти вперед, іспанський народ потребує імпульсу. «Тільки жива національна свідомість може породжувати цей імпульс у нас; тільки національна освіта може урятувати нас. У теперішньому нашому житті задумаймо ідеал і покладімо в історії своє значення та віддаймо сили для його здійснення», – закликав письменник [7, с. 2].

У «Нарисі про політичну етику» (Мадрид, 1908) визначний іспанський педагог Е. Луїс Андре (Eloy Anselmo Luis y Andre) констатував, що від самої появи держави як суспільного організму джерела її суверенності були у життєвості й органічному конституюванні народної спільноти. Він пояснював: «[народний] дух передбачає, окрім ясної і досконалої ідеї спільності, ідеал прагнень та устремлінь до покращення, які досягаються вольовими діями» [8, с. 162].

Е. Луїс Андре розглядав соціальну педагогіку (соціальне виховання) в синтезі з політичною педагогікою (громадянське виховання). У статті «Проблема громадянського виховання» (La España Moderna, 1914) педагог наголошував: «Те, до чого ми прямуємо у політичній педагогіці, або громадянському вихованні, є не що інше, як розв'язання проблеми соціальної педагогіки, адже сфера її дії починається в родинному вогнищі, де відбувається первинне суспільно-політичне виховання – підготовка суспільної реальності і народної одночасно» [9, с. 94–95].

Таким чином, в іспанському дискурсі межі ХІХ–ХХ століть вчення про волю – прасологія – живе джерело для річища соціальної педагогіки. Оформлюючись як науковий напрям, тогочасна соціальна педагогіка в своє концептуальне поле обов'язково включала поняття «колективний

дух» та «колективна (народна) воля», оскільки спрямовувалася головним чином на пошук механізмів консолідації соціуму задля подолання доленосних випробувань.

Список використаних джерел:

1. Arolas Juani J. *Filosofia elemental (Psicologia, Logica y Etica)*. Barcelona : Imprenta Gutenberg, 1896. 555 p.
2. Moreno Bustamante L. *Curso de psicologia, logica y filosofia moral*. Logroño : Imp. y Lib. de D. Ricardo M. Merino, 1892. 464 p.
3. Diaz I. *Antropologia o filosofia del hombre*. Madrid : Imprenta de Candido Alonso y Compañia, 1915. 273 p.
4. Dalmau y Gratacos F. *Elementos de Filosofia. Psicologia*. Barcelona : Luis Gili Ed., 1912. 430 p.
5. Natorp P. *Pedagogia social. Teoria de la educacion de la voluntad sobre la base de la comunidad ; traduccion A. Sanchez Rivero*. Madrid : Ed. de la Lectura, 1913. 374 p.
6. Ortega y Gasset J. *La pedagogia social como programa politico*. *Boletin de la Institucion Libre de Enseñanza*. Madrid, 30 de setiembre de 1916. № 678, año XL. P. 257–268.
7. Discurso de Ortega Munilla. *El Imparcial*. Madrid, Miercoles 3 de octubre de 1906. № 14.200, año XL. P. 1–2.
8. Luis Andre E. *Ensayo de etica politica*. *Nuestro Tiempo*. Madrid, noviembre de 1908. № 119, año VIII. P. 161–177.
9. Luis Andre E. *El problema de la educacion civica*. *La España Moderna*. Madrid, 1914. № 304, abril. P. 91–110.

DEVELOPING PUPILS' SKILLS TO COUNTERACT NEGATIVE SOCIAL PHENOMENA

ФОРМУВАННЯ У ШКОЛЯРІВ НАВИЧОК ПРОТИДІЇ НЕГАТИВНИМ СОЦІАЛЬНИМ ЯВИЩАМ

Inna Kovalchuk¹
Volodymyr Kobylianskyi²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-16>

Сучасне українське виховання не може оминати увагою зростання кількості школярів які культивують асоціальну поведінку, яка має прояви алкоголізму, наркоманії, порушення громадського порядку, демонстративної, по відношенню до дорослих, поведінки. Усе частішими стали випадки булінгу серед учнів закладів загальної середньої освіти. Як наслідок зріс рівень злочинності серед шкільної молоді. Загострилася ситуація також війною на території держави. Агресія стала нормою практично кожної родини, яка втратила когось з членів. Матері часто неспроможні самостійно повною мірою виховувати хлопчиків так як зайняті ведення господарства та доглядом за іншими членами родини. Тому відповідальність за виховання шкільної молоді повинна розподілятися між родиною, закладами загальної середньої освіти та позашкільними виховними закладами.

Дослідження особистості школярів, з поведінкою, що відхиляється від норми, схильних до протиправних дій та які навчаються в освітніх закладах Чернівецької області показало, що вони характеризуються різним ступенем деформації системи внутрішньої та поведінкової регуляції установок, ціннісно-нормативних уявлень, референтних орієнтацій, чимало з них перебувають у стані психологічної ізоляції, їм властиві низький рівень соціалізації, відставання в розвитку, для них характерними є різні спотворення емоційної сфери.

Виховна робота з учнями та співробітництво зі шкільним психологом, соціальним педагогом, батьками дозволили нам зробити висновок, що найбільш значимим фактором у розвитку відхилень поведінки дітей є генетичні дані дитини, фізіологічні проблеми у розвитку, несприятливі сімейні умови, які відіграють головну роль у процесі соціалізації в освітньому середовищі. Зокрема, негативно впливають на формування

¹ Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

² Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

особистості дитини: авторитарне лідерство старших на всіх етапах формування особистості (умови жорстких взаємин); гіпоопіка; відчуження старших (емоційне відторгнення дитини); гіперпротекція. Погано позначаються на формуванні поведінки дитини також незаслужені образи що терплять школярі від педагогів й окремих учнів класу, в якому навчаються.

Окремо це стосується дітей, що навчаються за інклюзивною програмою та мають патології у розвитку [3, с. 54]. Наявність цієї категорії дітей вимагає особливого ставлення з боку педагога, адже саме вони часто виступають об'єктом для знущань більш сильних однокласників а також можуть виступати у ролі агресора, компенсуючи силою свою неспроможність у окремих видах шкільної роботи. Егоцентрична позиція дитини з демонстрацією зневажливого ставлення до існуючих норм і прав іншої дитини призводить до «негативного лідерства», нав'язування фізично слабшим одноліткам системи їх «поневолення», виправдування своїх дій зовнішніми обставинами, низькою відповідальністю за свою поведінку. Тому доцільно виробити об'єктивну модель взаємин між учнями в класі та методично правильно організувати навчання цих дітей.

Протиправна асоціальна поведінка школярів може мати індивідуальний та соціальний характер. Разом з тим індивідуальні соціальні відхилення можуть перерости у соціальні за наявності одного виду відхилення у великій кількості осіб, що перебувають у межах одного простору, схожості причин за яких вони відбуваються, повторюваності травмуючого чинника, який викликає протиправні дії [1, с. 86].

Вивчення зарубіжної освітньої практики, що проводилося шляхом участі у конференціях, семінарах за участю іноземних колег, переконує, що така проблема характерна також і для багатьох країн Західної Європи та США. Дітей, у поведінці яких зустрічаються відхилення від норми відносять до «групи ризику». Характерною рисою програм роботи з такими дітьми й підлітками є її превентивний характер. Орієнтація на запобіжні заходи ґрунтується на розумінні того, що чим більше часу проходить до моменту надання допомоги дитині в кризовій ситуації, тим складніше усунути наслідки.

З метою протидії поширенню негативних шкідливих звичок серед молоді рекомендуємо проводити профілактику негативних явищ у шкільному середовищі. Вона ґрунтується на виявленні несприятливих соціально-економічних умов, що зумовили асоціальну поведінку, з'ясуванні чинників, які вплинули на відхилення у соціальному розвитку вихованців, у їхньому стані здоров'я, а також позначилися на життєдіяльності та проведенні вільного часу школярів. Соціальна

профілактика має включати роз'яснення актуальності соціально значущої поведінки для подальшої долі дитини, вивчення міжнародних та вітчизняних законів які регулюють соціальні відносини в різних колективах, захищають права дитини, озброєння школярів інформацією про наслідки протиправної поведінки, формування у них почуття відповідальності за власний вибір стратегії життя.

На особливу увагу при роботі зі школярами заслуговує шкільна соціально-психологічна служба. Діяльність фахівців служби орієнтована як на масову профілактичну роботу так і на індивідуальну та групову роботу з підлітками та юнаками з відхиленнями від норми у поведінці. Практикуються також соціально-медичний, психолого-педагогічний захист прав та інтересів школярів, забезпечення права на отримання пільг окремим категоріям дітей, виховання правової свідомості школярів та відповідального батьківства, представництво у відстоюванні прав дітей-сиріт, дітей з інвалідністю, дітей з групи ризику [2].

На окрему увагу заслуговує робота з дітьми з внутрішньопереміщених сімей. Основна увага має приділятися стабілізації емоційного стану дитини, а також формуванню нею соціальних зв'язків у новому середовищі. Соціальний педагог повинен сприяти у оформленні сім'єю статусу ВПО створити умови для повноцінного розвитку дитини в учнівському середовищі, реалізувати модель соціального патронажу.

У роботі зі старшокласниками важливим буде напрям підготовки їх до створення родини, народження і виховання дитини, профорієнтація з урахуванням інтересів та бажань учнів.

Провідними методами формування у школярів навичок протидії шкідливим звичкам є методи формування свідомості вихованців: бесіди з класним керівником, соціальним педагогом, психологом; розповіді нарколога, венеролога про шкоду вживання психоактивних речовин; приклад здорового способу життя, що пропагується на уроках фізичного виховання та під час занять у спортивних, екологічних, туристичних, танцювальних клубах і гуртах дитячої творчості. Для старшокласників цікавими будуть доручення, диспути та дискусії на теми актуальності збереження свого та чужого здоров'я. Актуальними учнів, а також для їхніх батьків є вправи, що навчають новим способам взаємодії; ігри, пропагують здоровий спосіб життя. Безперечно неможна оминати увагою метод перспективних ліній та метод «вибуху». Маючи сильний вплив на емоційний стан вихованців вони сприятимуть не лише профілактиці, але й виправленню поведінки окремих учнів. Актуальними є методи самовиховання та методи взаємовиховання. Практикуючи взаємовиховання учні збагачують духовний світ один одного, а завдяки самовихованню вони навчаються узгоджувати свої бажання, можливості

з прийнятими у суспільстві нормами, самореалізовуватися, мати власний погляд на речі, що є значущим для молоді, а також підпорядковувати поведінку волі. Останніми роками у практику роботи з школярами увійшли моніторинг та метод превентивних проєктів. Є уже результати за їх використання українськими педагогами.

Провідними засобами формування у школярів протидії протиправній поведінці є слово вчителя, книги, природа, оточуюче середовища у його різноманітних формах.

Партнерами закладів загальної середньої освіти у формуванні соціально значимої поведінки шкільної молоді є ювенальна поліція, медичні заклади, соціальні служби, представники місцевих громад, керівники дитячих гуртків, студій.

Ефективність формування у школярів навичок протидії негативним соціальним явищам зумовлена рядом принципів та визначається конкретними умовами. Зокрема, провідними принципами можемо назвати: доступності для дітей інформації, інтеграції зусиль фахівців різних напрямів та родини, що виховує дитину, компетентності фахівців, врахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців, поєднання наукових знань з досвідом народного виховання дитини, що сформування у родині, етнізації.

Головними умовами формування у школярів протидії негативним соціальним явищам є рання діагностика поведінкових відхилень школярів; своєчасна розробка профілактичних програм, превентивна робота із залученням фахівців різних сфер життя людини, популяризація педагогічних знань серед населення через ЗМІ, створення зони шкільного безпечного життєвого простору вихованців; адаптація ефективних методик зарубіжного досвіду у вітчизняну виховну систему.

Вважаємо, що реалізація вказаних заходів у виховній системі школи сприятиме якісному покращенню ситуації, яка склалася в українських ЗЗСО.

Список використаних джерел:

1. Данильченко Т. В. Особливості соціальної поведінки осіб з різним типом суб'єктивного соціального благополуччя. *Наука і освіта*. 2016. № 5. С. 83–89.
2. Про затвердження Положення про психологічну службу у системі освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> (дата звернення: 18.05.2023).
3. Соціальна та освітня інклюзія: історія, сучасність, перспективи розвитку : колективна монографія у 2 частинах. Частина 1 / за ред. С. П. Миронової, Л. Б. Платаш. Чернівці : Технодрук, 2021. 352 с.

PHILOLOGICAL SCIENCES

PLACE AND MONEY: THE PROBLEM OF CLASSIFICATION OF BORROWINGS (BASED ON SECULAR MONUMENTS OF THE OLD UKRAINIAN LANGUAGE OF THE XIV–XV CENTURIES)

ПЛАЦ І ГРОШІ: ПРОБЛЕМА КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАПОЗИЧЕНЬ. (ЗА СВІТСЬКИМИ ПАМ'ЯТКАМИ СТАРОУКРАЇНСЬКОЇ МОВИ XIV–XV СТ.)

Yuriy Mishchenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-17>

Грецизми та латинізми, які містять староукраїнські світські пам'ятки XIV–XV століть, було запозичено переважно через посередництво старочеської, старопольської та інших мов. У різних історичних словниках ті самі лексеми можуть позначати або як запозичення з грецької чи латинської мов, або ж як запозичення зі старочеської, старопольської, які мають грецько-латинське походження. Нерозрізнення понять «запозичення», «слово латинського/грецького походження», «грецизм/латинізм» призводить до того, що одне й те саме слово залежно від автора і контексту може бути одночасно «богемізмом», «германізмом» і «латинізмом». Про аналогічну проблему у старопольській мові зазначеного періоду пише Я. Герман [9, с. 308]. Про необхідність розрізняти «германізми» та «полонізми германського походження» писав Б. Кобилянський [2, с. 330]. Загалом можна простежити два принципово різні підходи до класифікації іншомовних запозичень:

1) А. Білецький та О. Пономарів розглядали поняття «грекізм» у найбільш широкому сенсі: аж поки давньогрецький корінь можна було прослідкувати у мові-реципієнті [1], навіть коли відбувся семантичний зсув лексем [5, с. 21];

2) слово вважаємо «-ізмом» з конкретної мови, коли маємо поєднання значення і фонетично-графічної форми його вираження, яке не втратило його під час шляху до мови-реципієнта, як безпосередньо, так і через мови-посередниці [3, с. 29] У межах цього підходу існує широка

¹ Educational and Scientific Institute of Philology
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

варіативність етимологічного розв'язання походження слова. А отже, постає проблема фіксації і створення гомогенного переліку лексики грецьких і латинських запозичень у староукраїнській мові.

Походження староукраїнських слів *плаць* і *грош/гроши*, які потрапляли від мови до мови і набували нових сенсів поступово, порізному визначене мовознавцями. Староукраїнське *плаць* традиційно вважають германізмом [3, с. 24] (із середньовірнонімецької мови), де *plaz* означав «відкритий простір, місце» [8]. Натомість у староукраїнській мові він спершу зустрічається саме як «земельна ділянка під забудову (у місті)» [6, с. 154]. Новолатинське *plattea*, від якого походить *plaz*, уже означало частину відкритого міського простору «місце, відкритий простір, вулиця». Трохи більша семантична різниця з давньогрецьким *πλατεῖα* (ὄδος) «вулиця; (букв.) широка дорога» [8, с. 269]. «Словник староукраїнської мови XIV–XV» вказує на грецьке походження цього слова (і на увесь ланцюжок запозичень: давньогрецька>латина>середньовірнонімецька>старочеська/старопольська), тоді як «Етимологічний словник української мови» [4, с. 433] та інші дослідники, наприклад С. Гриценко, позначають це слово як германізм, часом додаючи інформацію про попередні етапи його розвитку [3, с. 24].

Семантичний зсув під час запозичення все одно стається, тому межа між латинізмом та богемізмом чи полонізмом латинського походження є конвенційною, як ми бачимо зі словом «гроши». Українські та інші мовознавці визначають його саме як латинізм (часом як богемізм): *гроши*(мн.)<*грош*(одн) (стп *grosz* < стч *groš* «монета» < лат *grossus* (*dēnārius*) – назва монети – «товстий динарій») [6; 10]. Тобто, назва конкретної монети (виражена через словосполучення – іменник і прикметник), трансформувалася спершу в назву іншої монети (чеський *groš*, польський *groš*), а вже потім у збірне поняття – ліквідних цінностей, універсальних засобів обміну. Не лише ССУМ, але й «Етимологічний словник німецької мови» Ф. Клюге [8], «Словник старочеської мови» Я. Гебауера [10], а також «Історичний словник української мови» Є. Тимченка вказують на латинське походження слова [7]. Разом з тим, важливо зазначити, що у цих словниках переважно немає розрізнення понять «грецизм/латинізм» та «слово грецького/латинського походження».

Тобто, слово «*плаць*» і слово «*гроши*» своїм корінням сягають класичних мов. Обидва початково були прикметниками і виконували функцію означення (товстий і плаский), відповідно – конкретної монети та частини полісного простору. Далі це означення перейняло функції тих субстантивів (динарій, вулиця-площа), з якими їх часто вживали. Далі в інших мовах вони вже набули більш конкретних значень, відповідно –

одиниць обміну та назви міського простору, значною мірою зберігши фонетичну форму, яка була в давньогрецькій і латинській мовах.

Отже, слова *groiш* і *плац* у світських пам'ятках староукраїнської мови XIV–XV ст. (як і у сучасній українській мові) означають лише частково те, що вони означали у давньогрецькій і латинській мовах. Разом з тим, укладачі етимологічних словників та інші мовознавці по-різному ставляться до того, у якій мові ці слова набули таких значень, як у староукраїнській мові.

Список використаних джерел:

1. Білецький А. О. Вибрані праці / Упоряд. Н. Ф. Клименко, С. А. Карпіловська, А. О. Савенко. Київ : Видавничий дім Дмитра Бурого, 2012. 792 с. ISBN 978-966-489-124-7
2. Гриценко С. Історія дослідження українського лексикону XVI–XVII ст. *Studia linguistica*. 2014. Вип. 8. С. 325–349. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2014_8_56
3. Гриценко С. П. Лексикон української мови XVI–XVII ст.: статика і динаміка. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 14. С. 20–32.
4. Етимологічний словник української мови: В 7 т. – Т. 1: А–Г / Ред. кол.: О. С. Мельничук (гол. ред.), І. К. Білодід, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1982. 632 с.
5. Пономарів О. Грецизми в українській мові. *Записки Історико-філологічного товариства Андрія Білецького* / Київське наукове історико-філологічне т-во Андрія Білецького; редкол.: Клименко Н. Ф., Мазараті С. М., Пономарів О. Д. [та ін]. Київ, 1997. Вип. 1. С. 21–27.
6. ССУМ – Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.: у 2 т. / [редкол.: Л. Л. Гумецька (голова) та ін.]. Київ: Наук. думка, 1977. Т. 1. 632 с.; 1978. Т. 2. 592 с.
7. Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. У 2 кн. / В. В. Німчук, Г. І. Лиса (підготували до видання). Київ, Нью-Йорк, 2002. Кн. 1. 512 с. – (Пам'ятки української мови. Серія словників).
8. An Etymological Dictionary of the German Language, P. (1891) by Friedrich Kluge, translated by John Francis Davis. URL: <https://archive.org/details/etymologicaldict00kluguoft/mode/2up>
9. German J. Czy (i jak) warto jeszcze badać staropolskie latynizmy i greczyzmy? *LingVaria Tom 17 Nr 1(33) (2022) Krk.*
10. SSČ – Gebauer J. Slovník staročeský. Druhé, nezměněné vydání / Jan Gebauer. – Praha: Academia, 19Díl. 1: [A–J]. – 674 s.; Díl. 2: [K–N]. – 640 s. URL: <https://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>

MULTIMODAL MEANS IN DEPICTING TIME AND SPACE

МУЛЬТИМОДАЛЬНІ ЗАСОБИ У ЗОБРАЖЕННІ ЧАСУ ТА ПРОСТОРУ

Iryna Shyroкова¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-18>

Людина мислить концептами, і ці думки проходять крізь призму філософських, етнічних, міфологічних, релігійних, національно-культурних, психологічних та інших позамовних чинників, що формують комплексний характер концепту.

Концепти актуалізуються як за допомогою вербальних форм, так і за допомогою невербальних засобів, зокрема візуалізації, наприклад у живописі, скульптурі, художній фотографії, за допомогою музики тощо. Мультиmodalне вираження концептів є їх «відтворенням за допомогою різних каналів передачі інформації» [7, с. 54].

Сьогодні немає дискурсу, який тою чи іншою мірою не був би мультиmodalним [4, с. 207]. Мультиmodalні засоби актуалізації концептів властиві різним типам дискурсу: політичному, масмедійному, кінодискурсу. Тип дискурсу зумовлює ступінь вираження мультиmodalності.

Невербальні мультиmodalні компоненти виконують декілька функцій: інформативну, реферативну, експресивну або ж підсилення експресивного «значення мовного елемента», а також функції «доповнення, заміни та дублювання вербального компонента» [1, с. 18].

Актуальними є дослідження мультиmodalності у художніх творах, де візуальні засоби, зокрема графічні, дозволяють привернути увагу читача й справити на нього перше враження. Різнопланове сприйняття художньої реальності зумовлене тим, що складові мультиmodalного тексту належать до різних знакових систем і відповідно можуть сприйматися кількома органами чуття одночасно [5, с. 18].

Вчені аналізують синтез лінгвістичних, візуальних та графемних засобів в постмодерністських прозових творах, метою якого, крім впливу на читача, є також «залучення його до співгри» [6, с. 326]. Графічні романи також поєднують вербальну частину, яка чітко і зрозуміло подає інформацію, а візуальний компонент додає нових значень і розширює можливості невербальних компонентів [6, с. 180]. Сучасним проявом мультиmodalності в поезії є поетичні тексти, що належать до візуальної,

¹ Zaporizhzhia National University, Ukraine

або конкретної, поезії, в яких візуальна форма відтворює зміст віршованого твору за іконічним принципом [3, с. 432].

Однак мультимодальність властива не лише сучасним художнім творам. Так, маніфестація ключових концептів в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка, англійського поета, художника й гравера кінця XVIII – першої третини XIX століття, здійснюється шляхом мультимодальної репрезентації. Комбінуванням вербальних та візуальних художніх засобів поет втілює складну систему асоціацій, образів і символів, яка віддзеркалює його світогляд, цінності й емоції.

Поєднання вербального й невербального простору в художньому тексті пояснюється не лише творчим завзяттям і креативністю поета-художника, але також його намаганням створити голографічну, багатомірну версію Всесвіту. Унікальність мальовничої поезії В. Блейка насамперед полягає в об'ємності зображеного в ній авторського бачення й розуміння довкілля [8, с. 181].

Серед ключових концептів індивідуально-авторської картини світу В. Блейка важливе місце посідають простір і час, які є взаємопов'язаними, зокрема ознакою динамічності / статичності. Вербально динаміка простору виражається через дієслова руху й просторові прийменники, що тісно пов'язані з концептом шляху, символом блукань й поневірянь ліричних героїв (“*I walk through the vales of Har*”, “*She wandered in the land of clouds thro' valleys dark*” [10]. В. Блейк пізнає простір через слуховий та візуальний модули сприйняття: “*Down by the river of Adona her soft voice is heard*” [10], “*To see a World...*” [9, с. 13]. Візуалізації посилюють динамічність і статичність простору. Статичні композиції передають відчуття рівноваги, стан умиротворіння. Динамічні зображення повторюють вербалізації й у такий спосіб подвоюють силу відчуття руху. Зв'язок з рухом є одним з засобів концептуалізації часу в індивідуально-авторській картині світу В. Блейка. Це досягається за допомогою апеляції до часового простору через метафоричний образ «втікача»: “*For the time of youth was fled / And grey hairs were on my head*” [11]. Візуальні засоби доповнюють вербальні: відчуття руху на гравюрах підсилюється за допомогою винятково глибоких кольорів: зеленого, червоного, синього та жовтого. Рух часу можна відчутти й завдяки світлу, яке йде від сонця, що сходить, або зірок на нічному небі. Статичність зображень, наприклад застигли пози, сидіння біля вогнища, люди під час молитви, використовується В. Блейком для передачі одночасно нерухомості і тривалості часу [8, с. 135].

Отже, мультимодальність властива різним типам дискурсу і ступінь її вираження є жанрово зумовленим. Взаємодія вербальних і невербальних засобів актуалізації концептів у мультимодальних текстах, їх поєднання у

сміслові й функційні цілі, апелює до різних органів чуття адресата й у такий спосіб здійснює на нього комплексний прагматичний вплив.

Список використаних джерел:

1. Івасишин М. Р. Мультиmodalність англomовного коміксу: лінгвальний і екстралінгвальний виміри : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2019. 404 с.

2. Маріна О. Постичні форми як мультиmodalні конструкти: на межі різновидів категоризації. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Теоретичні засади лінгвістичних досліджень. 2017. № 3. С. 430–435.

3. Матвішин А. Я. Мультиmodalність у романі Вілла Айснера «Контракт з Богом»: взаємодія вербального і візуального компонентів. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 2. Ч. 2. С. 176–182.

4. Науменко У. В. Категорія мультиmodalності в текстах наукових блогів. *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71). № 4. Ч. 1. С. 207–212.

5. Сеньків О. М., Величко Н. О. Використання категорії мультиmodalності для зображення вторинної реальності в жанрі фентезі (на матеріалі графічного роману Казу Кібуйіші «Охоронець каменю»). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. № 24. Том 2. С. 80–84.

6. Тиха У. І. Мультиmodalна еклектика постмодерністського художнього тексту. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія : Філологічна*. 2016. № 62. С. 325–328.

7. Ткачик О., Велика В. Мультиmodalні засоби вираження концепту FEAR у корпусі англomовних кінотекстів психологічних трилерів і розважальних мультфільмів. *Advanced Linguistics*. 2020. № 6. С. 47–56.

8. Широкова І. І. Специфіка та мультиmodalні засоби актуалізації індивідуально-авторської картини світу В. Блейка : дис. ... д-ра філософії за спец. 035 «Філологія». Запоріжжя, 2021. 295 с.

9. Blake W. Poems from the Pickering Manuscript. URL: <http://www.public-library.uk/ebooks/75/26.pdf>

10. Blake W. & Lessing J. Rosenwald Collection. The book of Thel. [London] [Pdf] Retrieved from the Library of Congress. 1789. URL: <https://www.loc.gov/item/48031330/>

11. Blake W., Robinson, H. C. & Lessing J. Rosenwald Collection. *Songs of Innocence and of Experience, Shewing the Two Contrary States of the Human Soul*. [London, W. Blake] [Pdf] Retrieved from the Library of Congress. 1794. URL: <https://www.loc.gov/item/48031329/>

SOCIAL COMMUNICATIONS

ARTISTIC PORTRAIT IN PROFILE: A THEORETICAL SKETCH

МИСТЕЦЬКИЙ ПОРТРЕТ У ПРОФІЛЬ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ЕСКІЗ

Malvina Voronova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-19>

Жанр, про який йтиметься нижче, широко відомий науково-академічному середовищу, інтелектуалам, медійникам і мистецтвознавцям, а також широкій аудиторії, яка цікавиться життям, творчістю та характером митців – художників, музикантів, режисерів чи улюблених акторів. Тож на цей попит завжди знаходиться пропозиція, оскільки мистецький портрет – як оповідь про особистість митця – існує від давніх часів, коли, до прикладу, Джорджо Вазарі створив життєпис Леонардо да Вінчі та інших художників (1550 р.) [1], до сьогодення, коли про митців оповідають не лише професійні медіа, а й блогери на різних комунікативних майданчиках, як, наприклад «Біографер» – @biographer_ua, що має 73,5 тис. підписників на YouTube. Відтак мова йде про метатекст, який модифікується в історичному часі й функціонує в різних форматах – як медіатекст (в тому числі – в основі відео та аудіопортретів), як збірка чи книга, зберігаючи при цьому свою філософію та місію у межах міжлюдської комунікації. Вона ж полягає в тому, аби від покоління до покоління вести літопис видатних особистостей.

Давня історія та сучасна наповненість жанру створюють підґрунтя для появи цілісної його теорії. У цьому місці практики-портретисти поставили б іронічне питання, а навіщо формувати теорію, якщо й так усе добре функціонує. Так, ймовірно, що світ може існувати без знань про нього, однак з ними він стає складнішим і більш захопливим. Це ж стосується й жанру мистецького портрета, який існує чимало тисяч років й буде існувати стільки, скільки існуватиме людська цивілізація та її мистецтво, однак саме аналітична, дослідницька думка про нього окреслює границі його унікальності.

¹ Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Історія культури налічує велику кількість писемних та візуальних портретів, адже кожне покоління «оживлює» старі образи й додає власні, і оповідь про видатних особистостей ніколи не уривається й має накопичувальний характер. Однак *загальна теорія* публіцистичного портрета, яка систематизує й диференціює портретні види, є новітньою й, власне, авторською [2; 3; 4; 5]. Її філософським стрижнем є документальне, адресне, людино-центричне портретування, як процес, що націлений на збереження соціальної пам'яті шляхом безперервного створення наративів про значущих особистостей. І, якщо пірнути глибше, а поодиноким портретистам це вдається, – реконструювати особистість на відстані часу.

Термін «публіцистичний портрет» включає такі портретні різновиди: історичний, політичний, літературний, мистецький, соціальний та соціологічний. І, відповідно, їхніми семантичними центрами є чітко окреслене коло людей. У центрі історичного портрета – ті, хто вплинув на перебіг історії, а це – державні діячі, політичні лідери, впливові світські та релігійні особи тощо. Семантичним ядром політичного портрета є політичні лідери сучасності, що занурені у боротьбу за владу, а також лідери громадсько-політичної думки та партії (як окремий самодостатній об'єкт портретування). Письменники, поети, літератори і публіцисти становлять жанровий стрижень літературного портрета. Соціальний (професійний) портрет зосереджений на представниках унікальних професій, на нетипових представниках типових видів діяльності, він розповідає також про визначних лідерів субкультур чи певних соціальних груп сучасності. Дуже своєрідним є соціологічний портрет, що створює цілісний образ певного етносу, класу чи окремої суспільної групи [5].

Найбільш яскравим портретним різновидом є, безумовно, мистецький портрет. Його семантичний центр становлять: живописці, графіки, гравери, скульптори, архітектори; діячі прикладного мистецтва; кіно і театральні режисери; сценаристи (драматурги); кіно і театральні актори; циркові артисти; кінооператори; фотографи; музиканти (композитори); виконавці (диригенти, вокалісти, піаністи, скрипалі) та ін. [6].

У такій детальній диференціації не було би потреби, якби в наративах про видатних людей йшлося лише про їхнє життя, і численні оповіді лінійно би рухалися від народження до смерті кожного з них із неминучою повторюваністю життєвих циклів. Однак цінність жанру портрета полягає в тому, що він відповідає на запитання – якою була особистість, чим була наповнена її унікальна свідомість. І йдеться не лише про хронологію життя, а передусім, – як людина реалізувала себе в діяльності, що розказала про себе світу через неї. Література і мистецтво, політика і релігія – саме тут портретисти шукають прихований малюнок

особистості. Іншими словами, об'єкт дослідження визначає спосіб дослідження, відтак портретні типи суттєво різняться способами реконструкції особистості.

Назвемо жанрові «прикмети»/ознаки мистецького портрета. Центральною змістовою серцевиною тексту, а також об'єктом зображення є фігура значущого – для всього людства чи для окремого суспільства – митця. Зміст мистецького портрета, його композиція і логіка викладу відповідають на ключове запитання, – яким він був у мистецтві і житті; а також на запитання, – який образ себе він залишив у мистецтві, яку правду про себе розказав засобом творчості. В мистецькому портреті на перший план виходить мистецтво, яке непрямо відображає/транлює біографію митця і те потаємне, що було в комірках його свідомості. Тож декодування мови мистецтва із метою реконструкції мистецької свідомості – одне із найскладніших завдань і водночас одна із найзахоплюючих інтелектуальних пригод [6].

У мистецькому портреті використовуються історичний, біографічний, психологічний, мистецтвознавчий, компаративний аналіз. Аналітична робота із біографічним фактом дозволяє встановити істинні поведінкові мотиви особистості і, відповідно, оцінити її та сформулювати основні риси характеру. Аналіз мистецької мови дає можливість сформулювати версії щодо інтелектуального та емоційного змісту свідомості. Порівняльний аналіз необхідний для того, аби відслідкувати, як життєві факти відображалися в мистецтві, і як мистецтво розширювало границі емоційного контексту біографії. Історичний аналіз є обов'язковим, адже без аналізу соціального ландшафту епохи, неможливо правильно оцінити поведінкові особливості людини. Це різноманіття аналітичних досліджень щодо інформаційних джерел гарантує те, що портретист побачить людину в цілості і зможе відтворити її образ. Зауважимо, що величезне значення має психологічний аналіз, що допомагає реконструювати механізми, які були визначальними для психіки конкретної людини, а також метод абстрагування, що дозволяє на тлі великої кількості біографічної та мистецтвознавчої інформації абстрагуватися й виокремити контури найсуттєвішого з того, що є в людині.

Концептуальна відмінність жанру біографії (чистий життєпис) від жанру портрета полягає в тому, що перша покликана максимально повно відтворити життя героя у хронологічній послідовності. Критерієм успішної біографії є повнота знайдених та оприлюднених життєвих фактів. Архітектура мистецького портрета дещо інша. Він реконструює образ митця засобом аналізу творчості та біографічного факту, компресує інформацію, аналізує біографічний і творчий факт у єдності, встановлює фільтр щодо несуттєвого життєвого й творчого матеріалу, фокусує увагу

лише на визначальних для особистості подіях соціального і творчого життя, а також пропонує унікальні версії щодо прочитання психології особистості.

Декодування мови мистецтва задля пошуку прихованої правди про митця є унікальною особливістю мистецького портрета. Цей процес передбачає дослідження сповідальної автобіографічної інформації, що міститься у творах митця, і виражена символічною мовою живопису, скульптури, музики, графіки, архітектури тощо. Мистецтво дозволяє подолати герметичність свідомості, світи якої неможливо висловити загальноживаною мовою. Творчий мистецький акт дозволяє митцю сказати правду про себе без слів, а публіцист-портретист конвертує її в слова. Твори мистецтва народжуються з автобіографізму, саме його невидимі сповіді портретист намагається відтворити, усвідомлюючи, що гіпотези можуть залишитися назавжди лише гіпотезами. Однак сам рух углиб особистості, прагнення знайти єдність зовнішньої й внутрішньої людини, що складають духовну цілісність, – є головним, найбільш цінним у мистецькому портретуванні.

Соціокультурна місія мистецького портрета – те, чим хочеться закінчити цю надзвичайно коротку доповідь. Вона полягає в тому, щоб зберегти образ митця у зовнішній пам'яті людської цивілізації й не дати йому провалитися в інформаційний вакуум байдужості, а також реконструювати і декодувати особистість митця у повноті життєвих і творчих актів; реконструювати сповідь митця про себе у мистецтві. Мистецький портрет відновлює образ значущого чи призабутого митця, вводить нові фігури у загальний список видатних імен, невинно живить гуманістичний наратив, в якому особистість є основною цінністю та надбанням.

Список використаних джерел:

1. Vasari, Giorgio *The Lives of the Most Excellent Painters, Sculptors, and Architects*. Modern Library Classics. 2006.

2. Воронова М. Ю. Феноменологічний зміст публіцистичного портрета // *Образ : щорічний науковий збірник / голова редкол. В. Різун, голов. ред. Н. Сидоренко ; Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2011. Вип. 12. С. 11–19.

3. Воронова М. Ю. Особистість у публіцистичному портреті: пізнання й вираження в слові // *Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна ; відп. наук. ред. А. А. Бойко ; КНУ імені Тараса Шевченка*. Київ, 2011. Т. 43. С. 106–110.

4. Voronova Malvina *Soul and Intensity... (literature portrait genre meditation) // Obraz. Scientific Journal*. 2015. Issue 2(17). Sumy State University. P. 16–21.

5. Воронова М. Ю. Теорія та практика публіцистичного портрета : монографія. Київ : «Видавництво ЛАТ&К», 2019. 311 с.

6. Воронова М. Ю. Практикум: журналістика і творчість (мистецький портрет). Київ : Видавничий дім: «АДЕФ-Україна», 2022. 274 с.

POLITICAL SCIENCES

EU-US RELATIONS IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF CSDP

Olga Romanova¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-20>

After signing the Maastricht Treaty relations between Western Europe and the United States, that is transatlantism factor, were considered by the western politicians in the light of its impact on the development of the CSDP. US policy has also evolved to reflect the desire of the European Union to create its own foreign policy and defense. At first, Americans were skeptical of the idea of forming a European system of politics and defense. Former US Secretary of State H. Kissinger ironically asked which phone number is the person responsible for the declared Common Security and Defense Policies [1, p. 36]. However, at the moment, the concept of European identity in the field of security and defense is perceived by the United States not as a remote and uncertain political landmark, but as a task of practical policy.

In examining the problem in this context, it is worth noting the US attitude to Western Europe's aspirations not only to strengthen its responsibility for the implementation of European security policy within NATO, but also to create its own defense policy. The real question for official Washington is the following questions: To what extent does the development of European autonomy in the field of security and defense not affect America's national interests? How to avoid unnecessary duplication of functions of NATO structures by the European Union?

It is worth noting that the desire of the EU to create a separate European security system has been widely viewed by many US researchers and politicians. Some perceived Western Europeans' desire for autonomy in security and defense as undermining the US position in Europe. In particular, John Bolton believed that "the EU's intention to unify defense and security policy is motivated by a partial desire to weaken the influence of the United States and partly by openly anti-American intentions" [2]. He argued that "when the United States is defeated..., there is a probability that within 10 years NATO will lose its military sense and, American political support" [3]. Commenting on the European defense problem, Peter Rodman noted that "...the Atlantic

¹ Odesa I.I. Mechnikov National University, Ukraine

allies have created a new mechanism by which Europeans have been able to act on their own discretion, using NATO's resources, but a new European initiative may, on the contrary, give Europe the opportunity to break free. Americans if they wish." [4] On this depends, says Rodman, "the way in which it will be done... the European project, which will be a new European security structure and how it will coordinate with the Atlantic Alliance" [4]. The American politician emphasizes that throughout the history of the EU, the United States itself has called on the European Allies to "take part of the NATO defense burden and to encourage them to coordinate their efforts to maximize the effectiveness of their efforts" [4].

Official Western European political circles, for their part, have also carefully examined Washington's position on the identified issues. In particular, former French Defense Minister Alan Richard noted that the European defense and security project "responds to the old American proposals to the Europeans to develop their national forces in order to obtain greater efficiency and better self-sufficiency, resulting in a European failure will be a common Atlantic failure, as a European success will be a common Atlantic success." [5]

Thus, over the last decade, dialogue between the United States and Western Europe on military security and defense has evolved quite difficult and ambiguous.

On the one hand, Washington painfully refers to attempts of increasing its European allies degree of autonomy in the military field by establishing the CSDP.

American leadership fears that the Common Security and Defense Policies EU can lead to dispersion of resources (if Western Europeans spend their funds for expansion of defense capabilities, that has been already enough in the US and NATO), the creation of new bureaucratic structures, not backed by real growth of the defense potential to misunderstandings between the institutions created within the framework of the CSDP, and the NATO structures and, ultimately, to the mismatch in military in planning carried out simultaneously under the auspices of CSDP and the North Atlantic Alliance [6]. The United States, as supporters of strengthening the European pillar of NATO, more preferably European Security and Defense System than the CSDP, which, in their opinion, was not sufficiently integrated into NATO.

On the other hand, the US is not enjoy with the situation in which Western Europe has been completely unprepared for contemporary local conflicts.

American researcher I. Daalder rightly noted that the problem of CSDP functioning in US-West European relations "...is not in its potential future strength... but in its real political weakness" [7]. As a result, in order to overcome military-political inequalities within the Alliance, NATO endorsed the European Union's decision "to have the capacity to act independently and to adopt military action when the Alliance is not involved" [8]. NATO leaders also expressed their willingness to identify the mechanisms needed to give

European countries access to much of the Alliance's military resources and capabilities to respond to the EU-led crisis within NATO [9, p. 7].

While welcoming European defense initiatives as a whole, the United States at the same time emphasizes that America welcomes European defense plans to the extent that they will help strengthen NATO and the United States as a whole, and opposes the development of separate defense structures that are incompatible with NATO structures. This basic setup as Washington kept formula sounded M. Albright: European Union during construction CSDP should avoid the three «D» – duplication, decoupling, discrimination, are invested in the following sense. The first "D" (duplication) means that the EU, while developing its military and political mechanisms, must refrain from duplicating NATO's actions and efforts. The second "D" (decoupling) does not allow the US to remove itself from the solution of European security problems. The third "D" (discrimination) requires the exclusion of "discrimination" against non-EU and NATO members [10, p. 21].

In principle, Washington is ready for consensus if it does not directly affect its national interests.

References:

1. Martynov A. (2001) Spilna zovnishnia ta oboronna polityka Yevropeiskoho Soiuzu: problemy formuvannia ta perspektyvy realizatsii (90-ti roky XX st.). *Liudyna i polityka*, no. 5, pp. 35–48.
2. Bolton J. R. (November 10, 1999) European Common Foreign, Security and Defense Policies – implications for the United States and Atlantic Alliance: Statement before the Committee on International Relation. House of Representatives. Available at: <http://www.aeg.org/ct/ctbolton4.htm> (accessed May 27, 2023).
3. Bolton J. R. (October 31, 2000) Risking NATO's Future? House of Representatives. Available at: <http://www.aie.org/ra/rajb31.htm> (accessed May 27, 2023).
4. Rodman P. (November 10, 1999) European Common Foreign, Security and Defense Policies – implications for the United States and Atlantic Alliance. Statement before the Committee on International Relation, House of Representatives. Available at: http://www.nixoncenter.org/publications/testimony/11_10_99.europe.html/ (accessed May 27, 2023).
5. Paradoxes euro-americains sur la defense. *Le Monde*. 2 juin 2000. Available at: <http://www.inopressa.ru/lemond/2000/06/2> (accessed May 27, 2023).
6. Hunter R. E. (November 10, 1999) European Common Foreign, Security and Defense Policies – implications for the United States and Atlantic Alliance: Statement before the Committee on International Relation. House of Representatives. Available at: <http://www.brook.edu/views/op.ed/hunter/> (accessed May 27, 2023).
7. Daalder I. (November 10, 1999) Europe and America Aren't Divorcing. Available at: <http://www.brook.edu/wiews/op.ed/daalder/199911210.htm> (accessed May 27, 2023).

8. Stratehichna kontseptsiiia Aliansu: Zatverdzhena hlavamy derzhav i uriadiv, yaki vzialy uchast u zasidanni Pivnichnoatlantychnoi rady u Vashynhtoni (federalnyi okruh Kolumbiia) 23-24 kvitnia 1999. Ofits. Vyd. Briussel, 1999. 19 p.

9. Poshuk novoho balansu transatlantychnoho partnerstva. NATO sohodni. Briussel, (2002), 5-8.

10. Albright M. (July 12, 1998) The right balance will secure NATO's future. *Financial Times*, p. 16.

LAW SCIENCES

THE INSTITUTION OF MEDIATION. ITS FORMATION AND ROLE IN THE LEGAL SYSTEM OF UKRAINE

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ. ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ В ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Roman Nuryshchenko¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-21>

В Україні все більшої актуальності набуває питання вирішення приватноправових спорів в позасудовому порядку. Наявність правового режиму воєнного стану, недосконалість судової системи, перезавантаженість суддів – все це сприяє тому, що провадження тягнуться роками. Довгий процес вирішення спору дає змогу сторонам нівелювати фактами, які мають особливий вплив на вирішення спору та заплутувати судочинство. Судові рішення часто можуть не виконуватися сторонами через відсутність реальної можливості чи бажання.

Досконало закріплений законодавством інститут медіації може стати чудовою альтернативою вирішенню спорів у судах. Спробуємо детально розглянути цей механізм крізь призму історії, щоб зрозуміти, наскільки це допоможе судовій системі України та доступу громадян до правосуддя.

Першими примирителями були вожді та старійшини. Разом з общиною вони вирішували питання на зборах чи шляхом переговорів з іншими кланами. Юрисдикцію таких зборів визначали сторони. Часто бували випадки, коли рішення було прийняте, але до нього все одно не прислухались. Головним завданням такого посередництва було саме примирення сторін, справедливості іноді досягти не вдавалося. Мирова угода скріплялась клятвою перед богами. В той час важливо було зберегти общину та населення, а через загальноприйнятий принцип «око за око» це було важко [1, с. 28–36]. Тому й з'явилася потреба в створенні інших можливостей урегулювання спорів.

Пізніше у римському праві, а саме у Законах XII таблиць було закріплено норму про Мирову угоду. Вона закріплялась ще до початку судового розгляду і передбачала композицію (штраф) еквівалентну правопорушенню [1, с. 28–36].

¹ National Academy of Internal Affairs, Ukraine

У період середньовіччя питання відшкодування шкоди вже закріплювалось у таких збірках документів як «Салічна правда» та «Руська правда». Тут вже було визначено точні суми сплати за конкретні правопорушення та заподіяння збитків [1, с. 28–36].

Право Стародавньої Греції мало такий цікавий інститут як проксенія. З'являлась можливість залучення посередника (proxenetas) з метою ведення переговорів між сторонами. Ще одною схожою процедурою була diaetesia. Це ведення діалогу з метою примирення [1, с. 28–36].

За часів формування канонічного та торгівельного права примирителями ставали комерсанти та арбітри. Торгівля розвивалася дуже стрімко, а разом з нею з'являлися нові види суперечок, вирішувати які могли люди котрі розумілися на цьому. У XII–XIV столітті серед європейських країн інститут примирення був доволі розповсюдженим явищем. В Англії «Закони Генріха I» навіть закріпили принцип, яким зазначалось, що угода перевищує мир, а мир – судове рішення [1, с. 28–36].

У Франції, яка як і Україна належить до романо-германської правової системи у 1807 році Цивільний процесуальний кодекс закріпив інститут мирових судів та процедуру судового примирення. Це була досудова процедура, лише після недосягнення результатів вирішення спору на якій можна було звертатися безпосередньо до суду. Юристам брати участь у процесі примирення заборонялося [1, с. 28–36].

У XIX столітті стало зрозуміло, що процедура примирення не може застосовуватися до всіх спорів без винятку, є випадки коли спір потрібно вирішити швидко, а попередній розгляд мировими судами лише буде затягувати цей процес. Тому таку процедуру залишили обов'язковою лише для дрібних позовів, у раді примирення та у справах про розлучення [1, с. 28–36].

Першою угодою про примирення на українських землях вважають князівський з'їзд між Ярославом та Мстиславом, де після довгих кровопролитних воєн вдалося досягти компромісу щодо поділу територій.

О. Щавельов поділяв процедуру з'їздів на такі етапи: домовленість про зустріч; зайняття позиції на місці; переговори; укладення угоди; святкування [1, с. 32].

У період козацтва примирення було поширено при завданні тілесних ушкоджень та майнових злочинах. Запорожці визнавали право договору між товаришами та вирішення спору альтернативним судовому способом [2].

Збірка права «Права, за якими судиться малоросійський народ» визначала такі види примирення: за посередництвом мирителів, яких обирають сторони, та без посередництва. У рішеннях повинні були зазначатися гарантії виконання у вигляді поруки або штрафу. Вказувалися випадки, коли угода про примирення може бути обставиною, що пом'якшує

покарання. Угода чи приговор мирительський визнавалися юридичним фактом, що припиняв спір, за умови дотримання вимог змісту [2].

В радянські часи практика примирення як досудового врегулювання спорів була відсутня. Всі спори вирішувались в судовому порядку [2].

Зараз посередництво стало професією, а в ролі посередників виступають люди, які мають гарний досвід та спеціальні знання. Спір врегульовується з врахуванням інтересів сторін. Головним є не досягнення справедливості чи матеріальної вигоди, а доцільність та загальна вигода. На прикладі Польщі, де медіація була офіційно закріплена законодавством значно раніше, можна побачити такі її переваги: статистика Міністерства юстиції зазначає, що у 2010 році шляхом медіацією в кримінальних справах було розглянуто 2541 справи, із них 89,5 % спорів завершилися укладенням угод; на медіацію в справах неповнолітніх осіб, що вчинили злочин, – 348 справ, 75 % з яких завершилися успішно; на медіацію в цивільних справах – 2196 справ; на медіацію в сімейних справах – 1092 справи; на медіацію в господарських справах – 848 справ [3].

У 2021 році в Україні було прийнято Закон України «Про медіацію». Відповідно до його положень сферами, де може застосовуватися інститут медіації, є суспільні відносини з цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях [4].

До того ж, однією з переваг медіації є не тільки час розгляду справ, а й низька вартість витрат. Як зазначає О. Баранов: «Навіть порівняно помірні судові витрати можуть стати надвисоким бар'єром для клієнтів із низькими доходами та завадити розв'язанню їхньої проблеми правового характеру при зверненні до традиційної системи правосуддя. Та й судові рішення не гарантує, що обидві сторони залишаться задоволені результатом й відчуватимуть, що відновили справедливість. Натомість ми пропонуємо значно простіший шлях – самостійно досягти згоди, адже це вбереже від необхідності сплачувати судовий збір, можливих експертиз та інших витрат, від затягування судового процесу та ризику витоку конфіденційної інформації. При цьому кожна зі сторін самостійно визначає, на які поступки готова піти, а медіатор забезпечує рівні можливості сторін у процедурі медіації» [5]. Тобто медіація є одним із способів вирішення спорів, що доступний широким верствам населення. Тому в подальшому вона буде активно використовуватися в системі надання безоплатної правової допомоги.

Сьогодні говорити про якісь реальні дані, що будуть свідчити про ефективність застосування такого інституту в Україні ще рано. Це явище потребує певного часу для ознайомлення та усвідомлення всіх його

переваг. Тим паче правовий режим воєнного стану не дає змоги на повну поширювати цей вид альтернативного врегулювання спорів. Маємо надію, що надалі інститут медіації ще доведе всю свою значущість. Це не лише розвантажить судову систему, а й значно буде запобігати виникненню спорів.

Список використаних джерел:

1. Карпенко Р. Історичні передумови впровадження медіації в Україні та інших державах. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 4. С. 28–36.
2. Красіловська З. В. Становлення інституту медіації в системі публічного управління: теоретико-правовий аспект : дис. ... кандидата наук з державного управління : 25.00.01. Одеса, 2017. 221 с.
3. Міністерство юстиції Республіки Польща. URL: <http://ms.gov.pl/pl/dzialalnosc> (дата звернення: 30.05.2023).
4. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 року № 1875-IX. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2022, № 7, ст. 51.
5. Закон про медіацію відкриває нові можливості клієнтам системи БПД. URL: <http://surl.li/hoyif> (дата звернення: 02.06.2023).

THE TERM “RUSSIA” AND ITS INTERPRETATION AGAINST THE BACKGROUND OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Artem Skyrta¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-22>

States do not arise by the wave of a “magic wand” or by the will of one person (the so-called “Vladimir Lenin`s Ukraine”), but, as Ukrainian researcher Ivan Lysyak-Rudnytsky notes, through complex processes within a huge collective of people who want to be a state and who are called nation [3, p. 59]. In this regard, we may add that state formation (state-building) is a complex and lengthy process that should be accompanied by certain qualifications. The list of such qualifications was proposed during the Seventh International Conference of American States, which took place in Montevideo, Uruguay. During this official meeting, the Convention on Rights and Duties of States was signed on December 26, 1933. The first article of this convention contains four qualifications of a state as a person of international law: a permanent population; a defined territory; government; and capacity to enter into relations with the other states [1]. Among all the qualifications, we would like to focus on two, population and territory.

The Russian-Ukrainian war, in addition to direct hostilities, is accompanied by various slogans from the Russian authorities, which, in their view, should serve as a justification for armed aggression against Ukraine. Among many, we would like to point out: “returning of the original Russian lands”. We consider it necessary to analyse this assertion and to discover its real significance.

First of all, let us focus on the definition of Russian lands (not the lands of “Rossia” (Rossiya), but the lands of Russia (Rus`)). To do so, we must discover who the Russians are and how they differ from the “Rossians” (Rossiyani). Etymological dictionaries, both Ukrainian and Russian, will help us to do so. According to the etymology, the word “Russian” is derived from the word “Rus”, which is, “inhabitant of the Ancient Rus” (Kyivan Rus`) [4, p. 145–146; 6, p. 489]. Instead, “Rossian” (Rossiyanin) is the defining term of the “Rossia” (Rossiya) nation, that is the nation that created “Rossia” (Rossiya). That is the fundamental difference between the two terms. It is worth noting that, unlike the Ukrainian and Russian languages, foreign languages, especially English, do not distinguish between a “Rossia” (Rossiya) and a Russia, but refer to these two different names in the same way – “Russia”. This problem, in our view, needs special attention from Ukrainian researchers in order to eliminate the

¹ “Zaporizhzhia Polytechnic” National University, Ukraine

misinterpretation and incorrect usage of this word in the global circle of relationships.

The “privatisation” of the ethnically defining term “Russian” allowed the “Rossian” (Rossiya) government (of the Russian Empire and the modern Russian Federation) to launch a further, more global “privatisation” – the seizure of neighbouring territories and the “Rossification” of their populations. In this regard, it seems quite interesting that the rulers of the Russian Empire and the Russian Federation have the same view on the emergence of the “Rossian” (Rossiyani), Ukrainian and Belarusian nationalities. In this case, we are talking about the concept of the “triune Russian nationality”, which states that all three nationalities are nothing but one nationality – Russians (and for some reason “Rossia” (Rossiya) should unite them and only as part of its state and not otherwise). Instead, in the 20th century, with the Bolsheviks` rise to power, this concept was gradually replaced by the view of the existence of three separate nationalities: Ukrainian, “Rossian/Rossiyani” (Russian) and Belarusian [2, p. 156]. The content of this concept is explained in detail by the Ukrainian historian Nataliia Yusova in her monograph called “The Genesis of the Concept of the Old Russian Nation in the Historical Science of the USSR (1930s – first half of the 1940s)”. According to this concept, the Soviet scientific community interpreted the “Russian nation” of ancient Kyivan Rus` as a certain intermediate ethnic community, different from previous and future ethnic formations of the Eastern Slavs, as a common ancestor of Ukrainians, Belarusians and “Rossians” (Rossiyani). Nataliia Yusova adds that the “Russian nationality” was formed as a result of the “merger of East Slavic tribes” that formed a single ancient Russian state of Rus`. The beginning of the Ukrainian, “Rossian” (Rossiyani) and Belarusian nationalities, according to her, is the time of the collapse of the Rus`, when “for external and/or internal reasons it broke up. As a result of these processes, three new Eastern Slavic nationalities have emerged over time” [7, p. 12].

So, when Russian politicians claim that the occupied Ukrainian territories are Russian lands and that they are returning them “home”, they are disingenuous (or, more precisely, liars). As we have discovered, in the broadest sense of the word, Russian lands may be called the lands of all the heirs of Rus` – Ukraine, Belarus and “Rossia” (Rossiya). Changing the flag does not change the essence. However, in the sense that Russian Federation loudly declares “Russian lands”, the imperial nature of today`s Russian Federation may be traced.

Let`s clear up the meaning of the other word in the expression “original Russian lands”. Let`s pay attention to “original”. When you think of the original lands within a state, you think of them as the lands where the state originally emerged. However, if we look at the territory of the Grand Duchy of Moscow (exclusively the first “Rossian” (Rossiya) state formation), we will find no

modern Ukrainian territories there. Even if we take the “Aryan” concept of Russian politicians that Rus` is “Rossia” (Rossiya), there are remarks here as well. Ukrainian historian, Hryhorii Pivtorak, in his book, “The Origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and Their Languages” provides an exhaustive list of lands that were ruled by Rus` at different times: “Originally, Kyivan Rus` included only of the lands of Kyiv, Chernihiv, and Pereyaslav, that is, it did not go beyond the boundaries of the proto-Ukrainian ethnolinguistic territory. The political, economic, and cultural centre of the state, Kyiv, was also located on this territory. In the 60s of the 9th century, Kyivan Rus` also united only the Ukrainian tribes – the Polians, the Derevlianians, the Dregovichi of the south, and the Chernihiv part of the Siverianians. In the last quarter of the 9th century, the power of the Prince of Kyiv extended to the Polochans and Smolensk Kryvichs, and after Prince Oleg of Novgorod captured Kyiv in 882, the lands of the Pskov Kryvichs and Ilmen Slovenes were annexed to Kyivan Rus`. Oleg`s successor, Prince Igor, conquered the Ulyches and Tivertsi. During the 10th and early 12th centuries, all the lands of the Eastern Slavs and many non-Slavic tribes were conquered by Kyivan Rus`” [5, pp. 48–49]. Among the list of territories which at various times were under the reign of Rus`, we do not find most of the Left-bank Ukraine. Therefore, there is no longer any question of any primordiality. Instead, most of the Left-bank Ukraine became “Rossia`s” (Rossiya`s) “original lands” only in 1654, when the Pereyaslav Rada was signed. This event was not a reunion of nationalities, but a military alliance (protectorate) to fight the Polish-Lithuanian Commonwealth. According to Ivan Lysyak-Rudnytsky, the myths surrounding the Pereyaslav Rada allowed the Grand Duchy of Moscow, and later the Russian Empire (let`s add to this list the current Russian Federation), to legitimise their claims to the left-bank part of modern Ukraine. The Pereyaslav Rada, adds Ivan Lysyak-Rudnytsky, allowed the Grand Duchy of Moscow (later the Russian Empire) to continue its expansion to the south, thus opening a springboard for the following conquests [3, pp. 121–122]. Using the Grand Duchy of Moscow as a foothold, the Russian Empire annexed Crimea to its empire as a result of the victorious Russo-Turkish War of 1768–1774. Thus, on April 19, 1783, Catherine the Great signed a Manifesto on the annexation of the Crimean Peninsula, Taman Island and the entire Kuban side to the “Rossian” (Rossiya) State. Therefore, Crimean Peninsula became the “original land” of “Rossia” (Rossiya) only in 1783.

Thus, we have discovered that in the broadest sense, the word “Russian” refers to the inhabitants of the Ancient Rus`, not to the inhabitants of modern Russian Federation. Therefore, all the heirs of Rus` – Ukrainians, Belarusians and “Rossians” (Rossiyani) – can be called Russians. However, the widespread usage of the word “Russian” instead of “Rossian” (Rossiyani), as well as the

lack of awareness in broad circles that these are different concepts, make it impossible to attempt to use this ethnically defining term correctly. In addition, the unpunished speculation by “Rossians” (Rossiyani) that they are Russians and others are not leads to catastrophic processes. In particular, to territorial claims by the Russian Federation. When, as a result of the misuse of the term, claims are made to neighbouring territories that have never been their “original lands”. In this case, we see Russian Federation`s predatory imperial attempts to capture and enslave neighbouring lands, including Ukraine, which were once part of the Russian Empire. In this way, we can trace the inherited policy of the modern Russian Federation, which was once pursued by the tsarist government towards Ukrainians.

References:

1. Seventh International Conference of American States (1933) Convention on Rights and Duties of States. Available at: <https://treaties.un.org/pages/showdetails.aspx?objid=0800000280166aef> (accessed May 28, 2023).
2. Dmitriev M. V. (2002) Etnonatsionalnyie otnosheniya russkikh i ukrainsev v svete noveyshih issledovaniy [Ethno-ethnic relations between Russians and Ukrainians in the light of recent research]. *Voprosy istorii – History questions*, vol. 8, pp. 154–159. (in Russian)
3. Lysyak-Rudnytsky I. (2019) *Istorychni ese* [Historical essays]. Kyiv: Dukh i Literatura, vol. 1, 632 p. (in Ukrainian)
4. Melnychuk O. S. (ed.) (2006) *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy: u 7 t.* [Etymological dictionary of the Ukrainian language: in 7 volumes]. Kyiv: Naukova dumka, vol. 5, 705 p. (in Ukrainian)
5. Pivtorak H. P. (2001) *Pokhodzhennia ukrainsiv, rosiian, bilorusiv ta yikhnikh mov* [The Origin of Ukrainians, Russians, Belarusians and Their Languages]. Kyiv: Akademiia, 152 p. (in Ukrainian)
6. Semyonov A. V. (2003) *Etimologicheskii slovar russkogo yazyk. Seriya “Russkiy yazyk ot A do Ya”* [Etymological Dictionary of the Russian Language. Russian Language from “A to Y” series]. Moscow: YUNVES, 704 p. (in Russian)
7. Yusova N. M. (2005) *Henezys kontseptsii davnorusskoi narodnosti v istorychnii nauksi SRSR (1930-ti – persha polovyna 1940-kh rr.): monohrafiia* [The Genesis of the Concept of the Old Russian Nation in the Historical Science of the USSR (1930s – first half of the 1940s): monograph]. Vinnytsia: Konsol, 545 p. (in Ukrainian)

ECONOMIC SCIENCES

METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE INNOVATION AND INVESTMENT STRATEGY FOR THE RESTORATION OF THE UKRAINIAN ENERGY SECTOR

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЕРГЕТИКИ

Vadym Konashchuk¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-23>

Для формування стратегії відновлення української енергетики слід виходити з наступних передумов, що характеризують стримано-песимістичні очікування розвитку геополітичної та гео економічної ситуації в коротко- та середньостроковій перспективі:

1. Після закінчення війни, спричиненої неспровокованою агресією Росії проти України, цілісність російської держави збережеться як мінімум на більшій частині її визнаної міжнародним правом території з населенням не менше 100 млн осіб.

2. Імперські амбіції в повоєнній російській державі збережуться та набудуть реваншистського характеру.

3. Повоєнна російська держава, скоріш за все, залишиться тоталітарною диктатурою, світовим ізгоєм, далеким від визнання та дотримання норм міжнародного права.

4. Технологічна відсталість повоєнної російської держави буде частково компенсована ресурсними багатствами і не завдасть їй наносити удари в тому чи іншому вигляді країнам-сусідам, у першу чергу, Україні.

5. Навіть постійне вдосконалення Збройних Сил України, зокрема високий рівень боєготовності та наявність високотехнологічної протиповітряної/протиракетної оборони, не є стовідсотковою гарантією захисту від ударів того чи іншого роду ворожої Росії.

Відповідно до цього необхідно наступним чином формулювати основні принципи відновлення української енергетики, які й будуть визначати значною мірою змістовне в технічному розумінні наповнення стратегії, тобто, необхідні заходи, проекти тощо:

¹ Ukrainian State University of Chemical Technology, Ukraine

1. Забезпечення фізичної безпеки для персоналу й цінного обладнання як генеруючих потужностей, так і інфраструктури розподілу й передачі електроенергії, перш за все за рахунок технічних рішень при відновленні будівель, споруд, комунікацій.

2. Забезпечення надійності функціонування як енергосистеми в цілому, так і її елементів за рахунок:

а) створення резерву генеруючих потужностей. Це стосується маневрових потужностей, оскільки базових потужностей, швидше за все, Україна матиме в надлишку (про це нижче);

б) створення резерву обладнання, в першу чергу для передачі та розподілу електроенергії;

в) формування мультирезервної системи передачі й розподілу електроенергії з багатьма можливостями перепідключень інфраструктурних об'єктів і споживачів;

г) максимальної інтеграції енергосистеми України до Європейського енергетичного простору;

г) розумної децентралізації виробництва електроенергії, яка має бути частково вбудованою в Об'єднану енергетичну систему України, а частково доповнювати її.

3. Збалансованість генерації. Очевидно, що після перемоги у війні з Росією Україна матиме надлишок базових потужностей з одного боку (через руйнацію крупних промислових споживачів на південному сході) і недостачу маневрових потужностей (ця проблема й так існувала, а після підриву Каховської ГЕС вона катастрофічно поглибилась). Крім того, в майбутньому явно зростатиме частка так званої не гарантованої відновлювальної енергетики (сонячні й вітрові електростанції). Тобто, необхідно випереджаючими темпами розбудовувати високоманеврову та енергоакумулюючу генерацію на основі найсучасніших технологій [1].

4. Оптимізація та раціоналізація енергоспоживання.

Таким чином, з урахуванням наведених принципів стратегію відновлення й подальшого розвитку енергетичної галузі слід формувати на інноваційній основі у вигляді масштабного загальнонаціонального інвестиційного проекту. Цей проект має розроблятися і реалізовуватися на основі екологічно-економічної концепції модернізації електроенергетики, запропонованої в попередніх роботах автора [2]. Він має включати:

1) сукупність проектів відновлення, модернізації та розвитку генерації;

2) сукупність проектів відновлення та модернізації енергорозподільчої галузі, що повинні вирішити дві проблеми – зменшення втрат енергії в енергорозподільчих мережах і підвищення надійності енергопостачання;

3) сукупність проектів реалізації потенціалу енергозаощадження.

Останній проект має здійснюватися в напрямках:

– масового впровадження енергоощадних технологій у виробництві й побуті;

– розроблення та масового застосування сучасних енерго-акумуляційних технологій;

– структурних змін в економіці за рахунок пріоритетного розвитку сфери обслуговування та низько-енерговитратних галузей промисловості, в першу чергу машинобудування і легкої промисловості, а також агропромислового комплексу. Такі зміни будуть забезпечені перш за все необхідністю милітаризації країни.

Сам процес розроблення національного проекту модернізації підприємств електроенергетики має відбуватися в рамках взаємодії багатьох суб'єктів-учасників енергосистеми: безпосередньо енергогенеруючих підприємств, оператора системи передачі, оператора системи розподілу, «власників» децентралізованої системи енергозабезпечення, а також державних інституцій та регуляторів. У кожного з цих суб'єктів своє завдання в процесі розроблення національного проекту відновлення, модернізації й подальшого розвитку енергетики. Зокрема, держава в особі Міністерства енергетики повинна сформулювати стратегічні орієнтири розвитку енергетичної галузі, основою яких має стати надійний стратегічний прогноз макроекономічного розвитку країни на середньострокову і довгострокову перспективи, що можливо лише після видворення російських окупантів за кордони України і завершення бойових дій. Енергогенеруючі підприємства, в свою чергу, повинні розробити локальні проекти відновлення, модернізації і розвитку енергогенеруючих потужностей на інноваційній основі. Основним принципом розроблення таких проектів має бути реалістична оцінка наявних і доступних ресурсів і їх збалансування в системі «витрати підрядних ресурсів – витрати часового ресурсу». При цьому повинні бути враховані прогнози розвитку техніки і технологій під впливом науково-технологічного прогресу, а також тиск часового фактору, породжений як потребами відновлення економіки України, так і науково-технічним прогресом і конкуренцією, в тому числі й на глобальному рівні. Національний диспетчер має технологічно збалансувати подані проекти відновлення, модернізації та розвитку енергогенеруючих потужностей з метою дотримання оптимального співвідношення базових, маневрових і резервних потужностей, з одного боку, та гарантованих і не гарантованих потужностей з другого боку, а також інших параметрів для забезпечення стійкого функціонування і розвитку національної енергосистеми. Таким чином, Міненерго формує економічну складову національного проекту

відновлення, модернізації і подальшого розвитку енергетики, національний диспетчерський центр – технологічну складову, енергогенеруючі компанії – інноваційно-інвестиційну складову. Всі ці складові збалансовують з урахуванням можливостей зосередження зусиль держави по залученню ресурсів, після чого проект деталізується по об'єктах, термінах, підрядних і фінансових ресурсах, відповідальних виконавцях. Такий проект, на наш погляд, повинен бути довгостроковим, але в межах не більше десяти років. Крім основного призначення, такий проект повинен спричинити потужний мультиплікаційний ефект у всій економіці, причому, найбільш відчутним буде прискорення розвитку галузей, що визначають науково-технологічний прогрес. Це пояснюється високим рівнем науко-місткості сучасних енергоощадних і енергогенеруючих технологій, а також технологій екологізації виробництва електроенергії.

Важливою складовою реалізації національного проекту відновлення, модернізації і подальшого розвитку енергетики буде фінансове забезпечення. Зважаючи на масштабність самого проекту, з одного боку, та явно недостатній інвестиційний ресурс самих енергогенеруючих підприємств з іншого боку, фінансування проекту перетворюється на проблему, яка може бути системно вирішена лише на основі консолідованих зусиль держави і суспільства.

Одним з варіантів вирішення цієї проблеми може бути створення єдиного інвестора національного проекту у вигляді Національного фонду інвестування відновлення енергетики. Механізми його створення і функціонування мають стати предметом окремого дослідження, але основні принципи формування і функціонування такого Фонду повинні бути такими:

- діяльність Фонду здійснюється на основі державних гарантій;
- Фонд підзвітний і контролюється на паритетних засадах державою і громадськістю;
- єдиним критерієм успішності функціонування Фонду є реалізація національного проекту з відновлення, модернізації і подальшого розвитку енергетики у відповідності із запланованими термінами, обсягами і бюджетом.

Список використаних джерел:

1. Суходоля О. М. Новітні енергетичні технології та їх вплив на функціонування систем енергопостачання : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2022. 36 с. DOI: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.17>

2. Конашук В.Л. Еколого-економічна концепція модернізації електроенергетики. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна*. 2010. № 912.

THE NEED FOR ADDITIONAL APPRECIATION OF DOCTORS: A REMNANT OF THE POST-SOVIET PAST OR A MEANS OF OBTAINING QUALITY MEDICAL SERVICES

НЕОБХІДНІСТЬ ДОДАТКОВОЇ ПОДЯКИ ЛІКАРЯМ: ПЕРЕЖИТКИ ПОСТРАДЯНСЬКОГО МИНУЛОГО ЧИ ЗАСІБ ОДЕРЖАННЯ ЯКІСНИХ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ

Vasyl Matviyiv¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-24>

Важливим фактором сталого розвитку людського суспільства є доступ до основних благ цивілізації, до яких зараховують доступ до продовольчих, медичних та освітніх послуг.

Медичні послуги є одним із пріоритетних видів послуг для населення в будь-якій країні світу. В Україні ж це питання виглядає особливо актуальним, зважаючи на те, що в пострадянський період відбулося поступове й неухильне переформатування доступу до медичних послуг з колись гарантованого державою повного пакету медичних послуг до їх розмежування та введення додаткових послуг на платній основі. Одним із кроків у цьому напрямку стала постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах», прийнята вперше 17 вересня 1996 року, а відтак регулярно доповнювана та корегована законодавцем [2].

Водночас, крім поряд із гарантованим статтею 49 Конституції України права на безоплатну медичну допомогу в державних та комунальних закладах охорони здоров'я, у свідомості наших співвітчизників досі зберігається пострадянська ментальність, за якою передбачалася обов'язкова подяка лікарям за надані медичні послуги, внаслідок чого, на переконання окремих пацієнтів, вони отримують «підсвідому гарантію» того, що надана медична послуга буде мати «кращий ефект» і принесе «більшу користь» для здоров'я. Зазвичай така корупційна мотивація, глибоко вкорінена в суспільній свідомості, відображається і в результатах сучасних соціологічних опитувань щодо якості медичних послуг.

Зважаючи на цю практику «додаткової подяки лікарям», Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва упродовж

¹ Khmelnytskyi National University, Ukraine

2019–2021 років проводив відповідні соціологічні опитування населення, результати якого схематично відображені нами в таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка оцінки респондентів щодо доцільності
додаткової подяки лікарям як гарантія отримання
якісних медичних послуг у 2019–2021 роках**

	Роки		
	2019	2020	2021
Так	22,7	19	6,8
Ні	76,7	70,1	67,8
Важко сказати/відмова відповідати	0,6	10,9	15,4

Проаналізуємо детальніше динаміку оцінки респондентами доцільності використання додаткової подяки лікарям.

За даними опитування, у 2019 році більше 20 відсотків респондентів згодні були з тією тезою, що лікарям необхідно додатково віддячувати для отримання якісних медичних послуг, що становить майже п'яту частину серед опитаних. В 2020 році питома вага серед опитаних респондентів становила 19 відсотків, а в 2021 році відповідно 6, 8 відсотки. Отже, що упродовж 2019–2021 років спостерігається поступове зменшення частки тих респондентів, які дали відповідь «так» щодо доцільності такої «додаткової подяки». Ця тенденція пояснюється, зокрема, тим, що з року в рік серед респондентів зростає усвідомлення того, що «додаткова подяка» є одним із проявів корупції в сфері охорони здоров'я.

Для усіх громадян загальновідомим фактом є те, що в Україні з 2018 року йде повним ходом реформування медичної системи, внаслідок чого НСЗУ здійснює та спрямовує оплату за певні пакети медичних послуг закладам охорони здоров'я, які їх відповідно законтрактовують з даною службою. Завдяки цьому у вітчизняній системі охорони здоров'я зростає позитивна тенденція поступової зміни переконань населення в тому, що їх лікування у тому чи іншому медичному закладі вчасно буде оплачено НСЗУ.

Водночас, слід зауважити, спостерігається тенденція повільного зменшення тих респондентів, які вважають, що додаткова подяка лікарям є недоцільною. Так, у 2019 році відповідь «ні» надали 76,7 відсотків респондентів, у 2020 році – 70,1 відсотки респондентів, у 2021 році – 67,8 респондентів. Вважаємо, що ці думки здебільшого належать респондентам молодшої і середньої вікової категорії, оскільки більшість згодні оплачувати послуги по преїскуранту в приватному закладі охорони здоров'я, де всі види медичних послуг чітко вказані і прописані.

Разом з тим, цікавим є той факт, що деяка частка з усіх опитаних респондентів відмовилася відповідати щодо питання додаткової подяки лікарям. І якщо в 2019 році тільки 0,6 відсотки респондентів відмовилися відповідати на дане питання, то у 2020 і у 2021 роках дані показники відповідно становили 10,9 і 15,4 відсотки. Ця тенденція свідчить про часткове збереження пострадянської ментальності щодо потреби додаткової подяки лікарям серед різних верств населення.

Щодо регіонального аспекту цієї проблеми, то відповіді респондентів на питання щодо доцільності подяки лікарям за 2021 рік представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

**Регіональна оцінка респондентів доцільності
додаткової подяки лікарям як гарантія отримання
якісних медичних послуг у 2021 році**

Відповіді респондентів	Регіони України				
	Україна загалом	Захід	Центр	Південь	Схід
Так	16,8	18,6	16,9	11,2	17,5
Ні	67,8	62,2	68,7	76,8	67,4
Важко сказати/відмова відповідати	15,4	19,2	14,4	12,0	15,1

Так, цікавою є тенденція, за якою респонденти, які проживають в західному регіоні України, дали найбільшу частку позитивних відповідей щодо доцільності додаткової подяки лікарям за отримані медичні послуги (18,6 відсотків), тоді як найменша частка респондентів (11,2 відсотки), репрезентована мешканцями південного регіону України.

Ідентична, прямо пропорційна, ситуація по регіонах простежується серед респондентів, які заперечують доцільність практики додаткової подяки лікарям: найбільша частка (76,8 відсотків) респондентів є мешканцями південних регіонів України, а найменша частка респондентів (62,2 відсотки) – мешканцями західних регіонів України.

Таким чином, на основі проведено дослідження, можемо виокремити наступних дві ключових тенденції:

- по-перше, в населення України щороку зростає усвідомлення того, що додаткова подяка не гарантує одержання якісних медичних послуг, а є лише проявом корупції в системі охорони здоров'я;
- по-друге, існує простежується чітка регіональна відмінність в оцінюванні доцільності практики додаткової подяки лікарям: найбільш

схильні до її збереження мешканці західного регіону України, а найменш компромісні в даному питанні респонденти південного регіону України.

Список використаних джерел:

1. Як змінилася думка українців про охорону здоров'я за президентства Володимира Зеленського, 2019–2021. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: https://dif.org.ua/article/yak-zminilasya-dumka-ukrainsiv-pro-okhoronuzdorovya-za-prezidentstva-volodimira-zelenskogo-20192021?fbclid=IwAR3-qzXtIq-tIj_9u-ALznNNbup2CMByLV0BbKdFFoEvH5jQye2mUHdHTc (дата звернення: 01.05.2023).

2. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1996 р. № 1138. *Верховна Рада України – Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1138-96-%D0%BF#Text>

**INVESTIGATION OF INVENTORY RESULTS
AT ENTERPRISES IN WAR TIME IN THE CONTEXT
OF FORENSIC ECONOMIC EXAMINATIONS**

**ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ
НА ПІДПРИЄМСТВАХ В УМОВАХ ВІЙНИ
ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ**

Olena Sbytnieva¹

Olena Pomircha²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-25>

Протягом усього періоду повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, щодня економіка країни втрачає майно, яке перебуває у власності приватних, юридичних осіб, територіальних громад та держави.

З метою компенсації втраченого під час військового часу майна, яке було знищено, розкрадено, пошкоджено, важливо правильно та вчасно документувати всі процеси, які стали причиною знищення чи пошкодження такого майна. Також не менш важливим під час військового стану є правильність і своєчасність документування майна, яке перебуває на непідконтрольних Україні (тимчасово окупованих) територіях.

Правильність та своєчасність документування знищення, розкрадання або псування майна підприємств є досить актуальним питанням, оскільки на теперішній час державою розробляються нові або удосконалюються уже розроблені механізми та процедури відшкодування втрат (збитків), які були завдані внаслідок ведення на території перебування суб'єктів господарювання бойових дій, або ж тимчасової окупації території, на якій розташовані дані суб'єкти.

З метою документального підтвердження факту знищення, розкрадання та пошкодження майна підприємств, проводиться судова економічна експертиза, одним із завдань якої є документальне обґрунтування розміру нестачі товарно-матеріальних цінностей на підприємствах та їх структурних підрозділах.

Результати руйнування, пошкодження, розкрадання майна підприємство повинно документально зафіксувати. Для цього важливим є проведення інвентаризації, оскільки інвентаризація є способом

¹ State Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Ukraine

² State Scientific Research Forensic Center of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Ukraine

перевірки фактичної наявності майна підприємства на конкретний період часу. Порядок та умови проведення інвентаризації в період воєнного стану прописано в Положенні про інвентаризацію активів та зобов'язань, затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879 (далі – Положення № 879) [4].

Пунктом 8 даного Положення, врегульовано оформлення наслідків воєнного стану, а саме: руйнування та знищення майна, неможливість отримати доступ до товарно-матеріальних цінностей при проведенні інвентаризації.

Отже, відповідно абзацу 1 пункту 8 Положення № 879 [4], установи, які знаходяться в районах проведення воєнних (бойових) дій у період дії воєнного стану або майно яких перебуває на таких територіях, проводять інвентаризацію тільки тоді, коли безпечний та безперешкодний доступ уповноважених осіб до активів, необхідних первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку стане можливим.

В свою чергу, перелік територій, на яких ведуться або велися бойові дії та територій, тимчасово окупованих Російською Федерацією, визначено законодавством. Визначення районів проведення бойових дій здійснюється відповідно до Переліку територій на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією, затвердженого наказом Міністерства Інтеграції від 22.12.2022 № 309 (далі – Перелік № 309) [3].

Даний Перелік № 309 періодично оновлюється в залежності від змін військово-політичної ситуації в Україні. Зміни до нього вносяться за погодженням із Міністерством оборони на підставі пропозицій відповідних обласних військових адміністрацій.

При проведенні економічної експертизи слід враховувати інформацію викладену у Переліку № 309 у редакції станом на дату прийняття рішення керівництва підприємства про проведення інвентаризації.

Отже, якщо населений пункт, де розташована певне підприємство, потрапив до зазначеного Переліку № 309, експерту необхідно досліджувати таку інформацію, дотримуючись вимог пункту 8 Положення № 879 [4]:

– чи було проведено інвентаризацію станом на перше число місяця, наступного за місяцем усунення небезпеки та перешкоди доступу до активів, первинних документів і реєстрів бухгалтерського обліку (в окремих випадках керівництво підприємства може прийняти рішення щодо проведення інвентаризації на день встановлення факту знищення, руйнування або пошкодження майна);

– чи відображено результати інвентаризації в бухгалтерському обліку відповідного звітного періоду.

Якщо підприємство не проводило щорічну інвентаризацію активів, які тимчасово були не підконтрольні через війну, то керівництво підприємства повинно було відобразити це в таких документах:

- в наказі про проведення річної інвентаризації пояснити причини, чому інвентаризація таких активів неможлива (наприклад, був відсутній безпечний та безперешкодний доступ до майна підприємства через окупацію, замінування чи ведення активних бойових дій на території розташування підприємства);

- відображення у фінансовій звітності таких активів за наявними даними бухгалтерського обліку (варто зауважити, що у випадку пошкодження активів без інвентаризації та акту огляду таких активів списувати їх з балансу не можна);

- у примітках до фінансової звітності також повинні бути вказані причини неможливості проведення інвентаризації та зазначено кількість, вартість таких активів, їхній перелік та певну інформацію щодо їхньої цілісності (пошкодження).

У випадку, якщо в результаті проведеної інвентаризації було встановлено пошкодження або знищення первинних документів та облікових реєстрів, які підтверджують здійснення фінансово-господарських операцій, то інвентаризаційна комісія повинна скласти опис усіх втрачених документів [5].

Також у квітні 2022 року Законом України від 01.04.2022 № 2173 [2] було внесено зміни до Податкового кодексу України, якими доповнено розділ XX «Перехідні положення», де абзацом 2 пункту 69.28 визначено, що підставами неможливості надання первинних документів є їх втрата, знищення, пошкодження або перебування їх на територіях тимчасово окупованих Російською Федерацією чи територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії, у разі якщо їх неможливо вивезти. В такому випадку підприємство подає до контролюючого органу повідомлення про неможливість вивезення первинних документів та повідомлення про втрату первинних документів із зазначенням обставин, що призвели до втрати або неможливості вчасного вивезення первинних документів та облікових реєстрів.

По завершенні інвентаризації із обов'язковою фіксацією фактів пошкодження чи знищення майна, бухгалтерська служба підприємства складає звіряльні відомості, у яких відображено всі розбіжності між даними бухгалтерського обліку та результатами проведеної інвентаризації.

Завершальним етапом проведеної інвентаризації є складання протоколу інвентаризаційної комісії. У протоколі повинно бути відображено підсумки про пошкоджене, втрачене майно, втрачені

первинні документи та представлено рекомендації щодо подальшого використання майна або його списання. Далі протокол передається керівнику підприємства, який за результатами проведеної інвентаризації повинен прийняти рішення про списання непридатного для подальшого використання майна.

Отже, проведення експертних досліджень нестачі товарно-матеріальних цінностей, які стали результатом військових (бойових) дій досить кропіткий, відповідальний процес, який вимагає від судового експерта ретельного дослідження як нормативно-правових актів із перевіркою їх чинності на час проведення інвентаризації, так і пошуку нових способів, підходів та розробку методичних рекомендацій щодо дослідження результатів інвентаризації майна в умовах військового стану.

Список використаних джерел:

1. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV/Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 40. Ст. 365. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

2. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо адміністрування окремих податків у період воєнного, надзвичайного стану : Закон України від 01.04.2022 № 2173-IX/Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. Зміни від 01.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2173-20#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

3. Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : Наказ Мініреінтеграції від 22.12.2022 № 309/Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1668-22#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

4. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879 / Міністерство фінансів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 29.05.2023).

5. Щодо обліку об'єктів, що знаходяться на тимчасово непідконтрольній території : Лист Міністерства фінансів України від 09.12.2020 № 41020-01-10/38057 // *Веб-сайт професійної інформаційно-правової системи рішень та сервісів «Ліга Закон»*. URL: https://bz.ligazakon.ua/magazine_article/BZ013863 (дата звернення: 29.05.2023).

CROSS-CULTURAL MANAGEMENT IN THE PERSONNEL ADMINISTRATION OF A MODERN COMPANY

КРОСКУЛЬТУРНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УПРАВЛІННІ ПЕРСОНАЛОМ СУЧАСНОЇ КОМПАНІЇ

Aleksandra Soroka¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-26>

Сучасне суспільство, яке динамічно розвивається, визначається високим ступенем інтеграції національних культур, що знаходить своє відображення в міжнародних організаціях, які об'єднують співробітників різних країн [1; 2].

Розширення меж функціонування організації та вихід її на світовий ринок вимагають перебудови всієї системи управління з урахуванням особливостей національних та регіональних культур, а також стандартів ведення бізнесу у країнах перебування. На передній план проблем внутрішньофірмового управління багатонаціональних корпорацій висувається вміння керівників всіх рівнів формувати міжнародний трудовий колектив та гнучко мотивувати співробітників організації, використовуючи при цьому різні методи.

Управління такою організацією вимагає підходу (в рамках теорії крос-культурного менеджменту), найбільш складним та значущим питанням якого є побудова кроскультурної моделі управління персоналом.

Саме поняття крос-культурного менеджменту здебільшого має на увазі роботу з кадровими ресурсами, тому до предмета управління людськими ресурсами цей напрямок має пряме відношення. У сучасних умовах проблеми крос-культурного менеджменту та міжкультурних комунікацій стають дедалі актуальнішими: розширюються ділові та міжкультурні зв'язки, розвиваються міжнародні компанії та об'єднання, формуються багатонаціональні колективи.

Проблеми крос-культурних відмінностей у міжнародному бізнесі стали досліджуватися з 1970-х років спочатку невеликими країнами (Фінляндія, Данія, Швеція, Голландія), а потім і провідними світовими державами (Німеччина, Великобританія, США). Пізніше до них приєдналися Італія, Іспанія, Франція. Дослідник Р. Льюїс наголошує, що сучасному бізнесу в умовах глобалізації потрібні як великі знання, так і розуміння один одного, облік крос-культурних аспектів. При цьому

¹ Odesa National Economic University, Ukraine

проблеми у міжкультурному спілкуванні виникають не через труднощі спілкування, а через відмінності індивідів.

Крос-культурний менеджмент – це управління відносинами, що виникають на межі національних та організаційних культур, дослідження причин міжкультурних конфліктів та їх нейтралізація, з'ясування та використання при управлінні організацією закономірностей поведінки, властивих національній діловій культурі. Завдання кроскультурного менеджменту – навчити, проконсультувати, пояснити та передати людям схеми поведінки, які допоможуть їм краще розуміти чужу культуру.

Впровадження технік крос-культурного менеджменту насправді є бажаним не тільки для міжнародних компаній (для них це обов'язкове), а й для малого бізнесу, локальних організацій. Ринок розвивається стрімко і часто непередбачувано, тому, наприклад, партнерів компанія може зовсім несподівано знайти за кордоном. Тому і постає питання «Як у такому разі вибудовувати стосунки з іноземними колегами?».

Сучасний HR-менеджер, який працює в мультикультурному колективі, повинен уміти здійснювати високопрофесійну діяльність у середовищі, де співробітники демонструють різні моделі поведінки, зумовлені установками, цінностями та нормами своєї культури.

Успішна робота у глобальному середовищі потребує органічної взаємодії підприємств у матеріальній та нематеріальній сферах економіки на базі інтеграції ресурсного та людського капіталу.

У рамках системи управління персоналом виділяються два підходи до управління крос-культурними колективами: «свобода від культури» та «залежність від культури». У першому підході стверджується: управління персоналом має меншу залежність від культури країни, ніж від розмірів компаній, промислового оточення та використовуваних виробничих технологій. Прихильники другого підходу акцентують увагу на різних культурних умовах у різних суспільствах, які формують специфічні щодо стійкої моделі мислення та поведінки. Ці культурні обставини впливають на використання структур та стилів керівництва, що відповідають існуючим культурним силам у суспільстві.

На рис. 1 показані основні завдання та функції, що вирішуються в рамках крос-культурного менеджменту та управління персоналом.

Сформульовані в табл. 1 компетенції є, по суті, загальнопрофесійними і, на думку автора, становлять основу моделі крос-культурних компетенцій персоналу організації. Безперечно, що розвиток взаємодії ресурсів і капіталів підприємств різних країн світу має відбуватися з урахуванням специфіки використання людського капіталу в системі HR-менеджменту різних країн. Для цього потрібен постійний розвиток

компетенцій (в т.ч. крос-культурних) підприємства та його ключових управлінців – HR-менеджерів.

Рис. 1. Завдання та функції крос-культурного менеджменту у системі HR

Джерело: складено автором

Для формування цілісної моделі компетенцій персоналу підприємства її необхідно доповнити крос-культурними компетенціями, пов'язаними з галузевими або іншими особливостями здійснення бізнесу певною організацією. Наприклад, спеціальні знання в галузі ведення бізнесу, програмного забезпечення, інноваційних методів організації виробничих процесів та ін.

Таблиця 1

Крос-культурні компетенції менеджменту міжнародних підприємств, що функціонують у глобальному середовищі

Крос-культурні компетенції	Компетенції компанії	Компетенції HR-менеджера
<i>1. Професійно-кадрові</i>	наявність висококваліфікованого персоналу, здатність організувати його підготовку та перепідготовку стосовно вимог роботи в конкретній зарубіжній країні; здатність зберігати темпи сталого розвитку в умовах невизначеного економічного середовища глобального ринку	висока кваліфікація, здатність до навчання та перепідготовки для роботи в конкретній зарубіжній країні; знання методів ведення бізнесу в умовах невизначеності; швидке реагування; висока швидкість ухвалення оптимального управлінського рішення; стресостійкість
<i>2. Організаційно-управлінські</i>	мотиваційна система підприємства побудована з урахуванням особливостей мотиваційних методів, прийнятих у різних країнах функціонування підприємства на ринках країн моно-, полі-, реактивних національних культур; здатність формувати мультинаціональну команду управлінців	мотивація персоналу з урахуванням особливостей мотиваційних методів, прийнятих у різних країнах; вміння планувати власну діяльність та діяльність підлеглих у моно-, полі-, реактивному середовищі; здатність аналізувати власну діяльність та діяльність підлеглих у мультинаціональній компанії
<i>3. Комунікативні</i>	можливості лобювання власних інтересів на ринках зарубіжних країн; успішна робота підприємства у кількох сегментах закордонного ринку	вміння встановлювати контакти з представниками різних культур; вміння слухати і давати зворотний зв'язок; міжособистісне розуміння; мобільність пересування; знання ділової іноземної мови

Джерело: складено автором

Резюмуючи вищевикладене, зазначимо, що політика відкритості, і в економічних, і в культурних аспектах, взаємодія з іноземними партнерами

та колегами зумовлюють актуальність і важливість опрацювання крос-культурної специфіки господарювання як комерційного підприємства, так і державної установи. Нові умови діяльності потребують нових знань, підходів та навичок. Отже, для того щоб мати конкурентні переваги, кожне підприємство має чітко формулювати свою модель компетенції (в т.ч. крос-культурних) та відповідну їй модель компетенції персоналу. Саме цим і пояснюється наявність багатьох моделей компетенцій, описаних у вітчизняній та зарубіжній літературі. Тому теоретичний підхід до формування крос-культурних компетенцій персоналу, викладений у цьому матеріалі, допоможе менеджменту підприємства, що функціонує в сегментах глобального ринку, сформуванню власної моделі з повним урахуванням функцій, напрямів та особливостей його діяльності.

Список використаних джерел:

1. Hofstede, G. Cultures and Organizations. Software of the mind. URL: https://e-edu.nbu.bg/pluginfile.php/900222/mod_resource/content/1/G.Hofstede_G.J.Hofstede_M.Minkov%20-%20Cultures%20and%20Organizations%20-%20Software%20of%20the%20Mind%203rd%20edition%202010.pdf (дата звернення: 08.06.2023).
2. Shuler R.S., Dowling P., DeCieri H. An Integrative Framework of Strategic International Human Resources Management. *International Journal of Human Resources Management*. 1993. P. 717–764.

THE IT MARKET OF UKRAINE IN WAR CONDITIONS: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Tetiana Stroiko¹

Vadym Myronenko²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-318-7-27>

The IT market of Ukraine was one of the fastest growing markets of the national economy before the start of the full-scale war. In recent years, the national IT industry has become one of the largest exporters of IT services in the EU, growing by 25-30% every year and generating more than 4% of Ukraine's GDP [1].

Since the full-scale Russian invasion, the IT industry has become almost the only industry that still keeps on developing, creating new places of work, implementing new projects and attracting investments. In the meantime, absolutely all IT companies faced problems related to the war. However, in according with the research "Do IT Like Ukraine" [1], more than 34.3% companies successfully adapted to the challenges caused by the war, 61.3% – that is, instead the vast majority of IT companies did not overcome all challenges, but in general operate normally.

During the period of hostilities, the most significant challenges for companies in the IT market were the following: migration of employees and their families, relocation of companies; the ban on the departure of IT specialists abroad; recruitment of IT specialists; retention of clients and minimization of risks in working with clients; unsustainable national currency regulation and restrictions introduced by the NBU.

Still despite all the challenges and barriers, the IT industry keeps evolving. Under the results of ten months of 2022, the industry grew and brought \$6 billion in export revenue to the economy of Ukraine, which is 10% more compared to the same period in 2021. The share of IT services exports in GDP increased by 51% to 5.4%, and the share of services exports increased by 24% to 47%, that is almost half [2].

The IT market demonstrated high level of stability due to the large-scale and rapid reformation of the industry during the war. Most companies managed to effectively implement business continuity plans, switch to flexible work models, relocate teams and diversify offices in Ukraine and abroad. Companies continued to work continuously and implement projects even in blackouts, pay taxes on time, attract new customers, and actively enter the global market.

¹ V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Ukraine

² V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv, Ukraine

The state is also trying to support the development of the industry, in particular, the Ministry of Digital Transformation of Ukraine [3] launched the venture fund Blue&Yellow Heritage Fund together with the venture capital company ffVC. It is focused on Ukrainian enterprises and startups. By the beginning of 2023, the fund has managed to raise 50 million dollars.

The Ukrainian IT industry is a great example of the industry that demonstrates determination and resilience in the face of adversity. Despite the challenges, the industry is investing in its people, working on innovative projects and services and preparing to become a product-oriented business rather than relying solely on outsourcing. This transformation can become the basis for a more successful period of progress in the future, proving that even in times of crisis there is enormous potential for development and progress.

The war created many new problems but the information technology market in Ukraine should remain a motivator of economic progress. Investment is a basic condition for the development of the industry but the solution for a successful future lies in the development of progressive services and products capable of meeting the needs of a war-torn country.

New technologies developments in the field of "military-tech", primarily the development of new drones, seems to be the most promising areas of the IT market development in the near future.

Another promising area of the IT market development may be achieved in the field of cyber security, as well as initiatives in the military field (for example, software for drones, air defense, etc.). Thus, the Ukrainian IT industry can undergo revolutionary changes concerning the current crisis, and after a few years start a new sustainable and progressive phase in the industry.

References:

1. Do IT Like Ukraine. Doslidzhennia pid kerivnytstvom Yulii Malich. Available at: <https://itukraine.org.ua/files/reports/2022/DoITLikeUkraine2022.pdf> (accessed May 28, 2023).
2. Fedorov M. IT pid chas viiny: vyklyky, dosiahnennia, perspektyvy. 30.12.2022. Available at: <https://interfax.com.ua/news/blog/881572.html> (accessed May 28, 2023).
3. Ministerstvo tsyvrovoi transformatsii Ukrainy. Ofitsiynyi sait. Available at: <https://thedigital.gov.ua/> (accessed May 29, 2023).

Izdevniecība “Baltija Publishing”
Valdeķu iela 62 – 156, Rīga, LV-1058
E-mail: office@baltijapublishing.lv

Iespiests tipogrāfijā SIA “Izdevniecība “Baltija Publishing”
Parakstīts iespiešanai: 2023. gada 21. jūnijs
Tirāža 100 eks.